

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Кафедра музично-інструментальної підготовки

Наталія БІЛОВА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
до дисципліни «Вступ до спеціальності»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)
ОПП «Середня освіта (Музичне мистецтво)»

Одеса 2023

Затверджено рішенням Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 8 від 30.03.2023 р.)

Білова Н. К., Навчальний посібник до дисципліни «Вступ до спеціальності» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) ОПП «Середня освіта (Музичне мистецтво)»

професор кафедри музично-інструментальної підготовки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса).

Рецензенти:

Мартинюк А. К., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі (м. Переяслав-Хмельницький).

Кулікова С. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецької освіти факультету педагогіки, психології та мистецтв Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Вища освіта і сучасна система організації освітнього процесу в закладах вищої освіти України в контексті Євроінтеграції (на прикладі ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»).....	8
Тема 2. Система неперервної освіти як умова гармонійного розвитку особистості та її професійної самореалізації.....	22
Тема 3. Специфіка, зміст і структура професійної діяльності вчителя музичного мистецтва у контексті гуманістичної концепції освіти.....	34
Тема 4. Навчально-методична, науково-дослідна і художньо-творча діяльність студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва у закладі вищої освіти.....	54
Тема 5. Зміст і види самостійної роботи студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти.....	77
Тема 6. Ретроспективний аналіз соціокультурної ролі музичного мистецтва в різні історичні епохи.....	84
Тема 7. Професійний портрет сучасного вчителя музичного мистецтва в галузі освіти.....	100
Тема 8. Музичне мистецтво як соціально-культурний феномен у нових форматах дистанційної комунікації	113
 Додатки:	
Суб’єкт-суб’єктна взаємодія між учасниками педагогічного процесу.....	120
Художньо-педагогічна комунікація у мистецько-освітньому середовищі.	125
Інноваційні технології у вітчизняних ЗВО.....	134
Арт(art)- терапія.....	143
Розвиток критичного мислення студентів.....	149
Event-технологія у освітньому процесі.....	155
Теми практичних занять.....	156
Практичне завдання з конспектування.....	161
Індивідуальне науково-дослідне завдання.....	167
Словник художньо-емоційних характеристик.....	168

ВСТУП

Кожен обирає свою майбутню спеціальність за власними смаками та вподобаннями. Опанування професією, зокрема педагогічною, є складним процесом, тому вимагає певного вступного пропедевтичного (ознайомлювального) курсу, щоб отримати загальні уявлення про майбутню педагогічну професію вчителя музичного мистецтва, мету, особливості, зміст і структуру професійної діяльності в контексті сучасних соціокультурних реалій, ознайомитися із системою професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти з метою адаптації здобувачів до навчання у закладі вищої освіти.

Для подальшого успішного опанування обраною професією здобувачі повинні набути знань, навичок і умінь як у навчально-методичній, художньо-педагогічній, музично-просвітницькій, так і у мистецько-дослідницькій діяльності. Майбутній учитель музичного мистецтва повинен бути здатним до визначення і формулювання актуальних мистецько-педагогічних проблем, пошуку ефективних форм, методів і технологій їх вирішення в практиці, а також впровадження отриманих результатів у своїй практичній професійній діяльності.

Метою вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» є ознайомлення здобувачів з теоретичними засадами майбутньої спеціальності, її місцем у суспільстві та засобами її опанування.

Завдання курсу:

- формування комплексної системи знань та уявлень про процес і організацію особистісно-орієнтованого навчання;
- знайомство з основними педагогічними методами і прийомами навчання, формами проведення занять;
- формування позитивної установки щодо навчання;
- розвиток професійної свідомості і орієнтації майбутніх фахівців;
- набуття вмінь використовувати отримані знання у вирішенні освітніх та виховних завдань навчально-виховного процесу;
- ознайомлення з основними принципами, етапами, провідними

напрямами, проблемами розвитку майбутньої спеціальності;

- розробка та формування професійних характеристик;
- ознайомлення з основоположними принципами, формами самостійної роботи студентів, різновидами науково-дослідної роботи, методикою виконання наукових робіт, основними прийомами та методами наукових досліджень.

Студенти повинні знати:

- основні засади, етапи, проблеми, напрямки, обраної спеціальності, сфери діяльності фахівця;
- професійні характеристики, які вони повинні набути;
- основні форми самостійної роботи студентів;
- види студентських науково-дослідних робіт та методику їх виконання.

Уміти:

- використовувати та втілювати отримані теоретичні знання на практиці;
- ефективно вести науковий пошук з обраної для дослідження теми, проблеми;
- оформляти студентську наукову роботу відповідно до вимог.

Таким чином, навчальна дисципліна «Вступ до спеціальності» дає загальне уявлення про освітньо-професійну програму (ОПП) підготовки майбутніх фахівців за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Студенти знайомляться з ОПП, навчальним і робочим планами, робочими програмами навчальних дисциплін і силабусами, професійними стандартами - нормативними документами, які регламентують систему організації освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО), зокрема в Університеті Ушинського. В ході різних за формами занять з фахових дисциплін здобувачі знайомляться зі специфікою професійної діяльності вчителя музичного мистецтва у контексті гуманістичної концепції освіти; усвідомлюють зміст і форми різновидів мистецько-освітньої діяльності здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, як-от: навчально-методичної, науково-дослідної і художньо-творчої діяльності студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах мистецько-педагогічного середовища ЗВО.

Основна **мета** дисципліни «Вступ до спеціальності» – підготовка фахівців у сфері музичного мистецтва, здатних розв’язувати спеціалізовані задачі у галузі музичної професійної діяльності, що передбачає формування у здобувачів - майбутніх учителів музичного мистецтва загального уявлення і розуміння соціального значення та специфіки означеної професії, визначення структури, змісту і основних напрямів професійної діяльності вчителя в галузі музичного мистецтва, ознайомлення з традиційними та інноваційними формами навчання, технологіями і методами організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, зокрема в Університеті Ушинського.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- сформуванню знання про державні та нормативні документи відповідно до програми навчального курсу;
- допомогти студентам адаптуватися до навчально-педагогічного процесу;
- розкрити зміст педагогічної діяльності, її суспільне значення;
- надати уявлення про самостійну роботу студентів, сформуванню вміння працювати з науковою та науково-методичною літературою;
- сформуванню розуміння про заклади загальної середньої освіти як основне місце професійної діяльності;
- привернути увагу студентів до значення самовиховання у формуванні основ педагогічної майстерності;
- ознайомити з нормативними документами, що визначають, діяльність закладу середньої освіти;
- сприяти формуванню особистості майбутнього педагога, розвитку його культури, ерудиції.

В результаті вивчення означеної дисципліни здобувачі мають

знати:

- сутність, зміст і структуру сучасної системи професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі музичної освіти у закладах освіти, усвідомлювати значущість педагогічної професії в сучасному соціокультурному просторі;
- зміст, структуру і особливості Освітньо-професійної програми підготовки

майбутніх фахівців за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), вимоги до її методичного забезпечення (Державний та Професійний стандарти, навчальні плани, робочі навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін, силабуси тощо);

- форми, технології та методи навчання і особистісно-професійного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва у контексті гуманістичної парадигми і компетентнісного підходу;

- місце, роль, функції музичного мистецтва у навчанні і розвитку особистості в історичному контексті;

- принципи, алгоритм опанування художньо-педагогічної та музикознавської, нотнографічної інформації для створення власних художньо-вербальних інтерпретацій;

- принципи коректного опрацювання науково-методичних джерел з метою аналізу, розробки і презентації навчальних та методичних матеріалів, основні правила академічної доброчесності;

- критерії оцінки якості виконаних завдань (усної відповіді, художньо-педагогічного аналізу музичного твору, виконавського інтерпретацій музичних творів).

уміти:

- добирати доцільні форми і засоби художньо-педагогічного досягнення музичних творів з урахуванням вікових особливостей слухацької аудиторії на засадах синтезу та інтеграції мистецтв;

- демонструвати інноваційні форми і технології досягнення музичного мистецтва у різних видах художньо-виконавської діяльності, виявляти здатність до порівняння, співставлення, аргументування висновків щодо художньо-образного змісту і драматургії та виконавських концепцій творів;

- самостійно аналізувати і виявляти особливості різножанрових і різностильових музичних творів, створювати та презентувати власні художньо-педагогічні і виконавські інтерпретації;

- демонструвати музично-виконавську культуру, артистизм, зацікавленість в

процесі художньо-педагогічної і музично-просвітницької комунікації (взаємодії) через твори мистецтва зі слухацькою аудиторією.

Теми, які студенти опановують при вивченні дисципліни «Вступ до спеціальності»

Тема 1. Вища освіта і сучасна система організації освітнього процесу в закладах вищої освіти України в контексті Євроінтеграції (на прикладі ДЗ «Південноукраїнський Національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»)

Входження України у світовий освітній простір та орієнтація на ринок праці, що динамічно змінюється, вимагає перегляду організації підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних закладах освіти. Школа потребує вчителя нової формації, який володіє загальною, художньо-естетичною культурою, критичним психолого-педагогічним мисленням, вільним від стереотипів, високою фаховою кваліфікацією, здатний об'єктивно осмислювати педагогічні явища та факти, перетворювати педагогічну реальність, використовувати традиційні та інноваційні форми і методи роботи, розробляти та впроваджувати власні підходи до навчання і виховання. Освіта сьогодні має розвивати особистість у руслі гармонійного становлення, що поєднує внутрішню свободу та соціальну відповідальність, уміння аналізувати, генерувати ідеї, відповідати за прийняті рішення¹.

Головною умовою створення Європейської Зони вищої освіти визначено підвищення мобільності студентів у навчальній, культурній, соціальній, економічній сферах суспільства, розвиток міжнародних навчальних програм. Реалізація визначених умов потребує впровадження новітніх педагогічних технологій, зокрема модульних, як елементів Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (ECTS). Приєднання України до Болонського процесу,

¹ Снопкова О. В. Педагогічні проблеми змісту музично-виконавчої підготовки майбутніх учителів музики. Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського: Зб.наук.пр. Одеса, 2004. № 10–11.

курс на Євроінтеграцію, прагнення політичних еліт до того, щоб наша держава відповідала вимогам, що ставляться світовим співтовариством до демократичних країн, ініціюють процеси модернізації системи вищої освіти. Фахівці, які працюють у сфері освіти, в першу чергу, повинні бути провідниками нових цінностей, наряду думок і поведінки, що притаманні країнам з демократичним устроєм².

Вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками випускової атестації.

Зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що мають бути сформованими у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, технологій, культури та мистецтва.

Навчальний заклад вищої освіти – освітній заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку здобувачів відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти.

Основною метою діяльності ЗВО є забезпечення умов, необхідних для отримання здобувачем вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України.

Головними завданнями ЗВО є: здійснення освітньої діяльності певного напрямку, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітніх рівнів і відповідає освітнім і професійним стандартам творчої, мистецької, культурно-виховної та інших видів діяльності; забезпечення виконання державного

² Пономаренко Л. П. Значення вивчення етнопсихології та крос-культурної психології у професійному становленні сучасного педагога. Наука і освіта. 2005. № 7–8.

замовлення та угод на підготовку фахівців з вищою освітою; вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників; забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у ЗВО в дусі національного патріотизму і поваги до Конституції України.

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрямки розвитку вищої освіти визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для гармонійного розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації освітнього процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних наукових досягнень.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти є:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації освітнього процесу;
- запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки;
- розвиток освіти, як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського і світового освітнього простору.

Сучасні світові загально-цивілізаційні тенденції здійснюють вплив на реформування вітчизняної системи освіти, яка передбачає:

– перехід до динамічної неперервної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього рівня за бажаною спеціальністю відповідно до її здібностей, та забезпечити її мобільність на ринку праці;

– формування мережі ЗВО, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б інтересам особи та потреби кожної людини і держави в цілому;

- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання протягом всього життя;

– піднесення вищої освіти України до рівня вищої освіти у розвинутих країнах світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Мета вищої освіти сьогодні – це підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство, інноваційні технології у навчанні, вихованні та науково-методичній роботі.

У зв'язку з європейською інтеграцією та входженням України до Європейського освітнього і наукового простору, зокрема, наголос все більше робиться на якості освіти, універсальності підготовки випускника та його адаптованості до ринку праці, на особистісній орієнтованості навчального процесу, його інформатизації, визначальній важливості освіти в забезпеченні сталого людського розвитку.

Основними принципами цих реформ є:

– підготовка висококваліфікованого фахівця, що здійснюється як наскрізна, послідовна, цілісна система: учень – студент – фахівець (бакалавр, магістр);

– реалізація стандартів освіти сучасності в їх змістовому й організаційному вираженні здійснюється на таких позиціях:

– базовий принцип: самостійність і творча активність того, хто навчається, і того, хто навчає, який навчає та вдосконалює свій фаховий рівень протягом усього життя;

- зміст: гуманістичність, фахова глибина і досконалість;
- методи: інноваційні технології;
- сьогоднішня освіта неможлива без інтеграції освітньої діяльності в європейський і світовий інформаційний простір.

Відтак, основним змістом діяльності закладу вищої освіти повинно стати формування інноваційного освітньо-виховного середовища, що передбачає: зміну організації і змісту освіти з метою інтеграції у світовий освітній простір; оптимізацію кадрового забезпечення; комплексне удосконалення професійної майстерності педагогів через опанування інноваційними і дослідно-експериментальними видами діяльності.

Основними програмними напрямами ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» виступають удосконалення навчально-професійної підготовки майбутніх фахівців освіти, впровадження нового її змісту та сучасних технологій навчання, а також утвердження особистісно-зорієнтованої моделі навчання й виховання студентів за рахунок: розширення апробацій та впровадження системно-діяльнісної концепції підготовки вчителя ХХІ століття, яка базується на сучасних досягненнях світової науки та наукових здобутках учених університету; розробки навчально-методичного забезпечення підготовки студентів за новими спеціальностями; розширення підготовки фахівців за рахунок відкриття додаткових спеціалізацій для задоволення потреб освітніх закладів, шкіл, організацій національних меншин, зокрема молдовських, болгарських, гагаузьких, єврейських, турецьких тощо; посилення зв'язків університету з регіональними органами управління освітою та освітніми установами з питань вдосконалення навчальних планів, формування проєктних показників обсягу державного замовлення, організації проведення практик, працевлаштування студентів, залучення висококваліфікованих фахівців-практиків до участі у навчальному процесі; забезпечення навчальних дисциплін новітньою навчально-методичною літературою, розширення фонду наукової і навчальної літератури іноземною

мовою та на магнітних носіях, електронних ресурсах; запровадження інноваційних дисциплін для навчання майбутніх педагогів з ефективним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Освітніми рівнями вищої освіти є:

Неповна вища освіта – рівень вищої освіти, який є достатніми для здобуття здобувачами кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста, молодшого бакалавра.

Базова вища освіта – рівень вищої освіти, який є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітнім рівнем «бакалавр».

Повна вища освіта – рівень вищої освіти, який є достатнім для здобуття нею кваліфікацій за освітнім рівнем «магістр».

Освітня-професійна програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах певної спеціальності, що визначає перелік загальних і фахових (спеціальних) компетентностей, якими повинен оволодіти здобувач, перелік навчальних дисциплін з кількістю кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також програмні результати навчання, яких повинен досягти випускник ЗВО - здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Загальними закономірностями педагогічного процесу є:

1. Закономірність динаміки педагогічного процесу – педагогічний процес, як взаємодія між вихователями і вихованцями, має поступовий, ступеневий характер, більш вагомим проміжним досягненням відповідають більш вагомі кінцеві результати.

2. Закономірність розвитку особистості в педагогічному процесі, яка залежить від її спадковості освітнього середовища.

3. Закономірність управління навчально-виховним процесом – ефективність його залежить від інтенсивності зворотних зв'язків між вихованцями і вихователями, величини, характеру й обґрунтування коригувальних впливів на вихованців.

4. Закономірність стимулювання – продуктивність педагогічного

процесу залежить від дії внутрішніх стимулів (мотивів) навчально-виховної діяльності і від інтенсивності характеру та своєчасності зовнішніх (громадських, педагогічних, моральних тощо) стимулів.

5. Закономірність єдності чуттєвого, логічного та практичного в педагогічному процесі – його ефективність залежить від інтенсивності і якості чуттєвого сприйняття, логічного осмислювання того, що сприймається, практичного застосування того, що осмислюється.

6. Закономірність єдності зовнішньої (педагогічної) та внутрішньої (пізнавальної) діяльності – ефективність педагогічного процесу залежить від якості педагогічної діяльності та якості власної навчально-виховної роботи вихованців.

7. Закономірність обумовленості педагогічного процесу – результати навчально-виховного процесу залежать від: потреб суспільства й особистості; можливостей (матеріально-технічних, економічних, культурних та ін.) суспільства і умов протікання цього процесу (морально-психологічних, естетичних, екологічних тощо).

Зазначені закономірності не вичерпують усіх зв'язків, які діють у педагогічному процесі, процес пізнання цих зв'язків – завдання сучасної педагогічної науки.

Педагогічний процес має циклічний характер. Послідовність розвитку цього процесу відображається в етапах, головними з яких є такі: підготовчий, основний, заключний.

Освітня функція педагогічного процесу полягає в формуванні в здобувачів: системи спеціальних, технологічних, безпосередньо професійних знань; умінь застосовувати знання для розв'язання навчальних і виробничих завдань як репродуктивного, так і творчого характеру; загальних і професійних умінь, навичок виконання своїх професійних дій як в звичайних, так і нестандартних ситуаціях.

Виховна функція педагогічного процесу полягає у формуванні гуманістичного й демократичного світогляду, високих моральних якостей,

національної свідомості, особистісних рис громадянина України, незалежно від національної приналежності. Особливе місце в системі освіти посідають завдання професійного виховання: виховання поваги до обраної професії, поваги до професіонала високого ґатунку, розвитку творчого потенціалу тощо.

Сучасні інноваційні підходи до педагогічної діяльності різко змінюють уявлення про педагогічну працю – сьогодні цей напрям пов'язано з інформатизацією освіти.

Педагогічна інноватика – новий міждисциплінарний науковий напрям, що вивчає актуально значущі та системно організуючі інноваційні процеси, які стають перспективними для еволюції освіти та позитивно впливають на її розвиток, а також на розвиток більш широкого мультикультурного простору. Педагогічна інноватика, в широкому розумінні, обіймає вивчення питань філософського, психологічного, психосоціального, соціального, інформаційного та педагогічного забезпечення інноваційних процесів, спрямованих на розв'язання проблем і завдань сучасного етапу розвитку освіти та особистості. Педагогічна інноватика у вузькому розумінні – це галузь досліджень, спрямованих на освоєння інноваційних процесів в освіті.³

Педагогічна інновація – особлива організація діяльності і мислення, що спрямована на реалізацію нововведень в освітньому просторі, або процес створення, засвоєння, впровадження та розповсюдження нового в освіті. Впровадження інновацій у системі освіти реалізується у трьох напрямках:

- 1) удосконалення традиційного педагогічного процесу, тобто модернізація, модифікація, раціоналізація того, що прийнято;
- 2) трансформація традиційного процесу, тобто його радикальні перетворення;
- 3) комплексність (комбінаторність) видозмін, які складаються як з елементів модернізації, модифікації та раціоналізації традиційної системи, так і її трансформації.⁴

³ Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004

⁴ Богданова І.М. Педагогічна інноватика: Навчальний посібник. – Одеса: «ТЕС», 2000..

Інноваційні технології – сукупність засобів і методів навчально-виховного процесу, спрямованих на досягнення прогнозованого результату, що передбачають особистісно-орієнтовану взаємодію викладача і студентів у процесі взаємних опосередкованих і безпосередніх впливів. Викладач із носія наукової інформації перетворюється на організатора процесу пізнання студента стає його помічником і радником, студент із об'єкта навчання перетворюється в його суб'єкт.

Роль нових освітніх технологій у сучасній практиці вищої професійної школи варто розглядати насамперед як процес інтелектуального, творчого і духовно-морального розвитку особистості майбутнього фахівця. При цьому саме розвиток як альтернатива поняттям формування і навчання стає ключовою категорією професійної педагогіки спочатку третього тисячоліття.

Використання засобів нових інформаційних технологій дозволяє спрямовувати навчально-пізнавальний процес на: 1) можливість вільного доступу тих, хто навчається, до різних джерел інформації, віддалених баз даних, інформаційних ресурсів Internet; 2) здійснення різних видів діяльності з інформацією, її переструктурування, монтаж, використання певних видів наочності (вербальної, графічної, звукової); 3) використання інтерактивних характеристик у відповідних навчальних системах.

Кредитно-модульна технологія, як один з варіантів модульних технологій, здобула широкого визнання в Європейському освітньому просторі як модель організації навчання майбутніх фахівців у вищій школі, яка ґрунтується на поєднанні модульного структурування теоретичного і практичного змісту освітньо-професійних програм і залікових одиниць (кредитів).

Сутність кредитно-модульної технології передбачає: декомпозицію змісту освітньо-професійних програм професійної підготовки спеціалістів за певним напрямом на автономні відносно самостійні розділи – модулі; систему рейтингового оцінювання знань, як накопичення певної кількості залікових кредитів у контексті пріоритетного значення самостійно-творчої пізнавальної діяльності студентів.

Основними завданнями кредитно-модульної системи ЄКТС (EKTS) Європейської кредитно-трансферної системи організації освітнього процесу є:

- адаптація ідей Європейської системи до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців із врахуванням швидкозмінних вимог національного та міжнародного ринків праці;
- стимулювання учасників освітнього процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;
- відповідність порядку навчання можливостям студента в отриманні професійних кваліфікацій відповідно до потреб ринку праці.

Інтерес до професійної мобільності спеціалістів викликаний радикальними змінами дійсності в умовах сьогодення: переходом до демократичної і правової держави та ринкової економіки, необхідністю наближення її до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку.

Категорія «мобільність» виражає ту тенденцію в діяльності людей, у їхньому прагненні досягти задоволення своїх зростаючих матеріальних та духовних потреб, яка ще знедавна уявлялась такою природною, але спричинила до відторгнення людини від результатів своєї праці, природи, соціуму, культури і, в решті решт, від майбутнього, а тепер виразилась у прагненні досягти гармонії з усім навколишнім світом та самим собою як частиною цього світу.

Академічна мобільність – це можливість і здатність успішно переключатись на іншу діяльність або змінювати види діяльності. Професійна мобільність передбачає володіння системою узагальнених професійних прийомів і вміння ефективно їх використовувати для виконання будь-яких завдань у суміжних галузях й порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої, а також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії. В умовах швидких змін техніки і технології виробництва професійна мобільність виступає важливим компонентом

кваліфікаційної структури спеціаліста⁵.

Конкурентоспроможність спеціаліста визначається як ступінь затребуваності фахівця як професіоналу на ринку праці в силу переваг, які він має, перед іншими кандидатами. Конкурентні переваги забезпечуються за рахунок інтегрованого бачення професійного середовища, що має фахівець, та себе в ньому; адекватного потребам виробництва і затвердженого практикою рівня компетентності, а також готовності змінювати цей рівень відповідно до потреб виробництва, тобто за рахунок пристосування до його потреб свого професійного досвіду. З цього визначення випливає, що конкурентоспроможність, на відміну від професійної мобільності, не передбачає зміни діяльності залежно від ситуації на ринку праці. Водночас, феномен конкурентоспроможності вельми неусталений. Те, що сьогодні приносить реальні вигоди, завтра може виявитися незатребуваним. Конкурентоспроможний фахівець залишається найкращим у своїй галузі, шукає роботу в крайньому випадку та за вузькою спеціалізацією, деякий час може залишатися без роботи, якщо не може знайти її у своїй галузі. Спеціаліст, якому притаманна професійна мобільність, буде шукати роботу в суміжних галузях, змінювати кваліфікацію, спеціалізацію, навіть фах, якщо цього потребує ситуація, яка існує в державі, його матеріальне і соціальне становище. Отже, на нашу думку, за ринкових відносин професійна мобільність набуває важливого значення для людини, яка бажає гідно існувати, стає якістю, необхідною для успішності особистості в сучасному суспільстві⁶.

Навчальний план є нормативним документом закладу вищої освіти, тобто Університету, який визначає перелік і обсяг навчальних дисциплін (освітніх компонент), логічну послідовність їх вивчення, вид семестрового контролю, розподіл навчальних годин за видами занять і форму атестації.

Навчальні плани складаються на основі відповідної ОПП й графіка освітнього процесу окремо для кожного рівня вищої освіти та форми здобуття

⁵ Бордовська В. В. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів / В. В. Бордовська, В. О. Грушевський, І. В. Патрик. К.: Професіонал, 2007. 512 с.

⁶ Національна Доктрина розвитку освіти в Україні. – К.: Райдуга, 2001.

вищої освіти на весь термін навчання.

Робочі навчальні плани складаються на основі відповідних навчальних планів на кожен рік підготовки за відповідною освітньою програмою з метою удосконалення змісту навчання, конкретизації планування освітнього процесу й закріплення навчальних дисциплін (освітніх компонентів) за певними кафедрами на наступний навчальний рік.

Навчальні й робочі навчальні плани розробляються робочими групами випускових кафедр із залученням, за потреби, представників інших кафедр. Координацію діяльності робочої групи здійснює гарант відповідної ОПП, а контроль виконання вимог до навчальних і робочих навчальних планів здійснює декан факультету.

Робочий графік освітнього процесу – нормативний документ закладу вищої освіти, тобто Університету, який визначає конкретні терміни проведення занять, практик, поточного, підсумкового контролю, атестацій, канікул на певний навчальний рік. Робочий графік освітнього процесу складається на навчальний рік.

Навчальний час студента визначається кількістю облікових одиниць часу, відведених для опанування освітньої програми підготовки на конкретному освітньому рівні. Обліковими одиницями навчального часу студента є навчальний рік, семестр, тиждень, день, академічна година. Нормативний **термін навчання** визначається освітньою програмою та складає:

1) для здобуття ступеня бакалавра: на основі ПЗСО – 3 роки, 10 місяців; на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста (ступеня молодшого бакалавра) від 1 року 10 місяців до 2 років 10 місяців;

2) для здобуття ступеня магістра від 1 року 4 місяців до 1 року 10 місяців.

Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Музичне мистецтво)» спрямована на реалізацію системного підходу у формуванні змісту навчальних дисциплін циклів загальної та професійної підготовки, фундаментального, психолого-педагогічного та фахового спрямування, що є основою для підготовки фахівців в галузі мистецької педагогіки. Передбачена практика (навчальна

(пропедевтична з психології, педагогіки, фаху), виробнича: (педагогічна) з метою забезпечення умов підготовки фахівця в реальному середовищі майбутньої професійної діяльності.

Мета освітньої програми за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) – забезпечити якісну підготовку вчителів музичного мистецтва закладів загальної середньої та позашкільної освіти, які володіють системою концептуальних наукових знань та поглиблених когнітивних і практичних умінь, достатніх для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у мистецько-освітній сфері.

Об'єкт вивчення: мистецько-освітній процес у закладах загальної середньої (включно позашкільної) освіти.

Цілі навчання: формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва закладів загальної середньої та позашкільної освіти; формування здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у мистецько-освітній сфері; оволодіння сучасними методиками навчання музичного мистецтва та організації позашкільної культурно-дозвілєвої діяльності.

Теоретичний зміст предметної області: система базових концепцій, принципів, категорій, методів і понять педагогічних наук.

Методи, методики та технології: загальнонаукові, психолого-педагогічні методи, сучасні методи навчання музичного мистецтва (теоретико-інформаційні, практичні, пошуково-дослідницькі, творчі методи навчання, методи самостійної роботи, контрольні-оцінювальні методи), освітні технології, інтерактивні технології та організації позашкільної культурно-дозвілєвої діяльності, зокрема у сфері івент-діяльності ⁷.

Освітньо-професійна програма даної спеціальності складається з обов'язкових компонент – 31 предмет (180 кредитів ЄКТС), та вибіркового (60 кредитів ЄКТС). Загальна кількість кредитів навчання – 240 кредитів ЄКТС (1

¹³ Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Музичне мистецтво. Івент-технології). Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2022. 22 с.

кредит = 30 год.). Згідно з компонентами здобувач вищої освіти набуває інтегральну, загальні, та фахові компетентності та отримує освітню кваліфікацію «бакалавр середньої освіти» та професійну кваліфікацію вчителя музичного мистецтва.

Програма забезпечує опанування концептуальними науковими та практичними знаннями й вміннями в освітній галузі та суміжних спеціальностях; орієнтує на втілення нових методичних ідей у практику навчання майбутніх учителів музичного мистецтва в закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

Література:

1. Національна Доктрина розвитку освіти в Україні. К.: Райдуга, 2001.
2. Богданова І.М. Педагогічна інноватика: Навчальний посібник. Одеса: «ТЕС», 2000.
3. Блок дисциплін вільного вибору здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти. Event-Art технології в музичній освіті. ХНПУ ім. Г. Сковороди. Режим доступу: [URLhttp://smc.hnpu.edu.ua/files/Perelik_disciplin_vilnogo_viboru/Prezentacii/Event_arttekhnologii_u_muzichnosv.pdf](http://smc.hnpu.edu.ua/files/Perelik_disciplin_vilnogo_viboru/Prezentacii/Event_arttekhnologii_u_muzichnosv.pdf)
4. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / За редакцією В. Г. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004
5. Бордовська В. В. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів. К.: Професіонал, 2007.
6. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: Дис...канд..пед.наук. Одеса, 2005
7. Ісаченко В. В. Про основні тенденції розвитку технологій підготовки майбутніх фахівців у світовій практиці. Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. Вип. 10. Ч. I. Одеса, 2002.
8. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Музичне мистецтво)». Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2022.
9. Основні напрями реформування вищої освіти в Україні. Указ Президента України від 12 вересня 1995 року, № 832/95. К., 1995.
10. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні ступеневу освіту. Постанова від 20 січня 1998 р. № 65. К., 1998.
11. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної організації навчального процесу: Наказ МОН України № 48 від 23.01.2004 р.
12. Семенова А.В., Гурін Р.С., Осипова Т.Ю. Основи психології і педагогіки: навч.посіб. К.: Знання, 2006.
13. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса: Пальміра, 2006.

14. Снопкова О. В. Педагогічні проблеми змісту музично-виконавчої підготовки майбутніх учителів музики. Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр. Одеса, 2004. № 10-11.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть вихідні положення побудови системи освіти України.
2. Опишіть систему ЄКТС.
3. Сформулюйте основні закономірності педагогічного процесу.
4. Назвіть функції педагогічного процесу.
5. Поясніть сутність педагогічних інновацій.
6. Перелічіть документи, які регулюють навчальний процес.

Тема 2. Система неперервної освіти як умова гармонійного розвитку особистості, її професійної самореалізації

Система освіти – це сукупність навчально-виховних та культурно-освітніх закладів, які відповідно до Конституції та інших законів України здійснюють освіту і виховання її громадян. Структура і доцільність створеної в державі системи освіти характеризують її міцність і перспективність розвитку. Так, у статті 53 Конституції України зазначено, що «державою забезпечується доступність і безплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання»⁸.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до відомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освітня кваліфікація у фаховій передвищій освіті – це визнана закладом

⁸ Конституція України. К.: Українська правнича фундація, 1996. С. 16.

фахової передвищої освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про фахову передвищу освіту сукупність встановлених стандартом фахової передвищої освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей).

Обсяг освітньо-професійної програми фахового **молодшого бакалавра** на основі професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти або вищої освіти визначається закладом фахової передвищої освіти з урахуванням визнання раніше здобутих результатів навчання. Обсяг такої програми становить не менше 50 % загального обсягу освітньо-професійної програми на основі профільної середньої освіти.

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на різних рівнях вищої освіти:

1. початковий рівень (короткий цикл)
2. перший (бакалаврський) рівень
3. другий (магістерський) рівень
4. третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень
5. науковий рівень

Ці рівні регулюються **Національною рамкою кваліфікацій**⁹ (системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів), яка призначена для використання органами виконавчої влади, установами та організаціями, що реалізують державну політику у сфері освіти, зайнятості та соціально-трудових відносин, навчальними закладами, роботодавцями, іншими юридичними і фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій.

Документ про вищу освіту (науковий ступінь) видається особі, яка успішно виконала відповідну освітню (наукову) програму та пройшла атестацію.

Встановлено такі види документів про вищу освіту (освітні ступені) за відповідними ступенями:

17. Національна рамка кваліфікацій. *Додаток в редакції Постанов КМ № 509 від 12.06.2019, № 519 від 25.06.2020.* Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n37> (дата звернення: 27.02.2023)

- диплом молодшого бакалавра;
- диплом бакалавра;
- диплом магістра.

У **дипломі молодшого бакалавра, бакалавра, магістра** зазначаються назва закладу вищої освіти (наукової установи), що видав цей документ (у разі здобуття вищої освіти у відокремленому підрозділі ЗВО, а також кваліфікація, що складається з інформації про здобутий особою ступінь вищої освіти, спеціальність та спеціалізацію, та в певних випадках – професійну кваліфікацію. Невід’ємною частиною диплома є додаток до диплома.

Для диплома бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва є додаток до диплома європейського зразка, що містить структуровану інформацію про завершене навчання. У додатку до диплома міститься інформація про результати навчання особи, що складається з інформації про назви дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітнього ступеня та практичного досвіду.

Зміст навчання, який відповідає кваліфікаційним рівням, цілям та завданням підготовки спеціалістів відображено в **освітньо-професійних програмах (ОПП)**. У процесі побудови змісту базової підготовки студентів ураховують загальнодидактичні принципи: доступність і науковість навчального матеріалу, системність, наочність, принцип зв’язку теорії з практикою.

ОПП є державним нормативним документом, в якому визначається нормативний зміст навчання, встановлюються вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки фахівця відповідного освітнього рівня певної спеціальності і використовується в ході: розробки та корегування відповідних навчальних планів і програм навчальних дисциплін; розробки засобів діагностики рівня освітньо-професійної підготовки фахівця; визначення змісту навчання як

бази опанування новими спеціальностями, кваліфікаціями; визначення форм підсумкового контролю та вимог до випускової атестації здобувачів.

Головною вимогою під час складання ОПП підготовки фахівців є те, що кожна навчальна дисципліна повинна формувати визначену у блоках змістових модулів групу вмінь випускника ЗВО, які необхідні для виконання завдань професійної діяльності. Кожна дисципліна ОПП повинна формувати у майбутнього фахівця певні вміння щодо виконання завдань соціальної та професійної діяльності щодо його посадових функцій.

Освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки бакалавра забезпечує одночасне здобуття базової вищої освіти за напрямом підготовки та професійної кваліфікації бакалавра на базі повної загальної середньої освіти. Зазначена програма підготовки бакалавра складається із загальних фундаментальних, гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, спеціальних (фахових) дисциплін відповідної спеціальності, а також з різних видів практичної підготовки. ОПП підготовки бакалавра реалізується вищими навчальними закладами II-IV рівнів акредитації.

Освітньо-професійна програма підготовки магістра забезпечує одночасне здобуття повної вищої освіти за спеціальністю та кваліфікацією магістра на базі відповідної ОПП підготовки бакалавра (нормативний термін навчання за ОПП «Середня освіта (Музичне мистецтво)» - 1 рік і 4 місяця). ОПП підготовки магістра включає поглиблену загальногуманітарну, психолого-педагогічну, спеціальну та науково-практичну підготовку. ЗВО реалізує ОПП підготовки магістрів за спеціальностями IV рівня акредитації.

Освітньо-професійна програма післядипломної підготовки забезпечує післядипломну освіту (підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів, стажування тощо) на базі ОПП підготовки бакалавра чи магістра. Зазначена програма післядипломної підготовки розробляється та контролюється ЗВО відповідного рівня акредитації.

Удосконалення освітнього процесу у вищій школі пов'язано, насамперед, з тим, що відбувається перехід до нової студентоцентрованої, особистісно

орієнтованої освітньої парадигми, в центрі якої знаходиться людина – майбутній фахівець, яка не просто засвоює певну сукупність знань, а набуває індивідуальний досвід їх використання при рішенні професійних завдань. При цьому суб'єкти освітнього процесу – педагог і здобувачі (учні/студенти) виступають як рівноправні суб'єкти освітнього процесу, особливістю якого є те, що його метою виступає підготовка конкурентоспроможного професійно мобільного фахівця, який відповідає сучасним вимогам ринку праці. Отже, рівень професійної компетенції фахівця повинен оптимально співвідноситись як з інтересами особистості, так і з кадровим попитом ринку освітніх послуг. Такий підхід до професійної підготовки дозволив перейти до багаторівневої підготовки фахівців, що законодавчо затверджено в Україні (Закони України – «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»). Багаторівнева освіта забезпечує поступове просування фахівця від нижчих ступенів (кваліфікований робітник) до вищих (бакалавр, магістр), а також неперервність освіти щодо становлення особистості. У свою чергу ринкові умови праці вимагають постійного підвищення кваліфікації робітника, спрямовують його на навчання впродовж усього життя. Відтак, одним з шляхів удосконалення освітнього процесу в професійній школі є перехід до багатоступеневої неперервної освіти.

Готовність до самореалізації у професійно-педагогічній діяльності – це інтегральна якість особистості, яку можна уявити у вигляді системної цілісності, що визначається предметно-педагогічною спрямованістю на комплексну реалізацію виховної, соціальної та дидактичної функції діяльності та рівнем оволодіння узагальненими фаховими вміннями у процесі стандартизації та гуманізації вищої педагогічної освіти як умови вдосконалення підготовки вчителя. Готовність особистості до самореалізації у професійно-педагогічній діяльності складається з двох компонентів: педагогічна, предметна спрямованість особистості майбутнього вчителя та узагальнені професійні вміння. Критеріями готовності до самореалізації в професійно-педагогічній діяльності виступає досягнення програмних результатів навчання щодо опанування загальними і спеціальними компетентностями.

Під поняттям «система неперервної освіти» у вітчизняній теорії і практиці розуміють комплекс державних та суспільних освітніх установ, який забезпечує організаційну і змістову єдність, наступність та взаємозв'язок усіх ланок освіти, що спільно вирішують завдання виховання, загальноосвітньої та професійної підготовки кожної людини. Їх мета – дати молоді за час навчання глибокі знання основ науки з урахуванням актуальних та перспективних суспільних потреб, озброїти їх професійними компетентностями, задовольнити їхні освітні запити, сформувати в них уміння вдосконалювати свої знання впродовж всієї продуктивної трудової діяльності.

Неперервна освіта – це сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання громадянської і моральної зрілості. Для кожної людини неперервна освіта виступає процесом формування й задоволення її пізнавальних запитів і духовних потреб, розвитку задатків та здібностей у мережі державно-суспільних освітніх закладів і шляхом самоосвіти.

Для держави неперервна освіта є провідною сферою соціальної політики із забезпечення сприятливих умов загального й професійного розвитку особистості кожної людини. Для суспільства в цілому неперервна освіта є механізмом розширеного відтворення його професійного та культурного потенціалу, умовою розвитку суспільного виробництва, прискорення соціально-економічного прогресу країни.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті визначено, що державна політика щодо неперервної освіти здійснюється з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти впродовж життя, соціально-економічних, технологічних і соціо-культурних змін.

Концепція неперервної педагогічної освіти – це така методологічна основа відтворення вчителя, що являє собою єдину систему принципів індивідуальності, цілісності, єдності вражень. Зазначена система принципів характеризується гнучкістю та динамічністю розвитку, що виявляється в можливості гармонійного використання в ній ряду інших принципів, таких як: принцип достатності,

принцип доступності, принцип практико орієнтованості та ін. Методологічним обґрунтуванням моделі спеціаліста є система принципів, що забезпечують її цілісність:

- принцип особистісно-діяльнісного підходу до підготовки вчителя, на основі якого розкриваються професійні функції фахівця у вигляді адекватних умінь (видів діяльності);
- принцип єдності теоретичної та практичної підготовки, єдності теорії і практики, інтеграції закладу вищої освіти і науки;
- принцип індивідуально-творчого підходу, на основі якого забезпечується особистісний рівень володіння основами педагогічної техніки та майстерності;
- прогностичний принцип, на основі якого види діяльності поділяються на випереджувальне формування у вчителя тих якостей особистості, які виявляються лише як тенденції;
- принцип оперативного становлення соціальної зрілості майбутнього фахівця, що реалізується у трудовій, виховній, навчально-науковій, самостійній, навчально-прикладній діяльності;
- принцип єдності теорії і практики при здійсненні професійно-прикладної підготовки.

Неперервна освіта реалізується шляхом:

- забезпечення наступності змісту та координації освітньої діяльності на різних ступенях освіти, які функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб до можливого переходу до наступних ступенів;
- формування потреби й здатності особистості до самонавчання;
- оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їхньої кваліфікації (модернізації системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів);
- створення інтегрованих навчальних планів та програм;
- розвитком і запровадженням дистанційної освіти;
- створенням системи освітніх закладів для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та ринку праці.

Науковці зазначають, що в сучасних умовах набули розвитку різні підходи до визначення суті поняття «неперервна освіта». Вона розглядається як: філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини; важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, що представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь; принцип організації освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях; принцип реалізації державної політики в галузі освіти; сучасна світова тенденція в галузі освіти; парадигма науково-педагогічного мислення¹⁰.

Завдяки своїй змістовій наповненості й необмеженості в часі неперервна професійна освіта має можливості для виконання важливих **функцій**, а саме:

- соціокультурної, розвивальної (задоволення і розвиток духовних запитів особистості, створення умов для її постійного творчого зростання);
- загальноосвітньої, компенсуючої (усунення прогалин у базовій освіті, її доповнення новими знаннями, що з'являються в умовах інформаційно-технологічної революції);
- адаптивної (гнучка професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації з метою оновлення професійного досвіду, здобуття іншого фаху в умовах постійних змін на виробництві, розвитку теле- і радіокомунікацій, комп'ютерного доступу до інформаційних банків даних тощо);
- економічної (задоволення потреб держави, регіонів, різних галузей промисловості, сільського господарства і сфери послуг у конкурентоспроможних фахівцях, підготовлених до впровадження новітніх технологій, техніки та ін.).

Інші дослідники стверджують¹¹, що в кожній країні процес розвитку теорії і практики неперервної освіти має свої специфічні риси. Водночас наявні й **загальні принципи**:

¹⁰ Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта – тенденція світова. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: 36.наук.пр. до 10-річчя АПН України. Ч.2. Харків:«ОВС», 2002.

¹¹ Баженов В.А., Пелевін Л.С. Впровадження організаційних технологій неперервного професійного навчання. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: 36.наук.пр. до 10-річчя АПН України. Ч.2. Харків: «ОВС», 2002.

1. Гнучкість і варіативність системи освіти. Наявність різноманітних й одночасно взаємопов'язаних напрямів навчання, що відповідають інтересам і можливостям різних груп населення з урахуванням віку, статі, етнічної приналежності, соціального стану. Повага до неповторної індивідуальності кожної людини і створення сприятливих умов для її самореалізації та самовдосконалення, розкриття всіх її потенційних можливостей.

2. Удосконалення організації і діяльності системи загальної освіти. Строга наступність і доступність усіх етапів загальної освіти – від дошкільного виховання до закінчення повної середньої школи. Розвиток ефективної системи навчальної та професійної орієнтації в межах загальноосвітньої школи.

3. Перебудова систем професійної освіти. Узгодження діяльності професійних навчальних закладів з широкими інтересами виробництва. Створення багаторівневої системи професійної освіти, що включає як фундаментальну підготовку у стаціонарних освітніх закладах, так і різноманітні за формою й метою курси для тих, хто працює. Це дасть можливість підвищити професійну компетенцію всього активного населення і дозволить перейти до соціально орієнтованої та гуманістичної системи професійної освіти.

4. Задоволення непрофесійних потреб людей. Здобуття тих чи інших науково-популярних знань, поглиблене знайомство з шедеврами літератури та мистецтва, просвіта в галузі охорони здоров'я, сім'ї і браку, залучення до спорту та ін.

5. Розвиток так званої освіти для третього віку, що закликаний допомогти літнім людям якнайдовше зберігати своє фізичне здоров'я й інтелектуальні потенції. Важливим практичним втіленням цієї тенденції стало створення в деяких країнах університетів для третього віку.

6. Все більше використання найновіших технологічних засобів, що значно розширює можливості, і різноманітної інформації на всіх етапах життєдіяльності людини.

У ситуації невизначеності термінів карантинних заходів та воєнних дій на території України, зупинка навчання учнів через неврегульованість законодавчої

бази мала б мати дуже негативні наслідки, принцип неперервності освіти було порушено.

Заклади освіти різного рівня в Україні зіткнулися з необхідністю організації дистанційного навчання. Ці виклики були адресовані всім ланкам системи освіти: управлінській, адміністрації шкіл, викладачам, батькам та учням.

Подолання дидактичних бар'єрів та труднощів інформаційної «неготовності» викладачів мистецьких шкіл привело до цікавих педагогічних знахідок, своєрідного «сплеску» креативності. У той час як багато педагогів у системі вищої та загальної середньої освіти вже зробили перші кроки у використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), педагогічна спільнота мистецької освіти не розраховувала на те, що така ситуація виникне колись та викличе масовий дидактичний запит на поширення досвіду організації викладацької діяльності за допомогою цифрових засобів. Тому складники системи мистецької освіти (адміністрації шкіл, викладачі) або взагалі не сприйняли її, або віднесли до неї як до виклику та завдяки своїм самим активним стейкхолдерам продемонстрували різні стратегії пристосування, серед яких можна виділити: очікування, адаптацію, інноваторство.

Дистанційна освіта – метод викладання, за яким учень та викладач фізично перебувають у різних місцях. Він передбачає поєднання різних інформаційних технологій: проведення аудіо- та відеоконференцій, обмін текстовими повідомленнями, демонстрацію електронних ресурсів різних форматів – презентацій, роликів, вебсторінок, роботу з тренажерами, обмін файлами, вебтури, опитування, тестування з миттєвою візуалізацією, «кімнатами прориву», можливостями збереження відеозапису для подальшого використання в навчанні.

Значна кількість платформ дистанційної освіти поставила передових викладачів в умовах карантину перед вибором: який цифровий інструмент обрати для роботи в класі, який з них діє найоптимальніше і є найбільш зручним у використанні та реалізації педагогічних завдань, який з них можна самостійно опанувати в стислий час та забезпечити безперервність навчання учнів різним видам мистецтва.

До форм і прийомів дистанційної роботи увійшли: авторській блог, підготовка коротких онлайн-роликів на різні теми, підготовка та розсилка аудіоповідомлень із завданнями (аудіозавдання для слухового аналізу, диктанти, відеорозспівки), аналіз відео-, аудіозаписів, ресурсів, надсилання фото виконаних завдань; участь в інтернет-конкурсах.

Перелік освітніх платформ та інструментів для реалізації дистанційної освіти сьогодні доволі різноманітний: від використання звичайного електронного листування до масових відеозаходів онлайн. Звичайно, що це викликає певну розгубленість у викладача як користувача такими продуктами та потребує спеціального навчання. Викладачів мистецької сфери освіти особливо цікавлять платформи, які б дозволяли бачити учнів та те, що вони роблять. Такими засобами в реалізації завдань мистецької освіти стали ресурси, що в першу чергу забезпечують саме відеозв'язок. Це цифрові сервіси: Zoom, Skype, Viber, Meet тощо. Вони надають можливість викладачеві передавати інформацію (знання, уміння, завдання, досвід) учневі за допомогою можливості чути та бачити один одного.

Вид заняття, яке з'явилося завдяки впровадженню відеозв'язку, можна було б класифікувати як **відеоурок**, який може проводитися як індивідуально, так і для групи та складатися з вступу, змістовної частини, питань-відповідей, проголошення домашнього завдання, заключної частини. Технік проведення таких уроків може бути безліч.

Основна складність для мистецької освіти – це проведення групових занять для виконавських дисциплін, обмеження контролю викладача за виконанням навчальних вправ учнем, за якістю звуку в зв'язку з уповільненням його передачі завдяки різній швидкості Інтернета, неготовність викладачів (методична, дидактична, матеріально-технічна, психологічна) тощо.

Інноваційним дистанційним груповим уроком на теоретичних заняттях у мистецькій школі може бути урок-вебінар, який поєднує в рамках навчального співробітництва здобутки традиційної освітньої системи та ІКТ. Вебінар (онлайн-семінар, інтернет-семінар, webinar) – форма навчання, яка забезпечує проведення

інтерактивних заходів у синхронному режимі та надає інструменти для дистанційної колаборації тих, хто навчається. Головне, що створює вебінар – атмосферу присутності у вебкімнаті – «класі», в якому відбувається заняття. У сучасних умовах розвитку цифрових засобів зв'язку учні звикли до активного використання комп'ютера, змінився характер пошуку, аналізу та засвоєння ними навчальної інформації. Тому така форма ефективна в організації навчального процесу й в умовах карантину, й надалі могла б забезпечити підвищення інтересу та активності учнів до теоретичних дисциплін.

Можливості запровадження таких занять у мистецьких школах майже не використовуються. Їх форми можуть бути навчальними, інформаційними, тренінговими, консультаційними тощо.

Дистанційна освіта – це освіта, під час якої здобувач та викладач продовжують обмінюватися знаннями, але по іншому. Викладач повинен розуміти, що з дидактичної точки зору підготовка до дистанційного заняття передбачає більшу кількість часу, ніж звичайного заняття оффлайн.

Можливості цієї форми навчання можна використовувати також для участі у майстер-класах видатних педагогів, консультацій з різних тем, підготовки учнів до олімпіад, дистанційного навчання учнів з особливими потребами, роботи з тими, хто тимчасово не може відвідувати мистецьку школу.

Таким чином, дистанційне навчання має значні дидактичні можливості та надає різний функціонал для реалізації педагогічних завдань в мистецькій школі. Воно потребує подальшого вивчення, осмислення, методичного забезпечення та підготовки викладацького складу ¹².

Література:

1. Алексеев Ю.М. Україна: освіта і держава (1897-1997). К.: Експрес-об'ява, 1998.
2. Бриль М. Дистанційне навчання як виклик мистецькій освіті. Стаття на сайті Державного науково-методичний центру змісту культурно-мистецької освіти. Режим доступу URL

¹² Бриль М. Дистанційне навчання як виклик мистецькій освіті. Стаття на сайті Державного науково-методичний центру змісту культурно-мистецької освіти. Режим доступу URL <https://www.facebook.com/dnmczkmo/photos/a.124166129222880/127526878886805/?type=3>

<https://www.facebook.com/dnmczkmo/photos/a.124166129222880/127526878886805/?type=3>

3. Баженов В.А., Пелевін Л.Є. Впровадження організаційних технологій неперервного професійного навчання. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: Зб.наук.пр. до 10-річчя АПН України. Ч. 2. Харків: «ОВС», 2002.
4. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: Вступ до спеціальності [Навч. посібник]. К: Центр навч. літер., 2005.
5. Закон України «Про вищу освіту»/ № 2984-III, 17 січня 2002 року. К., 2002.
6. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради. 1996 р. № 21.
7. Згуровський М.З. Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Київський політехнік. 2004. № 21.
8. Конституція України. К.: Українська правнича фундація, 1996
9. Лавринченко Н. М. Проблеми і перспективи реформування освіти України на компетентнісних засадах. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2017. Вип. 1 (33).
10. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. К.: Райдуга, 2001.
11. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта – тенденція світова. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: Зб.наук.пр. до 10-річчя АПН України. Ч. 2. Харків: «ОВС», 2002.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні.
2. Поясніть різницю між ОПП різних освітніх рівнів.
3. Опишіть сутність неперервної освіти.
4. Подайте характеристику принципів неперервної освіти .
5. Назвіть функції неперервної освіти.
6. Поясніть зв'язок між неперервною освітою та дистанційним навчанням.
7. Назвіть види і форми дистанційної роботи.
8. Надайте характеристику індивідуальних та групових форм дистанційної роботи.

Тема 3. Специфіка, зміст і структура професійної діяльності вчителя музичного мистецтва у контексті гуманістичної концепції освіти

У державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті зазначено, що система освіти має забезпечити виховання людини демократичного світогляду і

культури, виховання культури миру та міжособистісних відносин, формування високої гуманістичної культури особистості, здатної протидіяти проявам бездуховності.

Освіта – процес і результат засвоєння учнями систематизованих знань, умінь і навичок, формування на їх основі наукового світогляду, моральних та інших якостей особистості, розвиток її творчих сил і здібностей.¹³

Освіта, зважаючи на її культуровіповідність, містить у собі навчання і виховання (самовиховання) як інтерналізацію тих соціокультурних цінностей суспільства (норм, правил, традицій, заповідей, морально-етичного кодексу), які поділяються його членами.

Освіта – це соціальний інститут, покликаний відтворювати культуру шляхом постійної передачі соціально значущого досвіду попередніх поколінь наступним. Освіта як процес не припиняється до кінця свідомого життя людини. Вона безперервно видозмінюється за цілями, змістом, формами, методами¹⁴.

Сучасна модернізація освіти пов'язана із входженням України до світового та європейського простору. Принципово новий підхід до розгляду педагогічної освіти, нова педагогічна парадигма ставлять у центрі педагогічного процесу особистість, що, у свою чергу, визначає необхідність формування передусім особистості вчителя-вихователя – особистості творчої, демократичної, толерантної, гуманної. З огляду на це, основною тенденцією розвитку освіти на сучасному етапі є гуманізація, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності. Ця тенденція стверджує створення нового зразка освіти, який передбачає пріоритет освіти, орієнтованої на особистість учня (особистісно орієнтованої) над освітою, орієнтованою на «знання з предмета», найповніше розкриття здібностей учня, задоволення його різноманітних освітніх потреб, виховання почуття власної гідності, свободи, гармонії стосунків з навколишнім середовищем.¹⁵

¹³ Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2002.

¹⁴ Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, 2001.

¹⁵ Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, 2001

Центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя, тому реформа освіти в Україні позначилася створенням Нової Української школи. Галузь середньої освіти України повинна готувати згуртовану спільноту творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих, які можуть забезпечити конкурентну економіку та створити потужну державу.

Випускник Нової школи це цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя.

Формула Нової школи складається з 9 компонентів:

- 1) новий зміст компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві;
- 2) умотивований учитель, який має свободу творчості і професійно розвивається;
- 3) наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- 4) децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію;
- 5) педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- 6) орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм;
- 7) нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя;
- 8) справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти;

- 9) сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

Формула Нової школи – наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності.

Нові освітні стандарти ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006), але не обмежуватимуться ними.

«Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність».

Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.

10 ключових компетентностей Нової Української школи:

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Вміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити

поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. Математична компетентність. Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Вміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Вміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Вміння вчитися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Ініціативність і підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження,

приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.

8. Соціальна та громадянська компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Вміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття.

9. Обізнаність та самовираження у сфері культури. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя. Вміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Гуманістична загальноосвітня і професійна школа – це повага до того, хто навчається, віра в його здібність до розвитку, довірливі відносини між педагогом й учнем. Гуманістична модель школи орієнтована на різноманітний розвиток всіх творчих зусиль учнів. У цій школі діє атмосфера поважання, доброзичливості, партнерства, співпраці, учень в неї розкріпачений від невважених та деформуючих його як особу заборон і обмежень. Він перестає бути пасивним об'єктом впливу зі сторони дорослих та відіграє активну роль у своїй освіті й вихованні.

Гуманізм (від лат. *Humanus* – людський) – принцип світогляду, у тому числі й моральності, в основі якого полягає переконання в безмежності можливостей людини та її здібностей до вдосконалювання, вимога волі і захисту достоїнства особистості, ідея про право людини на щастя й про те, що задоволення її потреб та інтересів повинно бути кінцевою метою суспільства. Гуманісти проголошують людину вінцем природи, центром світобудови. У людини, на їх погляд, повинні гармонійно поєднуватися природний і духовний початок; вона має право на щастя

в земному житті, їй притаманне прагнення до насолоди і щастя.¹⁶

Гуманізм особистості – це її психічна властивість, що поєднує в собі багато якостей. Це і любов до дітей, і повага, і доброта, і терпимість, і чуйність, і ціла низка інших якостей. У кожній з цих якостей є своя логіка формування та найтісніші зв'язки з розвитком усіх інших якостей.

Гуманізм лежить в основі системи загальнолюдського виховання. Загальнолюдський характер виховання виявляється в тому, що діти повинні усвідомлювати себе частиною всієї планети, активною складовою ноосфери, мати відповідальність за свої вчинки перед усім людством, співвідносити у своєму світосприйнятті загальнолюдське та національне. Виховання на глобальних засадах має за мету прилучити вихованців до культур і традицій різних народів та національностей, формування на підґрунті цього загальнолюдської свідомості та почуттів¹⁷.

Гуманістична переорієнтація суспільної свідомості, критика авторитаризму і стандартизованого підходу до виховання й навчання дійсно стимулювали теоретичну думку в педагогіці, що сприяли до висунення в неї на перший план гуманістичного напрямку.

Тенденція до гуманізації навчання посилює людинознавчу орієнтацію в усіх колах освіти і виявляється в тому, щоб допомогти учням познати себе й суспільство.

У наш час у вітчизняній педагогіці сформувалось якісно нове ставлення до проблем гуманізації. В ній вбачають не тільки ідеологію й стратегію для всього освітнього кола, але й все більше впроваджують у практику школи всіх рівнів, а конкретні питання гуманізації отримують технологічну інтерпретацію.

Процес гуманізації передбачає об'єктивно відповідні зміни в діяльності вчителя і ставить перед педагогічними освітніми закладами держави таку мету, як підготовка вчителя нового типу з гуманістично орієнтованою свідомістю, тому що гуманізація загальноосвітньої і професійної школи – це дійсне відтворення

¹⁶ Бужина І.В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів. Одеса: ПНЦ АПН України, 2002.

¹⁷ Виховна робота зі студентською молоддю: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2006

гуманізму як цінності у практику навчання та виховання учнів. Культ людини, життєрадісність, оптимізм, потяг до створення умов для вільного, розкутого розвитку особистості – ці та інші гуманістичні ідеї й ідеали були глибоко сприйняті ще Я. А. Коменським, який наголошував на тому, що школа повинна будуватися на таких принципах, як: повага до особистої гідності дитини, врахування вікових та психологічних особливостей дітей; педагогічно виправдане задоволення їх інтересів і потреб; всебічний розвиток нахилів і здібностей учнів¹⁸.

У концепції національної школи України зазначено, що розбудова системи освіти, її докорінне реформування має стати основою відтворення інтелектуального потенціалу народу, виходу вітчизняної науки на світовий рівень становлення національного відродження, державності та демократизації суспільства в Україні. З огляду на це стратегічними завданнями реформування освіти в українській державі є відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян нової держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного й морального здоров'я¹⁹.

Система освіти і виховання – головне джерело збільшення інтелектуального потенціалу суспільства. Чільне місце в цій системі займає вчитель: він визначає прогрес загальноосвітньої, середньої спеціальної та вищої школи. Ось чому його професійне формування, становлення і діяльність є пріоритетними напрямками в теорії та практиці освіти й виховання. Але, щоб досягти цього, особистість повинна виховувати себе.

Особистість вчителя стає основним суб'єктивним фактором у всьому процесі гуманізації навчання, яка якісно вирішує актуальні поточні завдання, що стоять перед освітою, має високу професійну компетенцію.

Гуманізація освіти базується на активізації автономних, самоуправлінських механізмів особистості: самопізнання – самореалізація.

¹⁸ Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / Сост. В. М. Кларин, А. Н.Джуринский. М.: Педагогика, 1989.

¹⁹ Концепція національної школи України. К.: Освіта, 1991.

1. **Самопізнання** – система уявлень людини про самого себе.
2. **Самооцінка** містить уявлення в людини, що склалися про моральні та поведінські норми, постійні заповіді й ситуативні стандарти.
3. **Саморозвиток** – вибір людиною зазначених шляхів розвитку.
4. **Самовизначення** – фаза саморозвитку, коли вже сформувався професійний світогляд.
5. **Самореалізація (самоактуалізація)** – прагнення людини до більш повного виявлення своїх можливостей.

Гуманізація процесу навчання як складне особистісне навчання являє собою сукупність усіх цих механізмів у їх взаємозв'язку й взаємозалежності, взаємодії.

У зв'язку з цим суттєві зміни відбуваються в самих підходах до освітнього процесу професійної школи, головними напрямками його стають гуманізація, демократизація, інформатизація, розвиток професійної мобільності і творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Шлях **гуманізації** забезпечує підвищення інтенсифікації навчально-пізнавальної та навчально-виробничої діяльності, підсилення гуманітарної спрямованості загальногуманітарних та спеціальних предметів, згуртування як учнівських (студентських), так і педагогічних колективів.

Завдяки **демократизації** підготовка майбутніх фахівців здійснюється на різних рівнях складності відповідно до потреб особистості та виробництва, кожний ступень підготовки відкриває можливості для подальшого вдосконалення, самовдосконалення, продовження навчання, розвитку здібностей тощо. Також завдяки демократизації навчально-виховного процесу встановлюються взаємовідносини товарищескості, взаємоповаги та взаємовимогливості, виховується відповідальність за свої дії, за якість праці тощо.

Спрямованість на розвиток творчого потенціалу майбутнього спеціаліста дозволяє внести суттєві зміни до змісту професійної освіти, підвищуючи питому вагу самостійних творчих завдань, які передбачають самостійне розв'язання типових та нестандартних проблем, завдань технологічного характеру. Творчий потенціал майбутнього спеціаліста містить у

собі творче професійне мислення, розвиток якого вимагає активізації мислення за рахунок підвищення ролі змістових компонентів мисленнєвих дій проти формально-логічних; упровадження методики, що розвиває змістовне, творче мислення; надання навчальним завданням характеру творчих проєктів. Розвиток творчого потенціалу забезпечує зміну мотивації навчання і майбутньої професійної діяльності, її налаштованість на самоактуалізацію та творчу активність, передбачає наявність творчих здібностей, появу потреби до самовдосконалення, саморозвитку, підвищення професійної та загальної культури тощо. Це досягається за рахунок впровадження у освітній процес активних методів навчання: евристичних бесід, дослідницьких завдань, брейн-рингів, ділових, рольових та дидактичних ігор, змагань ерудитів, проблемного проєктування тощо.

Нова українська школа спрямовує освітній процес, починаючи вже з перших кроків, не лише на формування в учнів комплексу ключових і предметних компетентностей, а й на розвиток у них емоційного інтелекту, комунікативних і творчих здібностей, які закладають підґрунтя для особистісної самореалізації дитини в суспільстві, її успішності в житті. На важливості таких завдань наголошено в Державному стандарті початкової освіти та чинних Типових освітніх програмах мистецької освітньої галузі [5].

На разі для вчителів початкової освіти написані дві Типові навчальні програми з мистецтва: перша під керівництвом О. Савченко та друга під керівництвом Р. Шияна.

Різниця між двома Типовими навчальними програмами з мистецтва полягає у викладі тексту окремо по класах (програма під керівництвом О. Савченко) або за циклами (програма під керівництвом Р. Шияна). За новою структурою початкової школи виокремлено два цикли навчання: перший – адаптаційно-ігровий (1–2-й класи), особливостями якого є інтеграція навчального матеріалу споріднених предметів, пріоритет ігрових методів, спрямований на природне входження дитини в шкільне життя; другий – основний (3-4-й класи), ознаками якого є предметне навчання, використання методів, які вчать здійснювати

самостійний вибір [5].

У сучасному педагогічному процесі значного розвитку набула ідея **міжпредметної інтеграції**. Інтегрований урок – це спеціально організований урок, мета якого може бути досягнута лише при об'єднанні знань з різних предметів для вирішення будь-якої проблеми, що дозволяє домогтися цілісного, синтезованого сприйняття учнями досліджуваного питання.

Інтегровані уроки дають можливість учителеві разом із учнями опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, домогтися формування системних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, досягти цілісності сприймання художньої картини світу.

На інтегрованих уроках діти працюють легко, із цікавістю засвоюють широкий матеріал. Важливим є те, що придбані знання і навички застосовуються учнями в їх практичній діяльності не тільки в стандартних ситуаціях, а й дають вихід для прояву творчості та інтелектуальних здібностей. Інтегровані уроки розвивають мислення і мовлення школярів, їхню увагу, пам'ять, спостережливість, кмітливість, ініціативу, самостійність, наполегливість, працьовитість, чуйне, уважне ставлення один до одного та багато інших позитивних якостей особистості, які так важливо закладати якомога швидше. Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей.

Мистецька освітня галузь може реалізуватися через інтегровані курси або предмети вивчення за окремими видами мистецтва: наприклад, музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі. Якщо раніше мистецька освіта в початковій школі обмежувалась традиційними автономними предметами музичного та образотворчого мистецтва та альтернативним інтегрованим курсом «Мистецтво», то на сьогоднішній день альтернатив немає – відбувається масове

впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» у Нову українську школу, зазначає Л. Масол. Як показує практика, болючим стає перехід дітей шестирічного віку до предметно-урочної системи, але уведення інтегративних мистецьких курсів у молодших класах дає свої результати – головне, що за таких умов враховується генетична наступність між періодами розвитку дитини, послідовність психічних змін, що супроводжується цілісними когнітивними новоутвореннями особистості.

Метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини, зазначено у Державному стандарті початкової освіти (2019 р.).

У 2022/2023 навчальному році почалося поетапне впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, в якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема, мистецької освітньої галузі. Для досягнення результатів навчання, визначених державним стандартом освіти, розроблено модельні навчальні програми з навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою (наказ МОН від 19.02.2021 № 235). Для реалізації принципу академічної свободи Міністерство освіти і науки України пропонує варіантність модельних навчальних програм, що дає можливість педагогічним працівникам широкого вибору щодо визначення моделі викладання навчального предмета чи інтегрованого курсу. Водночас, заклад загальної середньої освіти, обираючи модельну навчальну програму, створює на її основі навчальну програму закладу освіти. Зазначимо, що в цьому випадку необхідно пам'ятати про академічну доброчесність і збереження авторства розробників модельної навчальної програми. Мистецьку освітню галузь реалізують 4 (чотири) модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» та 1 програма міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр».

Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне

поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків.

Перший цикл навчання у базовій школі (5-6 класи) у Державному стандарті базової середньої освіти визначено як адаптаційний. Адаптація дитини до навчання в базовій школі відбувається не одразу, а відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини. Процес адаптації може тривати різний час, і цей факт необхідно враховувати. Це досить тривалий процес, пов'язаний зі значним навантаженням на всі системи організму дитини.

«Нова українська школа» (НУШ) проголосила домінування в освіті компетентностного і діяльнісного підходів у навчанні. Адже сьогодні недостатньо просто засвоїти окремі знання, набути певні вміння, важливо навчитись їх застосовувати як у типових, так і в нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати ціннісне ставлення до цих знань, навчитись адаптуватись та шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях. Тобто навчання мистецтву не має окреслюватися в межах уроку, мистецький досвід, який дитина набуває, має поширюватися і застосовуватися в різних її життєвих ситуаціях. Зазначимо, що для реалізації цих завдань у дитини мають системно і послідовно формуватися предметні мистецькі (музичні, образотворчі тощо) компетентності – мистецькі знання, уміння і ставлення, які дитина вільно могла би застосовувати у житті. У сфері загальної мистецької освіти накопичено великий методичний і педагогічний досвід, який має залишатися базисом у навчанні мистецтву в закладах загальної середньої освіти. Водночас, сучасне покоління дітей потребує пошуку нових шляхів пізнання мистецтва, тому ефективним є педагогічно доцільне поєднання традиційних методів та прийомів із сучасними, зокрема інтерактивними, дослідницькими та іншими. Головне – максимально залучати різноманітні форми і види діяльності.

Саме тому державні стандарти освіти і модельні навчальні програми не визначають кількісну чи якісну складову інформації (мистецького змісту), яку

дитина має засвоїти в процесі навчання. Провідними є результати навчання, які мають проявлятися через певні дії учнів – як вияв сформованості у них визначених умінь, розуміння мистецьких понять, виявлення емоційного ставлення тощо. Тож актуальним стає переформатування методів і прийомів навчання від ілюстративно-пояснювальних – до інтерактивних, дослідницьких, творчих тощо, що сприятиме формуванню у підлітків потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо. Вчитель самостійно обирає освітні технології, види мистецької діяльності учнів, мистецькі твори для сприймання (орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості), визначає обсяг годин для опанування розділу (теми) програми і досягнення учнями очікуваних результатів навчання тощо. Вагомою методичною допомогою вчителю під час підготовки до уроку і його конструюванні є підручники та інше навчально-методичне забезпечення. Акцентуємо, що підручник – це, щонайперше, навчальне видання для учнів.

Реалізація діяльнісного підходу у 5 класі на уроках мистецтва відбувається через різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, співі в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо, де виявляється творчість, ініціативність, формується і розвивається здатність співпрацювати з іншими людьми.

Зазначимо, що діяльність на уроках мистецтва – це також обговорення творів мистецтва, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до них, аналіз їхнього змісту тощо. У процесі цього виду діяльності ефективно формуються і розвиваються такі наскрізні вміння, як уміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо. Саме тому, під час конструювання кожного уроку у 5 класі (як і в інших класах навчання), педагогу необхідно залучати різні прийоми і форми роботи щодо сприймання та аналізу-інтерпретації творів мистецтва. Зазначимо, що з-поміж результатів навчання нового державного стандарту є формування уміння

демонструвати/презентувати результати власної творчості, пояснити свій задум, критично оцінити власні успіхи і досягнення тощо. Це слід системно і послідовно формувати в учнів/учениць, адже вміння критично оцінити свої можливості й якнайкраще представити їх іншим є актуальним і необхідним у сучасному світі.

У 2022/2023 навчальному році вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі здійснюватиметься за програмами: «Мистецтво. 6-9 класи» (2017, оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10–11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10–11 класи».

В основній школі (у 6-7 класах) зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою закладу освіти. У 8-9 класах та в старшій школі (10–11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Звертаємо увагу, що вивчення мистецтва у закладах загальної середньої освіти спрямовано на цілісний розвиток особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства, прилучення до скарбів художньої культури різних народів світу, що дає можливість відкрити українським учням широкий світ крізь призму творів різних видів мистецтва. Тому у процесі вивчення мистецтва у школі завжди були представлені класичні й сучасні твори митців різних країн і континентів.

Водночас зазначимо, що у чинних програмах з мистецтва — Типових освітніх програмах для початкової школи, навчальній програмі 5–9 класів, 10–11 класів не зазначається мистецький контент. Конкретні твори мистецтва представлено у підручниках, які реалізують завдання програм і пропонують шляхи досягнення очікуваних результатів навчання через певний мистецький матеріал. Втім акцентуємо, що у навчальних програмах зазначено, що «програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного

розподілу навчального художнього матеріалу». Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання учнів, ураховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Тобто, з огляду на вище зазначене, робимо висновок, що функція вчителя мистецтва згідно з концепцією НУШ – бути куратором пізнавального процесу, спрямовувати пізнавально-діяльнісну активність учнів у необхідному руслі, узгодженому з програмою та підручниками з дисципліни. Учитель не повинен нав'язувати своє бачення світу мистецтва, але він повинен якомога ширше познайомити учнів із різноманітними мистецькими творами, не просто передати знання про музичне чи образотворче мистецтво, надати поняття про архітектуру чи театр, а залучити учнів до сприймання, розуміння та аналізу мистецьких творів. Цьому насамперед сприяє обговорення з вихованцями запропонованих для вивчення зразків мистецтва.

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України. Також зазначимо, що електронні версії підручників розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»

У разі виникнення потреби в організації дистанційного навчання, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, учителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій

дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання.

На думку сучасних дослідників, набуття людиною достатнього життєтворчого потенціалу, який би забезпечив успішне досягнення нею вищих духовних цілей і гуманістичних сенсів її буття, безпосередньо пов'язане зі способом привласнення суспільних норм. Свою життєстверджуючу функцію особистість може сповна реалізувати, якщо ці норми будуть внутрішньо сприйнятими нею, стануть невід'ємною частиною уявлення про саму себе. Саме це є складовою саморозвитку і самовиховання людини як особистості, що, в свою чергу, є основною метою виховання як суспільного явища. Не останню роль в цьому, вважає учений, відіграє особистісно орієнтоване виховання²⁰.

Лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, оскільки воно акцентує увагу на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне і відповідальне самовираження. Особистісно орієнтоване виховання спрямоване на реалізацію сутнісної природи суб'єкта, якій відповідають цінності служіння, коли основним життєвим відношенням виявляється любов до інших людей. Це дозволяє людині виходити за межі своїх актуальних, наявних можливостей.

Відтак, учитель повинен створити в учнівському колективі такий простір, таке мистецько-освітнє середовище, яке сприятиме найкращому прояву індивідуальності, розкриття творчого потенціалу кожним учнем, сприяти його самопізнанню, саморозвитку, задоволеності його потреб.

З огляду на зазначене основними завданнями для вчителя є самоосвіта та самовиховання, розвиток уваги й уважності до людей і навколишнього середовища для того, щоб розуміти і враховувати все, що відомо про життя і про людей, зберігаючи при цьому віру в них. Моральна спрямованість світогляду

²⁰ Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. - К.: ІЗМН, 1998.

ставить учителя в моральному відношенні в рівне становище з учнем, тим самим збуджуючи його до самовиховання й самовдосконалення.

Під самовихованням вченими розуміється усвідомлена діяльність особистості, що спрямована на формування й удосконалення своїх позитивних якостей і усунення негативних. Це, насамперед, передбачає наявність таких об'єктивних і суб'єктивних причин: прагнення стати кращим, вимоги суспільства до освіти громадян, педагогічні впливи, які відчуває особистість у процесі навчання та виховання. Під впливом цих причин створюються внутрішні передумови для самовиховання, формуються потреби, погляди, уточнюються ідеали і цілі²¹.

Важливим компонентом процесу самовиховання, на їхню думку, є самооцінка: особистість оцінює себе, свої можливості, якості, місце серед інших людей, досягнуті результати у різноманітних сферах життя, в тому числі і професійної діяльності, взаємини з людьми. У педагогічній діяльності самооцінка відіграє велику роль у процесі досягнення педагогічної майстерності. На самовиховання впливають мотиви, переконання, керівництво цим процесом, тому самовиховання слід розглядати в поєднанні з вихованням, як складову частину формування особистості вчителя.

Зазначене сприятиме успішному виконанню таких основних педагогічних функцій вчителя, як-от: діагностична, орієнтаційно-прогностична, конструктивно-проектувальна, організаторська, інформаційно-пояснювальна, комунікативно-стимуляційна, аналітико-оцінна, дослідницько-творча²².

Діагностична функція пов'язана з оцінкою знань, умінь, навичок, вихованості, розвитку учнів, що дає змогу глибше вивчити протікання навчально-виховного процесу, встановити причини, що перешкоджають досягненню бажаного ступеня розвитку рис і якостей особистості; визначити фактори, які сприяють успішному здійсненню цілей освіти. Діагностика можлива за умови спостережливості вчителя, за наявності вміння «вимірювати» знання, вміння,

²¹ Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. К.: Вища школа, 1997.

²² Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, 2001.

навички, вихованість і розвиток учня, правильно діагностувати педагогічні явища²³.

Орієнтаційно-прогностична функція передбачає орієнтацію на чітко представлений у свідомості кінцевий результат. Знання суті і логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового та індивідуального розвитку учнів дозволяють прогнозувати, як учні сприйматимуть матеріал, що саме учні зрозуміють неправильно. Ця функція вимагає від учителя вміння прогнозувати розвиток особистості – розвиток її якостей, почуттів, волі і поведінки, враховувати можливі відхилення в розвитку; прогнозувати хід педагогічного процесу, наслідки застосування тих чи інших форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання²⁴.

Конструктивно-проектувальна функція діяльності вчителя полягає в конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховної роботи, в доборі способів організації діяльності учнів, які найповніше реалізують зміст і викликають захоплення учнів спільною діяльністю. Вона вимагає від учителя вмінь переорієнтовувати цілі і зміст освіти та виховання на конкретні педагогічні завдання; враховувати потреби й інтереси учнів, планувати систему діяльності учнів, індивідуальну роботу, відбирати зміст, обирати форми, методи і засоби педагогічного процесу в їх оптимальному поєднанні; планувати систему прийомів стимулювання активності учнів та ін.²⁵

Організаторська функція потребує вміння залучати учнів до різних видів діяльності та організовувати діяльність колективу; вміти розвивати в учнів стійкий інтерес до навчання, праці та інших видів діяльності, формувати потребу в знаннях, вміти розподіляти доручення, проводити інструктаж, координування спільної діяльності тощо.²⁶

Інформаційно-пояснювальна функція спричинена тим, що вчитель виступає не лише організатором педагогічного процесу, а й джерелом наукової,

²³ Мойсеюк Н.С. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, 2001.

²⁴ Там же.

²⁵ Там же.

²⁶ Там же.

світоглядної і морально-етичної інформації. Звідси випливає, що вчитель повинен глибоко знати свій предмет, мати науково-світоглядне переконання.

Комунікативно-стимуляційна функція пов'язана з великим впливом, який здійснює вчитель на учнів, його моральна культура, вміння встановлювати і підтримувати доброзичливі відносини з учнями. Ця функція включає прояв любові до дітей, теплоту і турботу про них, що в поєднанні характеризує стиль гуманних взаємовідносин.

Аналітико-оцінна функція діяльності вчителя пов'язана з необхідністю аналізувати результат навчально-виховного процесу, виявляти в ньому позитивні сторони і недоліки, порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями і завданнями, оцінювати ці результати, вносити необхідні корективи в педагогічний процес, відшуковувати шляхи його вдосконалення, використовувати передовий педагогічний досвід.

Дослідно-творча функція полягає в творчому застосуванні педагогічних і методичних ідей у конкретних умовах навчання і виховання, осмислювати і творчо використовувати те нове, що виходить за межі відомої теорії, певною мірою збагачувати її.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. К.: ІЗМН, 1998.
2. Бужина І. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів. Одеса: ПНЦ АПН України, 2002.
3. Виховна робота зі студентською молоддю: навч. посіб. / За заг. ред Т. Ю. Осипової. Одеса: Фенікс, 2006.
4. Комаровська О. А. Мистецькі досягнення учнів: що і як оцінюємо . Мистецтво та освіта. 2018. № 4 (90).
5. Концепція «Нова українська школа» (2016). URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 08.05.2019)
6. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие . М.: Педагогика, 1989.
7. Концепція національної школи України. К.: Освіта, 1991.
8. Кузьминський А. І., Омельяненко В. Л. Педагогіка: Підручник. К.: Знання-Прес, 2003.

9. Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу.» URL: https://www.geneza.ua/sites/default/files/productimages/Metodyky/Masol_Myste_tstvo_Metodyka.pdf (дата звернення: 10.10.2019)/
10. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, 2001.
11. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Kyiv: Litera LTD, 2018.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть документи, які регламентують роботу системи освіти в Україні.
2. Опишіть сутність реформи освіти та подайте характеристику випускника Нової української школи.
3. Охарактеризуйте ключові компетентності Нової української школи.
4. Подайте тлумачення поняття «гуманістична освіта».
5. Опишіть шляхи розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця в галузі мистецької освіти.
6. Подайте характеристику Типових навчальних програм з мистецтва.
7. Охарактеризуйте інтегративні процеси в мистецькій освіті.
8. Назвіть функції мистецької освіти за НУШ.

Тема 4. Навчально-методична, науково-дослідна і художньо-творча діяльність студентів - майбутніх учителів музичного мистецтва у закладі вищої освіти

Навчання студентів в університеті здійснюється за денною (очною) та заочною формами навчання. Терміни навчання за відповідними формами визначаються можливостями виконання освітньої програми підготовки фахівців певного освітнього рівня.

Навчання за денною та заочною формами навчання здійснюється частково за кошти державного бюджету, а також на підставі договорів із фізичними особами.

Освітній процес в університеті реалізується в таких формах: навчальні

аудиторні заняття, виконання індивідуальних завдань, різновиди практики, самостійна робота, контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять є: лекції, семінарські, практичні заняття (групові та індивідуальні) заняття, колоквиуми та консультації.

Лекція – основний вид навчальних занять, призначених для викладення теоретичного матеріалу. Тематика лекцій визначається програмою навчальної дисципліни. Вони можуть бути різноманітними за формами: у формі монологу, лекції-діалогу, бінарної лекції (коли викладають два лектора). випереджаючої (коли матеріал лекції надається здобувачам заздалегідь) тощо.

Лекції проводяться лекторами – професорами і доцентами, а також можуть запрошуватися провідні наукові фахівці, фахівці-практики тощо. Лекція проводиться у відповідно обладнаних приміщеннях – аудиторіях.

Практичне заняття – вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача шляхом виконання певних відповідно сформульованих завдань закріплюють теоретичні положення навчальної дисципліни і набувають умінь та навичок їх практичного застосування. Перелік тем практичних занять визначається програмою навчальної дисципліни.

Практичне заняття включає проведення контролю знань, умінь та навичок, постановку загальної проблеми (завдання) викладачем та її обговорення за участю студентів, розв’язання задач з їх обговоренням, вирішення контрольних завдань, їх перевірка та оцінювання. Оцінки, одержані студентом на практичних заняттях, враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Семінарське заняття – вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію з попередньо визначених проблем. На підставі індивідуальних завдань (есе, рефератів тощо) студенти готують тези виступів з цих проблем.

Перелік тем семінарських занять визначається навчальною програмою дисципліни. Семінарські заняття проводяться в аудиторіях або навчальних кабінетах.

На кожному семінарському занятті викладач оцінює рівень підготовлених

студентами рефератів, виступів, активність їх в дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію тощо. Оцінки за кожне семінарське заняття враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Консультація – вид навчального заняття, на якому студент отримує від викладача відповіді на конкретні питання або пояснення окремих теоретичних положень чи їх практичного використання. Під час підготовки до іспитів (семестрових, підсумкової атестації) проводяться групові консультації.

Протягом семестру консультації з навчальних дисциплін проводяться за встановленим кафедрою розкладом.

Самостійна робота студента (СРС) є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Самостійна робота студента включає: опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань, науково-дослідну роботу. Зміст самостійної роботи студента над конкретною дисципліною визначається програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених програмою навчальної дисципліни: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, збірниками завдань, комплектами індивідуальних семестрових завдань, практикумами, методичними рекомендаціями з організації СРС.

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль разом з навчальним матеріалом, що вивчався при проведенні аудиторних навчальних занять.

Індивідуальні завдання з дисципліни (реферати, контрольні роботи, що виконуються під час СРС (домашні контрольні роботи), курсові, кваліфікаційні роботи (бакалаврські, магістерські) та інші, сприяють більш поглибленому вивченню студентом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань на практиці. Види індивідуальних завдань з навчальних дисциплін визначаються робочим навчальним планом. Наявність позитивних оцінок,

отриманих студентом за індивідуальні завдання, є необхідною умовою допуску до семестрового контролю з даної дисципліни.

Курсова робота (КР) – це індивідуальне завдання студента і є творчим або репродуктивним рішенням конкретної задачі щодо об'єктів діяльності фахівця (методик і технологій з предметів спеціальності, психолого-педагогічних, культурологічних, мистецьких проблем тощо), виконаним студентом самостійно під керівництвом викладача згідно із завданням, на основі набутих з даної та суміжних дисциплін знань та умінь.

Курсові роботи сприяють розширенню і поглибленню теоретичних знань, розвитку навичок їх практичного використання, самостійного розв'язання конкретних завдань.

Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням навчальної дисципліни або кількох дисциплін і має тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху, затверджується і доводиться до відома студентів.

Студентам надається право вибору теми курсової роботи або запропонувати власну.

Керівництво курсовими роботами здійснюється кваліфікованими викладачами. Захист курсової роботи проводиться прилюдно перед комісією, склад якої визначається кафедрою.

Кваліфікаційні (бакалаврські, магістерські) роботи є вищою ланкою пошуково-дослідницької роботи студентів, які свідчать про набуття ними професійних та науково-дослідних компетенцій. Правила написання таких робіт подібні до написання КР, але відрізняються складністю та глибиною вивчення досліджуваних феноменів, а також рівнем самостійності опрацювання студентом науково-практичних матеріалів. Після захисту кваліфікаційних (бакалаврської/магістерської) та фахового комплексного іспиту здобувач отримує диплом про закінчення ЗВО і йому надається відповідні освітня та професійна кваліфікації.

Реферати, аналітичні огляди та ін. – це індивідуальні завдання, які сприяють поглибленню і розширенню теоретичних знань студентів з окремих тем дисципліни, розвивають навички самостійної роботи з навчальною та науковою

літературою.

Практика є необхідним компонентом підготовки фахівців певного освітнього рівня. Метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Залежно від конкретної спеціальності та цілей практика за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти може бути навчальна та виробнича (педагогічна). Перелік усіх видів практик, форми та терміни проведення визначаються навчальними і робочими навчальними планами. Звіт з практики захищається студентом перед комісією, яка призначається на кафедрі ²⁷.

Принцип самоорганізації навчальної діяльності студентів передбачає, насамперед, наявність мотивації учіння й бажання здобути високу кваліфікацію. Особливого значення при цьому набуває самостійна робота студента, спрямована на опанування необхідних знань. Центром навчального процесу стає сам студент, його потреби, інтереси, домагання.

У зв'язку з цим на перший план виходить фасилітаторна функція викладача, яка передбачає допомогу і підтримку в навчанні, полегшення навчальної діяльності, урахування й розвиток здібностей, спрямування тих, хто навчається, на творчій підхід до роботи тощо. Зміна парадигми педагогічних функцій призводить до збільшення питомої ваги самостійної роботи студентів і викликає необхідність опанування ними основ наукової організації праці (НОП).

Наукова організація праці студента – це вивчення його праці, це така її організація, яка базується на головних положеннях педагогіки, психології, фізіології стосовно вимог до діяльності студента, ураховує можливості та вікові особливості його організму і створює сприятливі умови для його розвитку.

²⁷ Менеджмент вищої освіти: навч. посіб. / І.М. Шоробура, Є.В. Долинський, О.О. Долинська. Хмельницький: ПП Заколотний М.І., 2015. 259 с.

Вимоги НОП охоплюють всі сторони життя студентів як у сфері навчально-пізнавальної діяльності, так і у сфері вільного часу²⁸.

Складовими НОП студента виступають уміння визначити мету своєї діяльності, шляхи її реалізації, уміння планувати процес діяльності, контролювати її результати і відповідно до цього намічати подальшу самоосвітню діяльність. Організація робочого місця, яка створює оптимальні умови для високовиробничої праці – найпростіший елемент самоорганізації. Центральним елементом самоорганізації є дотримання системи у праці. Це і зовнішня система, режим у праці, дотримання правильного у психофізіологічному плані розподілу робітничого часу, доцільне розподілення в часі різних видів діяльності, визначення послідовності їх виконання, чергування праці та відпочинку тощо. Не менш важливою є система внутрішня, внутрішній порядок, який визначається через послідовність і систематичність. У свою чергу, систематичність у роботі неможлива без дисципліни у праці, яка викликає дисципліну думки. Важливими елементами самоорганізації також є самоперевірка, самокритика і внаслідок цього спрямованість на самовиховання, на постійну роботу щодо вдосконалення своїх загальних і професійних знань, підвищення кваліфікації та набуття компетентності.

Сьогодні, у зв'язку з проголошенням науки і освіти пріоритетними сферами розвитку українського суспільства, науково-дослідна робота викладачів, магістрантів і бакалаврів, на думку провідних учених, має бути зорієнтованою на потреби особистості регіонів, держави, сприяти формуванню базових цінностей, суспільної свідомості та національної безпеки, забезпечувати нарощення інтелектуального потенціалу нації.

В умовах розбудови незалежної української держави організація науково-дослідної роботи передбачає: залучення до науково-дослідницької роботи обдарованої молоді через створення відповідного інтелектуального середовища; орієнтація викладачів у виборі педагогічних технологій на розвиток пізнавальної

²⁸ Виховна робота зі студентською молоддю: Навчальний посібник / За заг. Ред.. Т.Ю.Осипової. Одеса: «Фенікс». 2006.

активності, критичного і творчого мислення студентів; максимальне використання навчально-допоміжної бази вищих закладів освіти для здійснення науково-дослідницької діяльності; залучення студентів і магістрантів до розробки актуальних проблем та проєктів; здійснення різноманітної за змістом і формами науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах; організація всебічного обговорення результатів наукових пошуків; створення наукових та науково-педагогічних шкіл²⁹.

Відтак, організація науково-дослідницької діяльності студентів повинна забезпечити вирішення таких завдань, як: формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; надання допомоги у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей магістрантів у вирішенні практичних завдань; прищеплення навичок самостійної науково-дослідницької діяльності; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення найздібніших до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики; необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань; розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця.³⁰

Науково-дослідницька робота є головною умовою підготовки спеціаліста, провідним фактором та ефективним засобом розвитку його особистості як майбутнього науковця, вченого. Для цього рекомендується організувати освітній процес у такий спосіб, щоб він сприяв вихованню потреби студентів у самоосвіті, надавав їм змогу оволодівати методологією науки, забезпечував їхню науково-професійну підготовку за рахунок: активізації розумової діяльності під час виконання науково-дослідницької роботи в освітньому процесі (формування вмінь вільно висловлювати власну думку, оволодіння знаннями основ наук, участі у наукових бесідах, колоквіумах, коротких диспутах, діалогах на лекціях,

²⁹ Микитюк О.М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України в ХІХ столітті: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. К., 2004.

³⁰ Виховна робота зі студентською молоддю: Навчальний посібник / За заг. Ред.. Т.Ю.Осипової. Одеса: «Фенікс». 2006.

проведення практичних занять у навчально-допоміжних закладах, виконання самостійних робіт пошукового характеру (кваліфікаційні роботи), участі у спільних з викладачами наукових конференціях тощо); участі студентів у роботі наукових гуртків і співтовариств, що сприяє розвитку в них наукового кругозору та пізнавальної активності, формуванню дослідницьких умінь, здатності розв'язувати наукові завдання та ін.³¹

З огляду на зазначене в організації науково-дослідницької роботи студентів виокремлюються два напрями: 1) навчально-дослідницька і науково-дослідницька робота студентів, що здійснюється в освітньому процесі засобом введення в нього елементів дослідження, яка забезпечує можливість отримати їм необхідні дослідницькі вміння і навички під час виконання практичних та лабораторних робіт, написання рефератів, підготовки курсових та кваліфікаційних робіт (магістерських), у ході проходження виробничої практики; 2) науково-дослідницька робота студентів у позааудиторний час, яка спрямована на більш повне розкриття їх індивідуальних та творчих здібностей, набуття досвіду роботи в команді, критичної оцінки й аналізу наукової продукції, а також потенційних можливостей у сфері науки, що здійснюється у формах наукових гуртків, проблемних груп тощо.

Серед дослідницьких умінь і навичок як результату науково-дослідницької підготовки студентів виокремлюються такі: працювати з каталогами, першоджерелами, бібліографічними виданнями; обґрунтовувати актуальність теми дослідження, розкривати її теоретичне та практичне значення; вивчати, аналізувати й узагальнювати наукову літературу вітчизняних і зарубіжних авторів; оволодівати досвідом наукової роботи, зо запозичений з метою самоосвіти і самовдосконалення; накопичувати досвід використання методів соціологічного опитування; ставити різноманітні види експерименту; розроблювати методичні рекомендації³².

Під навчально-дослідницькою діяльністю в педагогіці розуміється:

³¹ Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2002.

³² Докучаєва, В. В. Теоретико-методологічні засади проєктування інноваційних педагогічних систем: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2007.

– цілеспрямований та доцільно організований процес поглибленого самостійного вивчення студентом певного об'єкту в межах окремої навчальної дисципліни на підставі використання елементів дослідницького методу. Специфічна відмінність навчально-дослідницької діяльності полягає в тому, що вона має самостійний і індивідуальний характер³³;

– пізнавальну активність, яка характеризується свідомим застосуванням студентами методів наукового дослідження на всіх ланках навчальної праці, що передбачає самостійне оперування студентами теоретичними, емпіричними й статистичними методами дослідження в ракурсі засвоєння знань певної навчальної дисципліни³⁴;

– певний вид роботи студента, який під керівництвом викладача ЗВО, спрямований, з одного боку, на пошук і доказ теоретичних чи емпіричних фактів, закономірностей розвитку явищ та процесів, а з іншого – на активне оволодіння студентами дослідницьких умінь і розвиток їхніх здібностей як майбутніх дослідників³⁵;

– засіб озброєння студентів методологією та технологією наукового пізнання, що сприятиме формуванню й закріпленню в них системи знань, умінь і навичок щодо самостійного проведення кожного з етапів дослідження³⁶;

– активну форму навчання, що моделює основні етапи реального дослідницького процесу (факт самостійного «відкриття істини», радість «відкриття» нового знання, переживання процесу пошуку, задоволення від індивідуальної самостійної роботи та ін.) і, породжуючи пізнавальний інтерес студентів до змісту й процесу навчання, що спрямована на активізацію їхньої мисленнєвої діяльності та зацікавленості у предметі пізнання;

– процес елементарної пошукової лабораторно-практичної роботи студентів, яка

³³ Василенко, О. В. Організація самостійної роботи студентів заочної форми навчання вищих навчальних закладів юридичного профілю [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К. 2008.

³⁴ Бистрова, Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України [Електронний ресурс] Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. 2015. № 1. Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf> (дата звернення: 08.09.2022)

³⁵ Фатхутдінова О.В. Впровадження нових технологій в процесі підготовки спеціалістів правознавства [Текст]. Гуманітар. вісн. Запоріж. держ. інж. акад. 2012. Вип. 48.

³⁶ Анцибор М.М. Активизация учебно-исследовательской деятельности студентов при изучении дисциплин педагогического цикла. М.: Прометей, 1989

здійснюється ними в реальних умовах професійної діяльності по лінії зв'язку теорії з практикою, навчання професійному баченню і спостереженню на практиці, апробації та застосуванню методів дослідження в своєму індивідуальному досвіді.

На відміну від науково-дослідницької діяльності, спрямованої на відкриття об'єктивно нового знання (вияв і конкретизація особливостей певних явищ, обґрунтування встановлених закономірностей, невідомих у цій галузі науки і т. ін.), навчально-дослідницька діяльність обов'язково передбачає: наявність певного (відомого) алгоритму пошуку, який запропоновано викладачем у відповідній інструкції щодо здійснення відповідного етапу дослідження, організованого в навчальних цілях; наявність суб'єктивної новизни його результатів й висновків для студентів (творче «перевідкриття» знань, набутих людством), що має за мету засвоєння ними набутого досвіду творчої діяльності і досягнення суб'єктивно нових висновків дослідження³⁷.

Наукове дослідження розподіляється на декілька рівнів.

Емпіричний рівень наукового дослідження в педагогіці – це найчастіше саме одержання конкретних, окремих фактів, прикладів, опис певних педагогічних ситуацій, конкретного досвіду роботи закладів освіти, суб'єктів освітнього процесу тощо. У цьому окремому, конкретному варто шукати загальне, абстрактне.

Емпіричне знання – первинний ступінь пізнання, що характеризує пізнання окремого, конкретного, їх опису поза зв'язком із внутрішніми сторонами й елементами. Емпіричний аналіз виникає від недостатнього обсягу знань про предмет дослідження, його специфічні особливості, тому в подібному описі багато довільного, що розглянуто поза зв'язком із цілим, поза системою.

Теоретичний рівень дослідження характеризується такими ознаками:

– явище вивчається переважно у взаємозв'язку його елементів і сторін;

³⁷ Круглий Л.И. Методика организации УИРС национальных групп филологического факультета по русской литературе: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.02. М., 1985.

– усяке теоретичне знання за своєю суттю викладається системно, бо при цьому демонструється рух від однобічного знання до все більш багатоаспектного знання;

– на підставі первинних узагальнень (про окремі предмети чи явища) будуються абстракції вищого порядку (моделі та концептуальні ідеї), абстракції створюються за допомогою абстракцій. Саме на теоретичному рівні пізнання почуттєве і раціональне поєднуються³⁸.

Під час обґрунтування **актуальності проблеми** дослідник має право на творчий підхід. Але в різній послідовності, звичайно, висвітлюються такі аспекти:

– соціальна аргументація педагогічної проблеми (які нові соціальні умови та передумови визначають актуальність досліджуваного педагогічного феномена, висвітлення означеної проблеми в офіціальних документах: законах держави, національних державних програмах тощо);

– загальнонаукова аргументація цієї проблеми (філософські посилення, обґрунтування проблеми з позицій сучасної педагогічної та психологічної думки, інших наук про людину);

– історико-аналітичне обґрунтування проблеми з позиції розвитку педагогічної думки в минулому і сучасному (коли і яким чином означена проблема трактувалася раніше, чому на сьогодні вона є актуальною, з вирішенням яких наукових проблем пов'язана тема дослідження, що вивчено недостатньо і т. ін.);

– обґрунтування проблеми з точки зору педагогічної практики (чому ця проблема привертає увагу педагогів-практиків, які утруднення виникають у них під час вирішення практичних завдань, які спостерігаються недоліки та помилки в їхній педагогічній праці, які є досягнення, що потрібно проаналізувати, який передовий педагогічний досвід слід узагальнити)³⁹.

Тема дослідження, у свою чергу, повинна одноразово фіксувати як певний етап уточнення, так і локалізацію (обмежування рамок) проблеми.

³⁸ Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / Колектив авторів. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2002.

³⁹ Там же.

Об'єкт дослідження – це процес або явище педагогічної дійсності, що протистоїть досліднику як суб'єкту в його пізнавальній діяльності, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення. Об'єкт дослідження завжди виступає як щось реально існуюче. Це будь-яка сукупність властивостей чи відношень педагогічної дійсності, що існують об'єктивно, тобто незалежно від суб'єкта пізнання, але відображаються ним.

Предмет дослідження – це частина об'єкта, тобто те, що безпосередньо та ґрунтовно вивчається з певною метою (формування якості особистості; його взаємодія з іншими якостями; характеристика процесу, явища; виявлення сутності, умов, тенденцій, зовнішніх і внутрішніх передумов виховання чи навчання особистості визначеного віку у визначеній сфері).

Мета дослідження – це ідеальне, мислене передбачення кінцевого результату науково-дослідної роботи, тобто те, для чого вивчається предмет дослідження (розробка наукових основ виховання й навчання, одержання нової наукової інформації з теми дослідження, аналіз результатів практики, виявлення шляхів і засобів виховання тощо). Мета дослідження визначається загальним станом науки, необхідністю розвитку педагогічної теорії.

Завдання дослідження – це те, що потребує виконання за допомогою засобів теоретичного чи емпіричного мислення (порівняння, класифікація, конкретизація). Завдання конкретизують мету з урахуванням предмета, особливостей досліджуваної наукової проблеми. Завдання дослідження впливають не тільки з мети, але й зі специфіки умов дослідницької роботи, можливостей дослідника, вимог педагогічної практики.

Наукова гіпотеза – це теоретично обґрунтоване припущення стосовно результату вирішення означеної проблеми і націлене на пояснення будь-яких явищ (наприклад, про те, як буде протікати досліджуваний процес, явище: що буде відбуватися з дитиною або якістю, яке потрібно сформувати; від чого залежить хід процесу і т. ін.).

Під **методами** розуміють шляхи досягнення мети чи способи розв'язання завдань наукового дослідження. Поняття методів наукового дослідження охоплює

і форми логічного мислення (індукція і дедукція, аналіз і синтез; порівняння, класифікація), і загальні моделі дослідницьких процедур, і способи (прийоми) виконання дослідницьких дій.

Методика дослідження – сукупність методів, прийомів і способів, за допомогою яких будуть вирішені завдання дослідження, перевірено наукову гіпотезу, одержані достовірні наукові факти. Методика дослідження являє собою певну частину дослідної системи, що дозволяє здійснити дослідницьку діяльність.

Теоретичні методи необхідні для визначення проблеми наукового педагогічного дослідження, формулювання гіпотез і оцінки зібраних фактів. Теоретичні методи насамперед пов'язані з вивченням наукової літератури: праць класиків з питань людинознавства в цілому і педагогіки зокрема; загальних і спеціальних праць з педагогіки і психології; історико-педагогічних праць і документів; періодичних педагогічних видань; художньої літератури про школу, виховання, учителя; довідкової педагогічної літератури, підручників і методичних посібників з педагогіки і суміжних наук. Вивчення літератури дає можливість довідатися, які сторони і проблеми вже досить добре вивчено в галузі педагогіки, з яких ведуться наукові дискусії, що застаріло, а які питання ще не вирішено. Крім того, це дозволяє з'ясувати, що найбільш суттєвого було створено з досліджуваної проблеми на сьогодні, оскільки це важливо для збору ідей і визначення тезауруса, тобто джерел, на основі яких і будуть будуватися всі гіпотези, моделі, проекти майбутньої роботи дослідника⁴⁰.

Робота з літературою припускає використання таких методів, як складання бібліографії – переліку джерел, відібраних для роботи з досліджуваної проблеми; реферування – стислий виклад основного змісту однієї чи декількох праць із загальної тематики; конспектування – ведення більш детальних записів, основу яких складає виділення головних ідей і положень публікації; анотування – короткий запис загального змісту книги чи статті; цитування – дослівний запис виражень, фактичних чи цифрових даних, що містяться в літературному джерелі.

⁴⁰ Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2002.

До теоретичних методів дослідження належать різні розумові процедури логічного мислення, такі як: аналіз (розчленовування на частині), синтез, класифікація, типологізація, абстрагування, порівняння, узагальнення та ін. Розглянемо докладніше деякі з них.

До групи методів емпіричного дослідження належать такі: спостереження, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, рейтинг, вивчення продуктів діяльності досліджуваних (письмових, графічних, творчих і контрольних робіт), вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, педагогічний експеримент.

Спостереження – цілеспрямоване сприйняття будь-якого педагогічного явища, у процесі якого дослідник одержує конкретний фактичний матеріал. При цьому ведуться записи (протоколи) спостережень. Розрізняють спостереження включене, коли дослідник стає членом тієї групи, у якій ведеться спостереження, і невключене – зі сторони; відкрите і приховане (інкогніто); суцільне і вибіркове.

Важливим способом дослідницької роботи є соціологічні методи – **опитування**. Методи опитування – це **бесіда, інтерв'ю, анкетування**. Вони можуть бути усними і письмовими.

Усні опитування – це і довільна бесіда, і цілеспрямована співбесіда з респондентами (педагогами, студентами, їхніми друзями чи батьками за спеціально підготовленими запитаннями (чи програмами) – інтерв'ю.

Бесіда – самостійний чи додатковий метод дослідження, застосований з метою одержання необхідної інформації для роз'яснення того, що не було досить ясним при спостереженні. Бесіда проводиться по заздалегідь наміченому плану з виділенням питань, що вимагають з'ясування. Вона ведеться у вільній формі без запису відповідей співрозмовника.

Різновидом бесіди є **інтерв'ювання**, привнесене в педагогіку із соціології. При інтерв'юванні дослідник дотримується заздалегідь намічених питань, що ставляться у визначеній послідовності. Під час інтерв'ю відповіді записуються відкрито. Для одержання більш достовірної інформації необхідно створити атмосферу довіри між тими особами, які розмовляють, дотримуватися почуття

міри в тривалості опитування, тому що всяке перевантаження за часом, кількістю питань і складності їхнього змісту знижує повноту і вірогідність одержуваної інформації. Не можна забувати, що в груповому інтерв'ю люди (і дорослі, і діти) намагаються перед іншими виглядати кращими, розумнішими, більш обізнаними, прагнуть здаватися більш начитаними, цікавими. У зв'язку з цим може знижуватися вірогідність інформації, яку потрібно враховувати.

Дуже результативний метод дослідно-експериментальної роботи – анкетування. **Анкетування** – вид опитування, але не усного, а письмового. Це метод масового збору матеріалу за допомогою анкети. Ті, кому адресовані анкети, дають письмові відповіді на запитання. Бесіду й інтерв'ю називають опитуванням «віч-на-віч», анкетування – заочним опитуванням. Анкетування на відміну від бесіди пропонує більш тверду логічну конструкцію, що залишається незмінною протягом усього опитування. У цього методу багато незаперечних переваг: він дозволяє за порівняно короткий термін зібрати інформацію від великої групи людей. За умови правильно проведеного анкетування виключається можливість впливу опитуваних осіб один на одного. Але анкетування вимагає значного часу для обробки здобутих результатів та їх аналізу, адже якщо навіть попросити відповісти всього на три запитання п'ятдесят учителів і сто учнів, ми одержимо відразу чотириста п'ятдесят відповідей.

Анкети поділяють на **відкриті** (коли не обмежуються варіанти відповіді на запитання) і **закриті** (коли можливий вибір відповідей обмежується заздалегідь підготовленими варіантами). Для одержання більш точних даних користуються анкетами закритого типу. Особливість їх у тому, що відповіді в цьому випадку легше зіставляються і статистично обробляються.

Корисний матеріал може дати **вивчення продуктів діяльності** досліджуваних: письмових, графічних, творчих і контрольних робіт, малюнків, креслень, деталей, зошитів з окремих дисциплін тощо. Ці роботи можуть дати необхідні відомості про індивідуальність людини, яка бере участь у дослідженні, про досягнутий нею рівень умінь і навичок, що цікавлять дослідника з тієї чи іншої галузі.

У сфері дослідження явищ педагогічної дійсності важливим є застосування методу тестування. **Тестування** являє собою метод виявлення визначених якостей особистості й інтенсивності їхньої виразності за допомогою серії іспитів (питань, задач, ситуацій тощо), тобто це спосіб психологічної діагностики, що використовує стандартизовані запитання і завдання (тести), які мають визначену шкалу значень. **Тест** – це стандартизований, обмежений за часом іспит. Він дозволяє із заздалегідь установленим ступенем імовірності визначити актуальний, наявний у людини на це момент рівень знань, відносно стійкі особистісні властивості (у тому числі вміння і навички) і зразки, стійкі риси поведінки. Тести дають можливість одержати якісні і кількісні оцінки вимірюваних характеристик⁴¹.

Рейтинг – оцінка педагогічного явища, якогось елемента навчально-виховного процесу, людини тощо (усього, чого завгодно) за допомогою компетентних суддів (експертів). Його іноді називають методом експертної оцінки.

До емпіричних методів дослідження відносять також **вивчення й узагальнення педагогічного досвіду**, у ході якого виділяється головна ідея автора як педагога-новатора, сутнісні механізми запропонованої ним педагогічної інновації, що приводить до підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Особливу роль у педагогічних дослідженнях відіграє **експеримент**. Поняття «експеримент» має різні визначення, що даються в енциклопедичних словниках. Але більшість дефініцій вказує на те, що всі вони еквівалентні (рівнозначні, рівнозначні), з кожного можна вивести всі інші, кожне з них більше висвітлює ту чи іншу сторону конкретного явища. Подаємо ці визначення.

Педагогічний експеримент – дослідна діяльність з метою вивчення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних явищах, що припускає дослідне моделювання педагогічного явища й умов його перебігу; активний вплив дослідника на педагогічне явище; вимір результатів педагогічного впливу і цієї

⁴¹ Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / Колектив авторів. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2002.

взаємодії. Розрізняють експеримент природний (в умовах звичайного освітнього процесу) і лабораторний - створення спеціальних умов для перевірки, наприклад, того чи іншого методу навчання, коли окремі учні ізолюються від інших. Найчастіше використовують природний експеримент. Він може бути тривалим чи короткочасним.

Педагогічний експеримент може бути **констатувальним**, який встановлює тільки реальний стан справ у навчально-виховному процесі, чи **формувальним**, коли проводиться цілеспрямована його організація для визначення умов (методів, форм і змісту освіти) розвитку особистості чи дитячого колективу. Формувальний експеримент вимагає наявності для порівняння контрольних та експериментальних груп. Труднощі в реалізації методу експерименту полягають у тому, що необхідно досконало володіти технікою його організації і проведення, тут вимагаються особлива делікатність, такт, педантичність з боку дослідника, уміння встановлювати контакт із випробуваними.

Етапи **формувального експерименту**:

- **теоретичний** (постановка проблеми, визначення мети, об'єкта і предмета дослідження, його завдань і гіпотез);
- **методичний** (розробка методики дослідження і його плану, програми, методів обробки одержаних результатів);
- власне **експеримент** – проведення серії досліджень (створення експериментальних ситуацій, спостереження, керування дослідженням і вимір реакцій випробуваних);
- **аналітичний** – кількісний і якісний аналіз, інтерпретація одержаних фактів, формулювання висновків і практичних рекомендацій.

Дослідження є обов'язковою складовою роботи вчителя. Педагогічна праця своєю сутністю надзвичайно близька до наукового дослідження, їй притаманні найбільш характерні риси дослідницького пошуку: творчість, активний характер, аналіз педагогічних проблем та необхідність їх вирішення. Вчитель безпосередньо включений в аналіз всіх явищ і процесів, що відбуваються в класі і на уроці, а на сьогоднішній день і у виборі стратегії навчання учнів. Він як суб'єкт

навчальної діяльності веде постійний пошук кращих варіантів навчання відповідно до індивідуальних особливостей учнів, розробляє їх освітній маршрут. Дослідницька діяльність є безпосередньою складовою професії вчителя. Тому хороший учитель, добре знає науку, знає її найновіші відкриття, праці вчених, здатний до самостійних досліджень. Одним із аспектів педагогічної творчості є інтерес вчителя до пошуку, до аналізу власної діяльності, втілення теорії в практику.

Дуже слушними є думки про подібність, спорідненість дослідження у педагогічній діяльності із передбаченням. Саме передбачення дуже важливе для діяльності вчителя, воно допомагає йому прогнозувати наслідки своїх педагогічних впливів, наслідки діяльності учнів.

Становлення ефективного, конкурентного учителя можливе лише через оволодіння ним дослідницькою діяльністю. Адже стає майстром педагогічної праці звичайно той, хто відчув себе дослідником. Науково-дослідницька діяльність забезпечує формування культури педагогічної діяльності. Саме дослідницький пошук спонукає вчителя самостійно шукати, створювати, творити нові педагогічні ідеї, знаходити нове у педагогічних явищах, виявляти в них приховані зв'язки і закономірності, експериментально перевіряти їх ефективність, дозволяє вчителям долати існуючі стереотипи і шаблони в педагогічній діяльності. Вчитель повинен бути дослідником і тому, що в новій українській школі вводиться навчання через дослідження, через самостійний пошук учнями вирішення проблем. Лише дослідницьке, проєктне навчання забезпечує формування в учнів предметних та ключових компетентностей, що виступає основним завданням сучасної освіти.

У вчителів мають бути сформовані пошукові позиції та дослідницькі уміння: уміння бачити і вирішувати проблеми, ставити мету і планувати науковий пошук, здійснювати збір та аналіз необхідної інформації, вибирати найбільш оптимальні методи, виконувати експеримент, представляти результати дослідження. Передусім, становлення вчителя-дослідника розпочинається із формування дослідницької ініціативи – бажання самостійно, за власним

прагненням, потребою розробляти нові ідеї, аналізувати інформацію, знаходити нові шляхи вирішення педагогічної проблеми. Уміння побачити нове у звичному, нові риси, нові деталі у звичайному – важлива умова творчого ставлення вчителя до своєї роботи, це водночас і джерело натхнення у педагогічній діяльності. Спостерігаючи, вивчаючи, аналізуючи факти, вчитель творить педагогічне явище.

Із вивченням фактів тісно пов'язано оволодіння вчителем методикою спостереження, а також потрібно постійно вивчати індивідуальні особливості учнів, тобто застосовувати особистісний підхід. Свої нагляди бажано фіксувати у педагогічних щоденниках аби потім здійснити аналіз та узагальнення, а також скоригувати власну педагогічно-виховну діяльність.

Учителю необхідно проводити педагогічні експерименти. Тобто поставити педагогічну проблему, здійснити науково-дослідний пошук її вирішення, провести експеримент, зафіксувати його результати та проаналізувати досягнення мети експерименту ⁴².

У процесі наукового дослідження **робота над літературними джерелами** здійснюється на всіх його стадіях. Робота над літературними джерелами ставить перед дослідником вимогу – навчитися швидко читати, сприймати і аналізувати прочитане, концентрувати увагу на головному, істотному для розкриття теми дослідження. Основними умовами успішної роботи із спеціальною літературою є:

1. Правильна установка, або цільова спрямованість, сприяє активізації мислення, кращому запам'ятовуванню й усвідомленню тексту, загостренню сприйняття.

2. Послідовне вивчення спеціальної літератури: попереднього ознайомлення до власне читання, спочатку вивчаються новітні видання та першоджерела.

Ретельне опрацювання літературних джерел передбачає, крім свідомого читання, додаткові дії, спрямовані на поглиблене засвоєння змісту джерела або ширше його використання, це – найважливіший етап вивчення літератури . На

⁴² Севастюк М.С. Дослідницька складова професійної діяльності вчителя початкової школи в педагогічній спадщині В.Сухомлинського. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018.

цьому етапі дослідник робить виписки, конспектує, складає тези, робить свої висновки й фіксує їх.

Але під час роботи з літературними джерелами необхідно дотримуватись правил академічної доброчесності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Мистецько-дослідницька діяльність щодо створення уроків музичного мистецтва полягає в залученні вчителя до пізнавально-дослідницької та мистецько-педагогічної роботи. На основі набутих теоретичних знань у галузі педагогіки, психології, мистецтвознавства та музичної педагогіки вчитель розпочинає творчий процес створення уроків музичного мистецтва відповідно до вікових особливостей учнів, їхніх музичних здібностей, смаків та уподобань, а також із використанням інноваційних технологій, щоб уроки музичного мистецтва здійснювали навчально-виховний та естетично-ціннісний вплив на вихованців.

Готуючись до уроку, вчитель повинен використовувати весь сучасний

інструментарій методів та прийомів роботи з учнями в галузі музичної освіти. Для здійснення мистецько-дослідницької діяльності в музичній освіті важливим є вміння майбутніх фахівців використовувати синтез мистецтв як такий, що дає можливість цілісного дослідження проблемних аспектів підготовки уроку музики.

Для отримання досвіду використання синтезу мистецтв у мистецько-дослідницькій підготовці уроків музики майбутньому вчителю музичного мистецтва необхідно самому брати безпосередню участь у проєктах із різними типологічними ознаками з різною кількістю учасників (від студентів одної групи до цілого факультету). Це проєкти з певним домінуючим видом діяльності: дослідницькі, пошукові, творчі, рольові, прикладні (практично-орієнтована) тощо. Важливо орієнтуватися у створенні проєктів за предметно-змістовим напрямом: монопроєкти (у межах однієї галузі знань); міжпредметні або надпредметні проєкти.

Під час підготовки майбутніх фахівців необхідно застосовувати комплексний квазіпрофесійний підхід. Квазіпрофесійна діяльність спирається на практико-орієнтовне теоретичне навчання за допомогою проєктувальних та ігрових методів. У змісті даної форми використовують моделювання цілісних фрагментів педагогічної діяльності.

В умовах підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до практичної педагогічної діяльності особливої уваги варто приділити саме квазіпрофесійній діяльності, яка є своєрідною проміжною ланкою між навчальною та власне професійною діяльністю майбутнього вчителя музичного мистецтва. Цей вид діяльності дає можливість студентові задіяти здобуті теоретичні знання у створенні практично-значущого продукту, здійснюючи моделювання цілісних фрагментів власної педагогічної діяльності⁴³.

Звичайно, під час підготовки до уроку музики, вчитель повинен проаналізувати музичні твори, які він буде вивчати з учнями.

⁴³ О. В. Єременко. Концептуальні аспекти підготовки магістрів музичного мистецтва. Актуальні питання мистецької освіти та виховання. 2013. Вип. 1.

Проводячи аналіз виконання музичного твору, вчитель музичного мистецтва повинен перш за все провести власну презентацію твору. При цьому виконавська інтерпретація музичного твору вчителя відрізняється від виконавської інтерпретації професійного музиканта-виконавця. На відміну від концертного виконання, викладач повинен передати здобувачам освіти навички активного слухання, яке формує адекватне сприймання музичних творів із подальшим інтерпретаційним аналізом. Адже у даному випадку ця музично-практична діяльність має навчальну мету, а не суто естетичну.

Тож педагог повинен організувати вербальну та невербальну комунікацію слухачів із музичним твором у відповідній доступній формі. Виконання музичного твору може бути повним або частковим, із одночасним коментуванням специфіки виконавської техніки, особливостей авторського стилю. Для кращого засвоєння музично-теоретичного матеріалу викладач може доповнити твір слуханням із оркестровим або вокальним супроводом, додати імпровізацію, залучити слухачів до створення акомпанементу або вокальної партії, застосовувати ілюстрації картин відомих художників, скульптур, архітектурних споруд.

Під час виконання музичного твору задля цілісного та глибоко сприйняття художньо-образного змісту твору викладач повинен вільно володіти нотним текстом з усіма специфічними позначками, виконанням штрихів та агогічних відхилень, доступно декодувати музично-образні символи, передавати настрій музики.

Вчитель музичного мистецтва у закладах загальної середньої освіти повинен володіти не лише уміннями яскравого виконавця, але і надавати власному живому виконанню цікаве та емоційне пояснення музичного матеріалу. Таким чином, педагог повинен бути не тільки гарним виконавцем, але й майстром художнього слова.

Отже, вчитель музичного мистецтва передає символічну мову музики за допомогою тлумачення художньо-образних уявлень як результату художньо-

образного сприйняття через вербальну художньо-педагогічну інтерпретацію музичного твору.

Література

1. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України [Електронний ресурс]. Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. 2015. № 1. Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/Bystrova.pdf> (дата звернення: 08.09.2022)
2. Василенко О. В. Організація самостійної роботи студентів заочної форми навчання вищих навчальних закладів юридичного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К.2008.
3. Єременко О. В. Концептуальні аспекти підготовки магістрів музичного мистецтва. Актуальні питання мистецької освіти та виховання. 2013. Вип. 1.
4. Докучаєва, В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2007.
5. Шаров С. В. Поняття самостійної роботи та її ознаки. Сучасні тенденції розвитку української науки: матеріали Всеукр. наук. конф. (21–22 липня 2017 р., м. Переяслав-Хмельницький). Переяслав-Хмельницький, 2017. № 5..
6. Менеджмент вищої освіти: навч. посіб. Хмельницький: ПП Заколотний М.І., 2015.
7. Микитюк О. М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України в ХІХ столітті: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. К., 2004.
8. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2002.
9. Севастюк М. С. Дослідницька складова професійної діяльності вчителя початкової школи в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018.
10. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа. Вибрані твори. В 5 т. Київ: Рад. шк., 1977. Т. 4.

Питання для самоконтролю

1. Подайте характеристику форм і видів навчання.
2. Перелічіть види самостійної роботи студентів.
3. Назвіть види індивідуальних завдань.
4. Поясніть різницю між курсовою, дипломною та магістерською роботами.
5. Опишіть організацію науково-дослідницької діяльності студентів.
6. Охарактеризуйте рівні та структуру наукових досліджень, а також методи наукових досліджень.

7. Опишіть процедуру роботи з науковими джерелами. Подайте визначення академічної доброчесності.

8. Надайте опис процесу підготовки до занять з музичного мистецтва.

Тема 5. Зміст і види самостійної роботи студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти

Самостійна робота – самокерована навчальна діяльність, тоді як види навчальної діяльності, керовані іншими (зазвичай викладачами), є прямою її протилежністю. При цьому обсяг самостійної роботи може бути різним і коливатися в широких межах від виконання короткострокового завдання до самостійного засвоєння цілого факультативного курсу.

Самостійна робота студентів – один з головних видів пізнавальної творчої діяльності студентів, її головною особливістю є відсутність викладача в момент навчальної діяльності. Відсутність контролю та допомоги з боку викладача допомагає студентам самостійно оволодіти навичками саморегулювання своєї пізнавальної діяльності, поглиблює їхню здатність систематизувати, планувати, прогнозувати свою діяльність та саморозвиток, поглиблює та закріплює потребу в самоосвіті. Самостійна робота студентів виховує самостійність не тільки як сукупність певних умінь і навичок, але і як рису характеру.

Сутність самостійної роботи полягає в організації самостійної пізнавальної діяльності. Вона є одним з найважливіших засобів їх підготовки до активної самоосвітньої роботи й у цьому полягає її основна дидактична мета. Самостійна робота здійснюється як у ході занять, так і в позаурочний час.

У професійній школі поширені такі форми позаурочної самостійної роботи: робота з навчальною й довідковою літературою (завдання – виокремлення головного, систематизація, аналіз, узагальнення, складання блок-схем, таблиць, алгоритмів тощо); виконання наскрізних й індивідуальних завдань за циклами дисциплін; вивчення теми з малою групою студентів, кожний з яких займається потім з декількома студентами (з наступним захистом у викладача); розробка студентами методичних матеріалів з предмету (схем, таблиць, опорних

конспектів, завдань тощо); підготовка до лабораторних робіт; конкурсне виконання різних завдань; вивчення нової техніки, технології на базових підприємствах, у лабораторіях; самостійне вивчення дисциплін під керівництвом викладача; виконання спеціально підготовлених завдань розвивального характеру (мета – більш глибоке й міцне засвоєння важливих положень предмета).

Отже, **самостійна робота** – це специфічний вид діяльності учіння, головною метою якої є формування самостійності студентів, формування їхніх умінь та якостей здійснюється в самостійній роботі опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять.

Самостійна робота як діяльність учіння має дві основні мети: розвиток самостійності як якості особистості та засвоєння студентами/учнями професійних знань, формування в них фахових умінь та навичок. Перше частіше розвивається в позааудиторній самостійній роботі, а друге - під час занять. Самостійна робота - це передусім самостійна думка. Треба вчити самостійно мислити і на лекціях, і під час вирішення задач. Творчо працювати може тільки той, хто мислить. Тому завдання викладача розбудити думку, стимулювати активність і самостійність вже на лекціях, семінарах, уроках. А самостійність мислення сприятиме бажанню самостійно працювати, не очікуючи вказівок та спонукань зовні.⁴⁴

Як складне педагогічне явище, самостійна робота студентів – це особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, умінь, навичок, що здійснюються за умови запровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять. Основними функціями самостійної роботи студентів є: пізнавальна (визначається засвоєнням студентами систематизованих знань з дисципліни); самоосвітня (формування вмінь і навичок самостійного оновлення і творчого застосування знань); прогностична (вміння студентів вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання); коригувальна (визначається вмінням студентів вчасно коригувати свою діяльність); виховна (формування самостійності як риси характеру).

Самостійність – це інтегральна особистісна властивість, що характеризується готовністю без сторонньої допомоги, ґрунтуючись на знаннях, уміннях, переконаннях, життєвому досвіді, ставити завдання, концентрувати волю і наполегливість для досягнення мети, вибирати найбільш оптимальні засоби їх реалізації, здійснювати самоконтроль і давати самооцінку своїй роботі, її результатам.

Науковцями визначено умови, за яких самостійна робота може здійснюватись успішно: сформованість мотиваційних настанов та інтелектуальних дій вчитися самостійно; вміння здійснювати самостійний пошук, системний аналіз та узагальнення навчально-методичної і наукової інформації; сформованість професійно важливих дій до самопідготовки у процесі виробничої практики; навички самопідготовки до презентації своїх навчальних і наукових досягнень під час складання іспитів, захисту наукових робіт тощо.⁴⁵

Якісний опис самостійності як результату навчання в умовах активізації самостійної роботи може бути інтерпретовано вмінням студентів систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без постійної допомоги та керівництва викладача. Вираженням самостійності особистості є вчинки, дії, висловлювання, оцінка особистості як стосовно до тих, хто оточує, так і до самої себе. Тобто, самостійність – це не риса волі або характеру, здібностей або мислення, а більш складна, інтегративна особистісна якість. Самостійність співвідноситься з самореалізацією особистості, з її активністю щодо внутрішнього спонукання, без зовнішнього примушення, з відносною незалежністю. Для вищого рівня розвитку самостійності типовим є продуктивний творчий характер діяльності, не стереотипність рішень, що приймаються, вчинків, дій самої особистості.

Розвиток самостійності з переходом від зовнішнього керівництва до самоуправління, самоорганізації своєї навчальної діяльності. Для ефективної самостійної навчальної роботи студент повинен

⁴⁵ Чебикін О. Я. Теоретико-методологічне та науково-методичне забезпечення самостійної пізнавальної діяльності магістрів державного управління. Організація самостійної роботи слухачів в умовах інформаційного суспільства: матеріали науково-методичної конференції. Одеса: ОРДУ, 2002

оволодіти раціональними, оптимальними способами учіння, мислення, здобуття інформації.

Керівництво процесом самостійної навчальної роботи має бути спрямоване не на примушування студентів до багатогодинного «сидіння за письмовим столом», а на формування в них потреби в самому процесі навчання, бажання вчитися раціонально, ефективно оптимально й отримувати від цього насолоду. Для цього необхідні такі умови:

- студент має знати програму на семестр, перелік й критерії оцінки не тільки знань, але й умінь, якими він має оволодіти;
- контролю й оцінці підлягає кожне самостійно виконане завдання кожного зі студентів;
- оцінка результатів самостійної роботи має бути гласною та аргументованою;
- позитивна психологічна атмосфера у групі має підтримувати раціонально організовану самостійну працю.

Самостійна робота може активізувати студентів як своїм організаційним устроєм, так і змістом завдань. Вона дозволяє працювати в індивідуальному темпі та стилі.

Найважливішим і домінуючим компонентом самостійності є прийняття рішення. Саме з ним пов'язані смислоутворюючі мотиви поведінки та діяльності особистості. У ньому, насамперед, здійснюється її потреба в самореалізації. Здатність приймати рішення заснована на розумінні суттєвого вміння порівнювати, здійснювати аналіз, синтез та узагальнення, класифікувати, планувати, робити умовиводи, організовувати свою діяльність.

Самостійна особистість не тільки приймає рішення, але й контролює процес їх реалізації, під час якого самокритично оцінює свою діяльність, коректує її при необхідності і домагається поставлених цілей, несе за них відповідальність. Самостійність неможлива також без наявності власних думок, оцінок, суджень. Упевненість особистості в істинності знань, правильності своєї позиції призводить до готовності її доказово захищати, відстоювати в дискусійних та конфліктних ситуаціях.

Вищий, творчий рівень розвитку самостійності полягає в потребі постійно ставити перед собою нові цілі і завдання, спрямовані на вихід із межі заданого, на пошук та відкриття нових закономірностей і способів розв'язання.⁴⁶

Для ефективного прийняття самостійних рішень людина повинна володіти досить великим обсягом інформації, але «згорнутої», узагальненої, «стислої» за принципом системності. Необхідним елементом узагальнених знань є ключові поняття науки. З одним поняттям завжди пов'язані декілька інших, розуміння їх взаємозв'язків, ієрархії надає знанням системний, узагальнений характер. Для розвитку здатності узагальнювати варто використовувати лаконічні виступи на семінарах, складання планів, логічних схем, таблиць.

Для розвитку вмінь порівнювати, узагальнювати, класифікувати, здійснювати самоконтроль та самооцінку своїх знань корисно використовувати комплекс завдань таких типів: «зайве слово», «аналогія». Узагальнення суттєвих відношень дозволяє виявити причини процесів та подій і на цій підставі прогнозувати наслідки. Вміння прогнозувати будується на розумінні явищ і дозволяє самостійно зазначати реальні цілі та приймати адекватні ситуації рішення.

Самостійність як якість особистості найяскравіше виявляється в умовах вибору, розв'язання суперечностей, подоланні перешкод. Тому ефективним способом включення студентів до самостійної діяльності, процесу прийняття рішень є дискусії. Причому важливим є обов'язкове визначення кожним студентом своєї позиції, власного ставлення до проблеми, його обґрунтування й аргументований захист. В основі дискусій повинні бути проблеми, які не допускають однозначної відповіді, потребують діалектичного підходу, врахування широкого кола питань, актуальних для сучасної практики, що мають декілька розроблених у літературі концепцій, доступних для студентів.

Дуже корисним для майбутніх фахівців є виконання студентами по черзі обов'язків керівника семінару (практичного заняття). Студент-керівник відповідає

⁴⁶ Виховна робота зі студентською молоддю: Навчальний посібник / За заг. Ред.. Т.Ю.Осипової. – Одеса: «Фенікс». – 2006.

за підготовку і проведення заняття. Він веде семінар, стежить за регламентом, формулює запитання й організовує обговорення, проводить колективний аналіз та оцінку роботи. При цьому викладач надає допомогу керівнику під час підготовки до заняття, бере участь у постановці й обговоренні проблем, у підсумках та оцінюванні самого процесу роботи на основі принципу співробітництва. У такий спосіб студенти набувають реального досвіду керівництва, обговорення та прийняття рішень, контролю й оцінки, підготовки і втілення рішень у діяльність, відповідальності.

Сучасні концепції освіти (Національна державна програма «Освіта. (Україна ХХІ ст.)») відзначають необхідність гуманізації освіти. Встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем і студентами в освітньому процесі потребує спирання на принцип рольової участі. Реалізація цього принципу можлива за допомогою використання імітаційно-моделюючих ігор під час практичних занять. Підготовка до рольових і ділових ігор надає студентам можливість самостійно приймати рішення в ході вибору рівня складності завдання (залежно від рівня домагань), методів оволодіння матеріалом, особистісного й практично значущого змісту; а також неодмінно припускає необхідність висловлювати та захищати власну точку зору, виявляти самостійність у діях і поведінці під час гри.

Узагальнюючи досвід роботи тьюторів, наукові і методичні доробки з цього питання, можна констатувати, що тьютор – це нова спеціалізація професійно-педагогічної діяльності вчителя, яка виникає і функціонально реалізується в принципово нових умовах організації навчального процесу, що створюється завдяки використанню нових інформаційно-комп'ютерних освітніх технологій. Не втрачаючи функцій, що властиві традиційній професійній діяльності вчителя, і особливості змісту роботи й обов'язки тьютора на перший план висувають:

- консультативну функцію, що реалізується в проведенні групових та індивідуальних консультативних занять зі слухачами, у допомозі слухачеві в упорядкуванні програми проходження курсу та отримання освіти взагалі, слідкуванні за виконанням навчального плану;

– менеджерську функцію, що відтворюється в упорядкуванні загального та індивідуального графіка навчального процесу з навчального курсу, за яким він працює з групою, організації проведення групових занять слухачів, рекомендаціях щодо набору та формування груп слухачів, керівництві та мотивації слухачів;

– підтримувальну або фасилітативну функцію, що виявляється в налагодженні та підтримці інформаційних зв'язків і взаємодії між слухачами та іншими учасниками дистанційної освіти, урегулюванні різних проблем, розв'язанні конфліктів, адаптації слухачів до нової форми навчання. Виконання цих функцій вимагає певних знань і вмінь, формування яких не передбачено змістом традиційної підготовки вчителя і особистісних якостей, які сьогодні не мають підтримки в процесі становлення вчителя як професіонала.⁴⁷

Література

1. Виховна робота зі студентською молоддю: Навчальний посібник / За заг. Ред.. Т. Ю. Осипової. Одеса: «Фенікс». 2006.
2. Койчева Т. І. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти: Дис... канд..пед.наук. Одеса, 2004.
3. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Ялта, 2005. Вип. 8. Ч.1.
4. Соколов А. В., Драч І. І., Ісаєва І. А. Організаційно-методичні засоби забезпечення самостійної роботи студентів у ВНЗ I-II рівнів акредитації. Проблеми освіти: науково-методичний збірник. 2002. Вип. 27.
5. Чебикін О. Я. Теоретико-методологічне та науково-методичне забезпечення самостійної пізнавальної діяльності магістрів державного управління. Організація самостійної роботи слухачів в умовах інформаційного суспільства: матеріали науково-методичної конференції. Одеса: ОРІДУ, 2002

Питання для самоконтролю

1. Опишіть сутність самостійної роботи студентів.
2. Назвіть якості особистості, які сприяють розвитку її самостійності.
3. Визначте методи розвитку самостійності майбутніх фахівців у галузі музичного мистецтва.
4. Охарактеризуйте діяльність тьютора.
5. Перелічіть функції тьютора.

⁴⁷ Койчева Т.І. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти: Дис... канд..пед.наук. – Одеса, 2004.

Тема 6. Ретроспективний аналіз соціокультурної ролі музичного мистецтва в різні історичні епохи

Стародавня Греція складалася з декількох невеликих держав-міст (полісів). Найвідомішими з них стосовно педагогічної проблематики були Лаконія зі столицею в Спарті та Аттика зі столицею в Афінах. Спільним в обох педагогічних системах було те, що вони призначалися для виховання заможного повноправного населення в дусі зневажливого ставлення до фізичної праці і до людей праці (неповноправного населення і рабів)⁴⁸.

Населення Спарті складалося з нащадків завойовників цієї території – земельної аристократії (спартіатів); залежного, неповноправного населення (періеків); рабів, якими, як і землею, володіли спартіати на основі родової власності (іліотів). **Спартанська система виховання** ставила за мету підготувати з дітей-спартіатів мужніх воїнів, стійких і загартованих майбутніх членів військової общини. Спартанські діти були власністю держави. У семирічному віці держава забирала дітей від сім'ї і поселяла в особливі державні навчально-виховні заклади – агели, де вони виховувалися до 18 років.

За внутрішнім змістом виховання в Спарті було військово-гімнастичним і передбачало: досконалий розвиток тілесних сил; розвиток войовничого мужнього духу; розвиток суворого підкорення цілям і волі держави. Розумовому вихованню дітей і молоді в Спарті приділялося мало уваги. Мистецтво читати і писати не входило до офіційної програми і вчилися цього між іншим.⁴⁹

Моральне виховання у Спарті замінювалося, по суті, музичним. Вправи з музики виконувалися з метою заповнення душі мужністю та любов'ю до Вітчизни, а також – охоронити від поганої поведінки. Підлітки та юнаки вчилися грати на кіфарі, співати хором та по одному. Музика повинна була вселити в

⁴⁸ Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2002.

⁴⁹ Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. – Тернопіль, 1996. – 38 с.

юнацькі серця моральну основу спартанського життя, мужності й дисципліни, благородну гордість і презирство до малодушності та рабства.⁵⁰

На відміну від спартанської системи виховання метою **афінського виховання** було досягнення калокагатії – гармонії тіла й духу. В Афінах значна увага приділялася розвитку смаку до краси, розумових занять, філософії, мистецтва. Виховання спрямовувалося на розвиток духовних обдарувань особистості: розвиток розуму, художнього смаку і моральних почуттів. Проте, дівчата в Афінах не отримували освіти. Навчалися лише хлопчики. З двох років до хлопчика прикріплювався педагог (пайс+аго – «дітоводій»), раб, який супроводжував дитину скрізь, носячи за ним різні речі, пізніше, коли хлопчик підростав, він носив за ним до школи книжки, таблички, писало, а також ліру або кіфару.

В Афінах вперше з'являється термін «школа», яке означає «дозвілля», тобто в школі мали вчитися лише діти, які не були зайняті фізичною працею – діти багатіїв.

Спочатку хлопчики відвідували мусичну школу, що була загальноосвітньою і приватною, а отже платною і недоступною для демосу. Школу утримував учитель за плату. Таких людей в Афінах не поважали. Лише випадковості могли привести до вчительської праці. Завданням мусичної школи було, насамперед, надати дітям літературну і художньо-музичну освіту, а також ознайомити їх з елементами інших наук. У свою чергу, мусична школа складалася з двох шкіл: школи граматиста і школи кіфариста. Учителі мусичної школи називалися дидасками. Поряд із засвоєнням деяких елементів грамоти, значна увага в мусичних школах приділялася заняттям музикою, які передусім передбачали гру на музичних інструментах (флейта, ліра, кіфара) а також навчання співів.

Починаючи з 12 років хлопчики відвідували гімнастичну школу (палестру), метою якої був розвиток культури тіла, і в якій основна увага приділялася пентатхлону (п'ятиборству): бігу, боротьбі, стрибкам, метанню диску і метанню спису, плаванню. Зв'язуючою ланкою між музикою і гімнастикою була орхеїстика

⁵⁰ Педагогіка: Навчальний посібник. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2001. – С. 240.

– мистецтво танцю, що передавала всю складну гаму людських переживань. Перебуванням у мусичній та гімнастичній школах, як правило, закінчувалося навчання в приватних навчальних закладах⁵¹.

Великого значення ролі вчителя у вихованні дітей надавав видатний старогрецький філософ **Сократ** (469–399 рр. до н.е.), зауважуючи, що основним завданням учительської праці є те, щоб викликати до життя кращі душевні сили вихованця на основі уважного вивчення його нахилів і здібностей. Він проводив викладання способом запитань і відповідей, спонукаючи слухачів з допомогою вчителя самим знаходити правильне розв'язання питання. В подальшому цей метод отримав назву «сократичного», з якого згодом розвинувся «метод навідних питань» або «евристичний метод».

Учень Сократа **Платон** (427–347 рр. до н.е.) виступав із вченням про світ вічних, незмінних ідей, який є первинним відносно світу речей. Велика увага приділяється Платоном релігійному вихованню, що формується не сімейною атмосферою, а участю в різних обрядах, церемоніях, масових танцях. Він першим відзначив роль дитячих ігор як засобу підвищення ефективності навчання, пізнавальної активності дітей, формування в них соціальних якостей і бажання систематично трудитися. Для дітей до 7 років Платон намічає цілу систему дошкільного виховання. Важливу роль Платон відводить вихователю. На його думку, це учитель, жінка-наглядач, няня, які повинні добре знати характер і схильності учнів. Наставник покликаний не тільки навчати, а й оберігати вихованця від поганих впливів. З огляду на це, Платон накладає ряд обмежень на шкільні програми: вводить цензуру на казки, усуваючи ті казки, які зображають богів у непривабливому вигляді, підриваючи повагу до них (розповіді про боротьбу богів між собою, про їх лукавство, про бенкети богів тощо); вилучає епос з літератури; засуджує Гомера і вилучає його з програми; забороняє участь учнів у театральних виставах; обмежує перелік музичних інструментів, грі на яких слід учити, до ліри і кіфари, наголошуючи на тому, що в музиці потрібно

⁵¹ Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996.

відкинути розпещуючі і жалібні мелодії. На його думку, занадто веселі, пристрастні камерно-інтимні твори мистецтва розм'якшують душу, позбавляють її «стрижня» і тому безжалісно повинні бути відкинутими.

Велику роль у вихованні молодого покоління надає вчителю й **Аристотель** (384–322 рр. до н.е.), який був прибічником різнобічного виховання: фізичного, розумового і морального. Зокрема у процесі розвитку людини значне місце він відводить музиці, зауважуючи, що той, хто відчуває насолоду від музики, – вмیه красиво використовувати своє дозвілля. Музика – це кращий відпочинок. Музика виховує високі моральні якості. Розглядаючи коло предметів початкової освіти, Аристотель встановлює чотири основних предмети: граматику, гімнастику, музику і малювання. Підлітки віком від 14 до 21 року повинні здобувати середню освіту, яка включала знання літератури, історії, філософії, арифметики, астрономії.

В Римській імперії існували три типи шкіл (*ludus* (елементарна школа), граматична школа і школа риторів). Школа є державною. У зв'язку з тим, що імперія надмірно розрослася територіально, була населена різними пригнобленими народами. І племенами, вимагала величезного штату відданих імператорській владі чиновників, тому основним завданням перед граматичною та риторичною школами постає підготовка чиновників. Перед елементарною школою (*ludus*) інше завдання – виховання вірогідної маси.

Вчителі ставали державними службовцями, отримуючи державну плату, хоч вона, особливо в *ludus*, була не дуже високою. До вчителя *ludus* в суспільстві ставилися презирливо: «Кого зненавиділи боги, того зробили педагогом».⁵²

В Римі виникає вища школа університетського типу (Атенеум). Уряд дедалі більше бере школу в свої руки і в 425 р імператорський вердикт оголошує державним злочином всяку спробу відкрити приватну школу.

Найбільш яскравий педагог римської теоретичної педагогіки **Марк Фабій Квінтіліан** (42–118 рр.) у праці «Виховання оратора» визначив ідеал

⁵² Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996.

бездоганного державного діяча, який повинен бути добрим оратором, тому педагогіка розглядалася ним у тісному зв'язку з риторикою. Стосовно особистості вчителя, який повинен відігравати важливу роль, починаючи з самих ранніх років життя дитини, Квінтіліан у рішучій формі висловив вимоги до нього: «Нехай учитель насамперед викличе в собі батьківські почуття до своїх учнів. Нехай учитель не буде дразливим і в той же час нехай потурає тим, хто потребує виправлення. Нехай він буде простий у викладанні, терплячий у роботі, більш старанний, ніж вимогливий. Нехай охоче відповідає тим, хто питає, і нехай поставити питання мовчазним. На похвали нехай він буде надто скупий, а й не буде надто марнотратним, бо перше позбавляє бажання до роботи, а друге породжує безтурботність. Нехай він кожного дня скаже учням щось таке, що в них назавжди лишилося б у пам'яті. Мова вчителя має бути чіткою, простою і ясною. Недоречна пишномовність, голосність і висування напоказ своїх обдарувань означає не силу, а слабкість розуму»⁵³.

Квінтіліан вважає, що дітям шкодить надмірна вимогливість учителя, тому що в них народжується боязкість, зневіра і, нарешті, огида до навчання.⁵⁴

У період середньовіччя освіта повністю підпорядковувалася релігії. Виникнення християнства зіграло вирішальну роль у тому, що грамоті, естетичному, фізичному вихованню не надавалося майже ніякої уваги. Християнська релігія негативно ставилася до античної культури, вважаючи її гріховною. Люди виховувалися в дусі релігійного аскетичного світогляду. Кожна людина повинна була готуватися до перебування у вічному загробному світі, для чого церква пропонувала поститися, молитися й каятися. Краса природи, мистецтва, допитливість розуму вважалися владою диявола. Проте, повністю знищити освіту християнство не могло, тому що і феодальній державі і самій церкві потрібні були грамотні люди.

⁵³ Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко. К. : Каравела, 2012.

⁵⁴ Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996.

З огляду на це феодальне суспільство створило різні системи виховання: церковне виховання; лицарське виховання; бюргерське виховання; неорганізоване, стихійне виховання селянських дітей у сім'ї і через працю.

До системи **церковної освіти** входили церковно-парафіяльна, монастирська та соборна (кафедральна, єпископська) школи. У парафіяльних школах освіта обмежувалася викладанням граматики, риторики і діалектики (тривіум), у монастирських та соборних школах до цих предметів додавалися арифметика, геометрія, астрономія і музика (квадривіум). Сукупність цих двох циклів предметів була відома під назвою «Семи вільних мистецтв». Вінцем науки було богослов'я. Викладали в цих школах дяки. Духівництво, одержуючи за навчання невелику платню, тяжилось обов'язком навчати.

Система **лицарського виховання** характеризувалася тим, що з 7 до 14 років хлопчиків віддавали в сім'ю більш знатного лицаря – сюзерена, де вони виконували функції пажа при дружині сюзерена. Протягом цих років, живучи в замку, хлопчики отримували моральне й естетичне виховання. З 14 до 21 року юнак виконував функції зброєносця сюзерена, надаючи йому різні послуги і виховуючи в собі типово феодальні риси: відданість, підкорення сюзерену; перебування в замку серед феодалів, що вели гультяйське життя, виховувало зневагу до праці. У 21 рік відбувалося урочисте посвячення зброєносця в лицарі. Відтак юнаки від дружини сюзерена та його самого отримували освіту, якої було достатньо для тих часів. Інших учителів у них не було, тому здебільшого лицарі не були грамотними, зневажали розумову працю.

Бюргерське виховання. У зв'язку з тим, що церковні школи не могли задовольнити потреб міського населення в грамотності і в елементарних знаннях, в містах виникають міські (магістратські) школи, які утримувалися на кошти міського самоврядування. Проте, учителями в цих школах були мало підготовлені для такої діяльності особи, в основному це були вигнані зі служби писарі, невдахи-студенти, взагалі люди, які не знайшли собі більш вигідної роботи. Утримання вчителів було дуже обмежене, тому постійних учителів не було, вони переходили з міста в місто, пропонуючи міським товариствам свої послуги.

Виникнення міських шкіл було прогресивним явищем, яке руйнувало монополію церкви в шкільній справі, отже, церква запекло боролася проти цього нового типу шкіл.

У XII столітті в Європі виникають перші університети. Це були вільні групи кількох окремих учителів і слухачів з молоді. Університети – це співтовариство тих, хто вчить і хто вчиться, яке відкрите для всіх бажаючих до нього вступити. Це поняття означало об'єднання учнів у учителів для захисту своїх інтересів. Об'єднуватись вже доводилося хоча б тому, що в ті часи до людей, що не належали до якогось стану, ставилися не просто стримано, але навіть підозріло, а часом і вороже.

Ці об'єднання виникали двома шляхами. В Болоньї, наприклад, об'єднувалися в університет студенти і до них приєднувалися викладачі, а в Парижі, навпаки, об'єднувалися викладачі, а до них приєднувалися студенти. В університетах, як правило, були такі факультети: артистичний (підготовчий), який повинні були закінчити всі ті, хто бажав вчитися на інших факультетах; юридичний, медичний і богословський. Особи, які закінчували підготовчий факультет, діставали ступінь «магістра мистецтв» і мали право вступу на один з трьох інших факультетів. Особи, які закінчували повний курс навчання в університеті, здобували вище звання «доктора наук».

Середньовічні університети відіграли для свого часу величезну роль. Відповідаючи назрілим потребам життя, вони користувалися великим авторитетом. З'явившись внаслідок розвитку економічного і політичного життя, університети у свою чергу сприяли розвиткові міст і до певної міри підготували культурний дух епохи Відродження.

Епоха Відродження. Наживаючи величезні багатства, рання буржуазія прагнула створити для себе комфортні умови життя і прикрасити свої палаци витворами мистецтва. Буржуазія потребувала також нотаріусів, лікарів, учителів і взагалі людей розумової праці. В центрі уваги діячі епохи ставили людину, її світогляд, що виражався у філософських, політичних і літературних поглядах. Саме через це епоху Відродження називали епохою гуманізму. Педагогіка

гуманізму відзначалася великою увагою до дитини, як до людини, яка розвивається, що передбачає врахування вікових і психологічних особливостей; турботою про здоров'я і нормальний фізичний розвиток; посиленням розумового розвитку; врахуванням інтересів дитини в навчанні; вимогою гармонійного всебічного розвитку особистості; вимогою художнього виховання, запровадженням в шкільні програми предметів естетичного циклу: малювання, музики, ліплення, танців тощо; піднесенням ролі учителя в суспільстві.

В епоху **Реформації** набуває розвитку єзуїтське виховання, яке ставило собі за мету зміцнення впливу католицької церкви, але здійснювало цю мету новими засобами – шляхом пристосування методів виховання до вимог епохи Відродження. Для реалізації своїх цілей єзуїти відчували потребу у вправних учителях, що вміли проводити їх завдання наполегливо, але тонко. Єзуїти велику увагу приділяли питанню підготовки вчителів. Вони вперше здійснили систематичну підготовку вчителів, залучаючи до вчительської діяльності студентів після закінчення освіти в єзуїтських колегіумах. Після кількох років пробного викладання в молодших класах молоді вчителі закінчували свою богословську підготовку і ставали викладачами в старших класах.

Великі вимоги до особистості вчителя висував фундатор наукової педагогіки – **Я. А. Коменський** (1592–1670). Учителі – душа і серце виховання і тому вони поставлені на високому почесному місці, їм вручена висока посада, вище якої нічого не може бути під сонцем. Підкреслюючи велике суспільне значення вчителя, Я. Коменський вимагав від державних органів захищати права та достоїнства вчителя і підносити його авторитет. Він вимагав також, щоб держава матеріально забезпечувала вчителів. Це був новий погляд на вчителя, зауважують дослідники, тому що в епоху середньовіччя професія вчителя не користувалася повагою.⁵⁵

На Заході у ХХ ст. інтенсивні дослідження проблем педагогіки були розпочаті в США, куди поступово зміщувався центр педагогічної думки. Не

⁵⁵ Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996.

обтяжені догмами ініціативні підкорювачі Нового Світу без упереджень приступили до досліджень педагогічних процесів у сучасному суспільстві і швидко досягли відчутних результатів. Були сформульовані загальні принципи, виведені закономірності людського виховання, розроблені і впроваджені ефективні технології утворення, що забезпечують кожній людині можливість порівняно швидко і досить успішно досягти цілей.

Найвизначнішими представниками американської педагогіки є Д. Дьюї (1859–1952), чії роботи вплинули на розвиток педагогічної думки в усьому західному світі, і Е. Торндайк (1874–1949), який прославився дослідженнями процесу навчання, створенням хоча й прагматично приземлених, але дуже дієвих технологій.

У цілому західна педагогіка орієнтувалася на обслуговування економічного прогресу суспільства, необхідність створення високотехнологічних систем навчання і підготовки фахівців конкретного профілю. Зрештою за кордоном склалися передумови для перетворення педагогіки в вузькоприкладну область знань, орієнтовану на рішення насамперед проблем, що відносяться до підготовки педагогів-управлінців.

Також дістала поширення методика виховання за Марією Монтесорі. Це система навчання дітей, яка спрямована на розвиток природних інтересів і діяльності, а не на використання формальних методів навчання. У класі М. Монтесорі акцент робиться на практичному навчанні та розвитку навичок реального світу. Він підкреслює самостійність і розглядає дітей як особистостей, які від природи прагнуть до знань і здатних розпочати навчання в достатньо сприятливому та добре підготовленому навчальному середовищі. Філософію, що лежить в основі, можна розглядати як похідну від теорії природного розгортання. Це не сприяє вимірюванню досягнень звичними методами, такими як оцінки та тести.

На Сході Європи педагогічна наука вирішувала переважно завдання виховання, підвищення ефективності та якості освіти, всебічного розвитку особистості. Її головними галузями були: дитяча педагогіка (переддошкільного,

дошкільного, шкільного віку); педагогіка професійної освіти, сімейного виховання, педагогіка вищої школи, військова педагогіка, дефектологія, історія педагогіки.

Активну участь у педагогічних шуканнях взяли С. Т. Шацький (1878–1934), П. П. Блонський (1884–1941), А. П. Пінкевич (1884–1939), В. О. Сухомлинський.

А. С. Макаренко (1888–1939) висунув і перевіряв на практиці принципи створення і педагогічного керівництва дитячим колективом, методики трудового виховання, вивчав проблеми формування свідомої дисципліни та виховання дітей у сім'ї.

В. О. Сухомлинський (1918–1970) зосередив свої дослідження навколо моральних проблем виховання молоді. Багато його дидактичних порад, влучних спостережень зберігають своє значення і в умовах докорінної перебудови суспільства.

У 1940–1960-і рр. на ниві народної освіти активно трудився М. А. Данилов (1899–1973). У 1970–1980-і рр. розробка проблем початкової освіти велася в науковій лабораторії під керівництвом Л. В. Занкова (1901–1977); у результаті досліджень була створена нова система навчання молодших школярів, заснована на пріоритетності розвитку пізнавальних можливостей учнів.

В кінці 1980-х рр. почався рух за оновлення і перебудову школи. Це яскраво виразилося у виникненні так званої педагогіки співробітництва, серед представників якої відомі вчені-педагоги і самобутні творчі вчителі Ш. А. Амонашнілі, С. Л. Соловейчик, В. Ф. Шаталов, Н. П. Гузик, Н. Н. Палтишев, В. А. Караковський та ін.

Праці зарубіжних педагогів, які активно розробляли актуальні проблеми виховання в 1960-1990-і рр., відомі в усьому світі. Серед них методологічні роботи Ю. К. Бабанського, І. Я. Лернера, Н. Д. Нікандрова, М. Н. Скаткіна, В. А. Сластьоніна, Г. І. Щукіної та інших учених.

В даний час розвиток педагогіки детермінується соціально-економічними умовами нашого суспільства, потребами життя і діяльності людей, досягненнями сучасного науково-технічного прогресу, логікою трансформації досліджуваних

феноменів. Все це безперервно висуває перед педагогікою все нові і нові проблеми, вирішення яких вимагає, насамперед, максимально ефективного використання внутрішніх можливостей самої педагогічної науки. Саме тому вона постійно видозмінюється, в ній виділяються все нові і нові складові частини ⁵⁶.

В умовах становлення української державності, відродження національної духовності, формування національної гідності громадян роль учителя в суспільстві зростає. Вчитель нарівні з батьками несе відповідальність за соціальну зрілість кожного вихованця. Від учителя залежить забезпечення сприятливих умов для створення найбільшого багатства суспільства – інтелектуальних цінностей кожної людини.

У сучасному українському суспільстві здатна до успішної життєвої самореалізації лише освічена, компетентна, різнобічно розвинена, креативна, кмітлива, підприємлива особистість, яка вміє працювати в команді. Впевнена у собі особистість, яка не лише знає свої найкращі якості, здібності, найсильніші риси свого характеру, а й розуміє як їх використати в житті. Творча особистість, яка здатна орієнтуватися у швидкоплинному інформаційному полі, комбінувати й застосовувати знання на практиці, гнучко, самостійно генерувати творчі ідеї і в той же час критично мислити, шукаючи найбільш альтернативні шляхи вирішення життєвих чи професійних проблемних ситуацій. Цілеспрямована, національно-патріотична свідомо особистість, яка вміє ставити цілі та досягати їх, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації у суспільстві, трудової діяльності та громадянської активності. Цими та іншими сучасними вміннями і якостями повинен володіти сучасний успішний член суспільства.

Сформувані таких особистостей – задача Нової української школи. Задача сучасного педагога – усвідомити, яким має бути результат повної загальної середньої освіти та підібрати для своєї професійної діяльності такі технології, засоби, методи навчання, форми організації навчальної діяльності учнів, які,

⁵⁶ Крисько В. Психологія і педагогіка. Підручник. Х.: Харвест, 2015. 384 с.

дійсно, будуть ефективними у досягненні цього результату. Тобто, готуючись до занять з учнями, педагог повинен щоразу замислюватись щодо доцільності стилю педагогічного спілкування з учнями, завдань, методів і засобів навчання, форм організації навчальної діяльності учнів. Адже протягом навчання у школі кожен учень разом з педагогами робить тисячі «кроків» і кожен такий «крок» – це маленьке зернятко, закладене у його майбутній самореалізації⁵⁷.

На думку сучасних педагогів, важливо, щоб кожен педагог усвідомив, що все, чому він вчить учнів у школі, вони візьмуть з собою в доросле життя. І перш ніж формувати у дитини те чи інше вміння, слід замислитись, як це вміння знадобиться їй у житті. Зокрема, із слухняних дітей виростають покірні люди, які бояться висловити свою точку зору, проявити ініціативу, бояться в цілому в житті десь себе проявити. Простелити килимок і сісти з дітьми в коло у НУШ – це один із способів формування в учнів здатності генерувати ідеї, без почуття страху висловлювати свою думку, правильно її обґрунтовувати, вступати в обговорення, проявляти й презентувати себе. І це стосується інших вмінь. У НУШ увага педагога зміститься з оцінки і багажу непотрібних переобтяжених теоретичних знань на особистість дитини. Цікава, практикоорієнтована, дружня до дитини НУШ – це школа, до якої учні йдуть з радістю, а повертаються додому з враженнями. Сприяти цьому має оновлене предметно-просторове оточення, оновлені навчальні програми, підручники й інші засоби навчання, інноваційні технології, методи навчання, сучасні форми організації навчальної діяльності учнів, сучасна бібліотека з електронною платформою, педагогіка партнерства між педагогами, учнями та їх батьками, особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом тощо.

У концепції НУШ підкреслено: «Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора,

⁵⁷ Денисенко В., Терещенко В. Юрген Габермас – останній філософ світу, де панує «постмодернізм» І-Ф. 2002. 78 с.

модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини»⁵⁸. Є народна мудрість: «Хто стоїть на місті, той відстає». Сучасний учитель має бути відкритим до інновацій, готовим самовдосконалюватись, перебувати у постійному творчому пошуку, рухатись уперед – працювати над своїм професійним розвитком, оволодівати новими професійними ролями.

Зокрема, педагог-фасилітатор – це організатор процесу колективного розв'язання проблем у мікрогрупах учнів. Його завдання – сприяти, допомагати, полегшувати. Педагог-модератор – педагог, який налагоджує комунікативну взаємодію та забезпечує створення спільноти у класі. Педагог-тьютор разом з дитиною працює над визначенням і розвитком її індивідуальних інтересів, пізнавальних можливостей та здібностей та допомагає їй зрозуміти не тільки світ довкола, а й себе. Виходячи із потенціалу та бажань дитини, педагог-тьютор допомагає їй виробити ідеальну траєкторію руху. Педагог-коуч відрізняється від класичного педагога тим, що не дає жорстких рекомендацій і готових алгоритмів рішення, не говорить: «Треба робити так, а ось так робити не треба». Він сприяє розвитку здатності школяра долати труднощі та досягати цілі шляхом спеціальних навідних запитань: Чого ти хочеш? Що ти маєш зараз? Що можна зробити? Що ти будеш для цього робити сьогодні? Як ти думаєш, чому тобі це не вдається? Як гадаєш, що може вплинути на зміну ситуації? Що ще? Які можуть бути наслідки для тебе та інших? Що б ти порадив іншому, якби він опинився на твоєму місці? Що ти повинен уміти для досягнення своєї мети? Де і як будеш цьому вчитися? Хто і чим може тобі допомогти? Коли ти почнеш це робити? Ти точно досягнеш при цьому своєї мети? Які можливі труднощі і перешкоди? Що робитимеш в цьому випадку? Я не знаю, що робити далі. А ти як думаєш? У чому ти виграєш, а в чому програєш, якщо так зробиш? тощо⁵⁹.

⁵⁸ Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

⁵⁹Сфіменко С. Нові професійні ролі сучасного педагога. *Портал наукових конференцій Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка*. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті». Кропивницький, 2019.

Сучасний педагог має перетворитись на ментора дитини, тобто досвідченого і надійного помічника, радника, наставника, партнера, який супроводжує її у процесі пізнання і досліджує світ разом із нею. Сучасний педагог і дитина – це партнери. Не варто ототожнювати поняття «партнер» і «друг». З другом у дитини горизонтальні зв'язки. Чому дитина має прислухатись до такого як він? А досвідчений партнер – це близька людина, якій можна довіряти, але яка «вища» за дитину в силу свого життєвого і професійного досвіду. Вчитель є партнером дитині в таких стосунках, де дитину підтримують, не принижують, не зраджують, не акцентують увагу на недоліках, завжди готові прийти на допомогу, конструктивно критикують (розділяють особистість і вчинок), ставляться як до особистості гідної поваги.

На нашу думку, невміла критика учнів призводить до ненависті, агресії, негативного самонавіювання, заниження самооцінки, насмішки – до замкнутості, докори – до почуття провини, а підтримка – до віри в себе. Тому, будучи партнером своїм учням, сучасний вчитель завжди має керуватись принципом зеленої ручки, який полягає у зміні фокусу уваги з недоліків на переваги шляхом підкреслення того, що учень зробив правильно, а не того, де помилився. Вчителю потрібно намагатись у кожному учневі побачити родзинку та допомогти йому реалізувати себе у майбутньому житті за допомогою цієї родзинки.

Завдання сучасного педагога – партнера, коуча, фасилітатора, модератора, тьютора допомогти дитині вибудувати таку життєву траєкторію, яка сприятиме його самореалізації у житті ⁶⁰.

Сучасний погляд на постать педагога співзвучний новим тенденціям у мистецтві. **Постмодернізм** – світоглядно-мистецький напрям, що виник та існує за епохи постмодерну. Відлік його існування зазвичай ведеться від 1960-70 років, коли він виникає в США та Західній Європі. Передумовами появи постмодернізму стало розчарування в ідеалах модернізму: безповоротності

⁶⁰ Єфіменко С. Нові професійні ролі сучасного педагога. *Портал наукових конференцій Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка*. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті». Кропивницький, 2019.

прогресу, вирішенні наукою й технікою глобальних проблем людства, цілісності світу, існуванні загальнолюдських цінностей. Для постмодернізму характерні розмиття меж мистецьких жанрів і напрямів, усунення відокремленості масової культури від елітарної, автора від глядача (читача), проголошення відносності істини та цінностей, деконструкція, гра та іронія.

Як музичний стиль, постмодерн включає характерні риси мистецького постмодерну — це мистецтво після модернізму. Він характеризується поєднанням різних музичних стилів та жанрів, полістилістикою. Характерна також самовідносність та іронічність, стертя кордонів між «високим мистецтвом» та кітчем, тотальний колаж, полістилізм та випадковість.

Щодо становища музики у постмодерному середовищі, то незалежно від стилю чи напрямку тієї чи іншої музики, це становище характеризується такими рисами: якщо музика епохи модерну розглядалася, як спосіб вираження, то в епоху постмодерну музика радше є видовищем, продуктом масового споживання, та індикатором групової ідентифікації, наприклад знаком, що допомагає визначити свою приналежність до тієї чи іншої субкультури.

Із ствердженням постмодернізму стверджувалась ідея про те що «музика є сама про себе». Стильові алюзії і цитати стали не тільки технічним прийомом, але сутнісною стороною музики, перерісши з можливості в потребу. У цьому також знаходимо відхід від модерної парадигми, що вбачає основними елементами музичного мистецтва такі первісні елементи як інтонація, ритм і мотиви — постмодернізм вважає основним предметом мистецтва медіапотоки, промислові об'єкти, та окремі жанри. Іншими словами, постмодерн зводить роль мистецтва до коментування споживацької спільноти та її продуктів, відмовляючись від модерного прагнення досягнути «реальність» всесвіту в його фундаментальних формах.

Можливість здійснювати аудіозапис та подальші мікшування породжували численні ідеї включення до музичних творів різноманітних штучних звуків, шумів, семплів людського голосу. Окремі новатори почали експериментувати з можливостями нових електронних технологій, зокрема з синтезаторами та

звуківими петлями, використання записаних семплів різними способами.

Техніка використання існуючого матеріалу знайшла своє відображення і в традиційній інструментальній музиці. Цитування, як посилення на вже існуючі твори зустрічалися ще у композиторів першої половини 20 століття.

Наприклад, в 15-й симфонії Д. Шостаковича міститься цитата із «Вільгельма Телля» Дж. Россіні та «Кільця Небелунгів» Р. Вагнера. Іншим відомим прикладом музичного коллажу є третя частина Симфонії Л. Беріо, в якому цитується «Симфонія воскресіння» Густава Малера.

Спорідненим явищем постмодерної академічної музики стало зменшення ролі композитора в музичній композиції, що виражається не тільки у використанні запозиченого музичного матеріалу, але й у використанні випадковості, як композиторської техніки. Передумовою появи алеаторичної музики була додекафонія Арнольда Шенберга, а пізніше – техніка серіалізму, використовувана рядом композиторів, таких як П. Булез, К. Штокхаузен. Фактично вже в серіальній музиці роль композитора «витісняється» роллю математичних алгоритмів, на основі яких створюються серіалістичні композиції.

Однак пізніше ці композитори відмовляються від тотального детермінізму і започатковують алеаторичний напрям, що ставить в основу музичної композиції випадковість. В ряді творів Дж. Кейдж повністю «відсторонює» себе від композиторського процесу. У відомій п'єсі «4'33» піаніст не продукує жодного звуку, і сама композиція, за словами автора, містить винятково навколишній шум. Таким чином в алеаторичній музиці стираються границі між виконавцем та аудиторією або між музикантами і навколишнім середовищем, що є постмодерною тенденцією ⁶¹.

Література

1. Журавський Г. Е. Очерки по истории античной педагогики. М., 1963.
2. Денисенко В., Терещенко В. Юрген Габермас – останній філософ світу, де панує «постмодернізм» І-Ф. 2002.

⁶¹ Дувірак Д. Мистецтво постмодерної епохи// Syntagmaton: збірка наук. статей на пошану С. Павлишин. Львів, 2000.

3. Дувірак Д. Мистецтво постмодерної епохи. Syntagmation: збірка наук. статей на пошану С. Павлишин. Львів, 2000.
4. Єфіменко С. Нові професійні ролі сучасного педагога. Портал наукових конференцій Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті». Кропивницький, 2019.
5. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Навчальний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль, 1996.
6. Крисько В. Психологія і педагогіка. Підручник. Х.: Харвест, 2015.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
8. Цюпак І. М. Сутність дефініції «тьютор» у сучасному просторі дошкільної освіти. Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні античні школи виховання та поясніть різницю між ними.
2. Зробіть порівняльний аналіз розвитку педагогічної думки в середньовічну епоху та епоху Ренесансу.
3. Опишіть розвиток освіти в епоху Реформації.
4. Назвіть основних педагогічних діячів ХХ ст. та сутність їхніх досліджень.
5. Опишіть стан сучасної української освіти.
6. Надайте визначення «постмодернізму».
7. Назвіть характерні риси постмодернізму в музиці.

Тема 7. Професійний портрет сучасного вчителя музичного мистецтва в галузі освіти

Позитивне ставлення до освітнього процесу в закладі вищої освіти пов'язано з активним прагненням студентів до набуття компетентностей (знань, умінь, навичок, здібностей, власного досвіду використання знань), необхідних для

майбутньої професійної діяльності як учителя/викладача музичного мистецтва (що створюють основу когнітивного компонента), а це, у свою чергу, потребує сформованості позитивної мотивації до професійної діяльності.

Важливою є внутрішня мотивація (система мотивів) студентів, яка спонукає їх до дії з метою покращити стан їхньої впевненості, незалежності, професійної досконалості. Важливим аспектом формування позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності є врахування потреб і інтересів студентів, які виступають джерелом їхньої навчальної діяльності, ефективним імпульсом спрямованості на досягнення професійної успішності.

Мотив – суб'єктивна причина (усвідомлена або неусвідомлена) тієї чи іншої поведінки, дій людини – психічне явище, що безпосередньо збуджує людину до вибору того чи іншого способу дій та його здійснення. Мотиви можуть бути спрямованими на певний об'єкт емоції, настанови, ідеали, елементи світогляду тощо ⁶², спонукальна причина діяльності людини; внутрішнє спонукання до діяльності, що на відміну від стимулу, пов'язане із задоволення потреб суб'єкта. ⁶³

Мотивація досягнення – прагнення до поліпшення результатів, незадоволеність досягнутим, наполегливість у досягненні своїх цілей, прагнення досягнути свого, що є однією з якостей особистості, яка значно впливає на професійну роботу фахівця. ⁶⁴

Процеси мотивації виконують функцію спонукання суб'єкта до діяльності. Процес навчання починається з розкриття об'єктивної значущості дії, що формується, для значущої діяльності суб'єкта. На думку вчених, якщо при цьому в суб'єкта відбувається трансформація об'єктивної значущості в суб'єктивну, то в нього виникає готовність до включення дії, яка підлягає формуванню, у значущу для нього діяльність. Це свідчить про виникнення мотиваційної готовності до

⁶² Семенова А.В. Організація та управління творчою діяльністю старшокласників на уроках природничо-математичного циклу: Навчальний посібник для студентів педагогічних закладів освіти та вчителів природничо-математичного циклу загальноосвітніх шкіл. – Одеса: «Друк», 2001.

⁶³ Єрмакова С.С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів: Дис..канд.пед. наук. – Одеса, 2003.

⁶⁴ Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В.Семенової. – Одеса: Пальміра, 2006. – С. 137.

формування дії, що виявляється у вигляді позитивної емоції⁶⁵.

Професійна спрямованість як узагальнена форма ставлення до професії складається з часткових, локальних оцінок суб'єктом ступеня особистісної значущості (привабливості – непривабливості) різних аспектів професійної діяльності, її змісту й умов здійснення. Загальне позитивне ставлення студентів до професії, тобто до цілей навчання закладі вищої освіти, його багатозначність наповнюють професійним сенсом і змістом протікання самої навчальної діяльності, яка виступає відносно професійних цілей навчання засобом їх досягнення. Ставлення до навчання як до засобу досягнення цілей навчання утворює інший рівень мотиваційно-цільової основи навчання – навчальну мотивацію.

Навчальна мотивація складається з оцінки студентами різних аспектів навчального процесу, його змісту, форм і способів організації з точки зору їх власних, індивідуальних потреб і цілей, які можуть співпадати або не співпадати з цілями навчання.

Сама структура навчальної мотивації багатозначна за змістом і різними формами. Студенти можуть краще чи гірше навчатися, тому що бажають чи не бажають: отримати професію (професійна мотивація); набути нових знань й отримати задоволення від самого процесу пізнання (пізнавальні мотиви); мати більш високий зарібок (прагматичні мотиви); принести користь суспільству (соціальні мотиви); утвердити себе і посісти гідне місце в суспільстві (мотиви соціального й особистісного престижу) тощо.

Професіоналізм педагога – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань.

Педагогічний професіоналізм – уміння викладача мислити і діяти професійно. Охоплює набір професійних властивостей та якостей особистості педагога, що відповідають вимогам викладацької професії; володіння

⁶⁵ Чебыкин А.Я. Эмоциональная регуляция учебной деятельности. – К., 1988.

необхідними засобами, що забезпечують не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість з ним.

Сукупність думок і дій педагогів (однієї школи, епохи), що відрізняє їх від інших педагогів (іншої школи, епохи) являє собою **педагогічний стиль**.

Культура педагогічного спілкування вмщує вміння слухати, ставити запитання, аналізувати відповідь, зрозуміти іншого, бути уважним, спостережливим, встановлювати контакт, бачити і зрозуміти реакцію аудиторії, передавати своє ставлення до того, про що йде мова, зацікавити, захопити поясненням, орієнтуватися в обстановці. Кожен з викладачів створює свій стиль спілкування.

Науковці пропонують таку класифікацію педагогічних стилів (за рівнями значеннєвої сфери особистості): регулятивно-прагматичний; егоцентричний; стереотипно-залежний; суб'єктивно-універсальний.

Перші три рівні відбивають дезадаптований в особистісному і професійному плані варіант діяльності педагога. Тому розкриємо більш докладно їх сутність.

Регулятивно-прагматичний рівень характеризується як «потік свідомості», пов'язаний з пізнавальними зусиллями, необхідними для вирішення практичних задач, що виникають у конкретних ситуаціях. У цьому випадку професійна самосвідомість викладача знаходиться в зародковому стані в силу зниження потреби в самопізнанні. Такий рівень дозволяє йому лише в мінімальному ступені адаптуватися до ситуації і регулювати свою поведінку, спираючись на емпіричні змісти, що розуміються буквально.

На егоцентричному рівні переважають мотиви власної вигоди, зручності, престижності. Задоволеність собою і своєю діяльністю досягає максимального значення і перетворюється у свою протилежність – систему саморегуляції, що руйнує, яка призводить до ще більших деформацій самосвідомості.

Життєдіяльність педагога зі стереотипно-залежним рівнем самосвідомості визначається його близьким оточенням, з яким він себе або ототожнює, або ставить вище. Наслідком такого уподібнення стає втрата творчого початку.

Такому викладачу приходитья прибїгати до педагогїчного насильства стосовно вихованцїв. Вїдповїдна агресїя з їх боку негативно впливає на професїйну мотивацїю й самопочуття викладача, обумовлює професїйно-особистїсну дезадаптацїю.

Суб'єктно-унїверсальний рївень являє собою вищий ступїнь професїйної самосвїдомостї викладача. Його головнї характеристики пов'язанї з внутрїшньою значеннєвою спрямованїстю людини на створення таких результатїв працї, що принесуть благо їншим. Вона стає пїдставою для досягнення вищого ступеня самосвїдомостї, що породжена волею вїд егоцентризму та групових корпоративних їнтересїв, а внаслїдок цього обумовлює прагнення до творчостї, самовираження й самоактуалїзацїї. Для педагога такий рївень характеризується гармонїйним розвитком професїйної самосвїдомостї. Вїн будує систему вїдносин з учнями/студентами, визнаючи їхню самоцїннїсть, виявляє й усвїдомлює себе творчою особистїстю, спрямовує педагогїчну дїяльнїсть на розвиток унїкальної сутностї кожного вихованця й у своїй працї розвиває себе як особистїсть ї професїонал.

Вищезазначенї властивостї надїляють педагога, що володїє ними, якїсною визначенїстю. У повсякденному життї, на пїдставї конструктивної критики та самокритики, вїн здатний адекватно оцїнювати свою ї чужу дїяльнїсть. Усе це дозволяє педагогу успїшно вирїшувати навчально-виховнї задачї на пїдгрунтї спївробїтництва.

Наявнїсть мотивацїї на досягнення успїху. За такої мотивацїї дїї викладача спрямовуються на досягнення позитивних результатїв. Такї люди завжди активнї, їнїцїативнї, проявляють наполегливїсть у досягненнї поставленої мети. Викладачї з такою мотивацїєю не бояться перешкод, а шукають шляхи їх подолання, вїддають перевагу завданням нестандартним, мають потребу в ефективностї своїх дїй. Коли їхнї дїї призводять до досягнення поставленої мети, вїдчувають задоволення та радїсть. Викладач, який мотивований на успїх, характеризується рїшучїстю у нестандартних ситуацїях, готовнїстю брати на себе вїдповїдальнїсть, адекватною самооцїнкою.

Упевненість у собі як викладачеві тісно пов'язана з мотивацією «успіху», вона являє собою інтегральну якість, що ґрунтується на здібності розуміти студентів, умінні проникати в їхню психологію, враховувати вікові та індивідуальні особливості, а також усвідомленні правоти та доречності своїх дій і вчинків. Упевненість у собі як викладачеві, у своїх силах також тісно пов'язана з самооцінкою особистості, яка формується під впливом оцінок тих, хто оточує, і результатів власної діяльності. Адекватна самооцінка сприяє впевненості у поведінці. Занижена самооцінка породжує невпевненість у своїх силах, завищена – самовпевненість, і вони не сприяють успішності діяльності. Упевненість в своїх силах проявляється і в тому, що вона породжує почуття задоволеності своєю діяльністю. Задоволеність діяльністю також являє собою інтегративний показник, що відображує ставлення викладача до своєї професії.

Задоволеність діяльністю залежить і від економічних факторів: низька заробітна плата, погані побутові умови тощо можуть породжувати плінність кадрів, особливо це стосується молодих науковців. Чималою мірою від задоволеності професією викладача залежить і психічне здоров'я людини. Якщо внаслідок тих чи інших причин викладач не дістає задоволення від роботи, від своєї педагогічної діяльності, у нього може виникнути почуття пригніченості, невпевненості у собі. Це може спричинити переконання, що необхідно змінити професію. Крім того, негативні емоційні стани викликають емоційну напруженість, яка стає причиною психічного перевантаження навіть за помірно напруженого ритму професійної діяльності, а це, у свою чергу, позначається на фізичному самопочутті людини. Задоволеність викладацькою діяльністю викликає бажання вдосконалювати свою професійну майстерність, стає вихідним моментом формування психологічної системи діяльності, а отже, впливає на професійну усталеність викладача професійної школи.

Професійно-педагогічний імідж – сукупність уявлень, що склалися в суспільстві про те, як повинен проявляти свою індивідуальність та поводити себе суб'єкт педагогічної діяльності відповідно до свого соціально-професійного статусу та ролі в певній освітній організації, задля формування сталого

позитивного враження про їх значущість й підтримання престижу. Це емоційно вибарвлений шляхом використання знакових характеристик, що мають форму і певний зміст, образ педагога, який формується у носіїв масової свідомості при візуальній інтерпретації його зовнішнього вигляду та внутрішнього світу, й відбиває його суспільно очікувані, тобто бажані особистісні, ділові й професійні якості, ставлення до виконуваної соціальної ролі та рівень компетентності у сфері педагогічної діяльності і комунікації, потенціал подальшого прогресивного професійного зросту, зовнішні характеристики, стиль само презентації та само актуалізації у сфері освітніх послуг у вигляді стійкого стереотипу. Масова свідомість формує ідеальний професійно-педагогічний імідж певної категорії співробітників сфери педагогічного виробництва, у відповідності з яким здійснюється перевірка конкретного суб'єкта педагогічної діяльності з його реальним іміджем.

Педагогічна майстерність – діяльність викладача високого професійного рівня, виняткова розвиненість узагальнених умінь та необхідних якостей особистості. Більшу невидиму частину педагогічної майстерності складає особистісна характеристика цього явища, яка не може бути перенесена у досвід інших викладачів або запозичена ними.

Педагогічна майстерність – це вид мистецтва, що полягає в унікальності особистості кожного педагога-майстра, яка в поєднанні з необхідним комплексом особистісних якостей, діючи на основі психолого-педагогічних закономірностей, пропускаючи їх через власну педагогічну індивідуальність, створює унікальну педагогічну систему. Педагогічна майстерність є результатом багатьох складових і насамперед педагогічної технології та педагогічної техніки.

Педагогічна майстерність визначається як складне інтегральне причинно обумовлене особистісне утворення, що має свою структуру і надає вчителю змогу найбільш ефективно з творчими вміннями здійснювати ту чи іншу педагогічну дію; це висока культура різноманітної діяльності вчителя: організаторської, управлінської, виховної, навчальної, трудової тощо. Педагогічна майстерність складається з багатьох компонентів, які водночас виступають як чинник, що

забезпечують цю майстерність. Таким чинниками є:

1. Любов до дітей і висока педагогічна культура в тісному поєднанні з наполегливістю, витримкою та педагогічним тактом.
2. Високий рівень сформованості національної свідомості, знання національної психології і характеру народу, його культурно-історичної та морально-етичної спадщини.
3. Знання вчителя зі свого предмету, методичної, психолого-педагогічної, анатомо-фізіологічної та інших суміжних наук, що забезпечує високий рівень професійної підготовки, широкий кругозір та наукову ерудицію.
4. Вміння вчителя: організаторські, дидактичні, конструктивні, комунікативні.
5. Здібності вчителя: загальні та педагогічні (перцептивні, комунікативні, конструктивні, експресивні, дидактичні, організаторські).
6. Ідейна спрямованість вчителя, який виступає носієм загальнолюдських та національних цінностей, культурно-історичних національних традицій української етнопедагогіки.
7. Властивості та якості особистості вчителя: швидкість переходу від процесу збудженості до гальмування і, навпаки, здібність зосереджувати увагу і розподіляти її, рухливість нервових процесів, уміння добре пояснювати матеріал, розуміння учнів, вимогливість, доброта та справедливість.
8. Культура мовлення вчителя: бездоганне володіння мовою, мистецьке володіння словом, уміння точно, дохідливо, емоційно, образно передавати власні думки, логічність, яскравість мовлення тощо.
9. Творчість учителя: постійний пошук нового, впровадження досягнень науки, самостійний пошук та експеримент; аналіз, узагальнення та використання передового педагогічного досвіду, творча реалізація принципів національного неперервного виховання.
10. Індивідуальний стиль діяльності вчителя як прояв творчості.

Традиційний розподіл стилів керівництва на авторитарний, ліберальний і демократичний органічно співвідноситься з рольовими позиціями особистості, що вступає у спілкування.

Авторитарний стиль: спілкування керівника з підлеглими стримує будь-яку ініціативу останніх. Наказ, вказівка, перевірка, стягнення, владний тон – такі й інші виключно директивні методи взаємодії – головна прикмета цього стилю. Досить ясно в такому спілкуванні вбачається самовпевнено-агресивний «батько». Навіть похвала з його вуст звучить як погроза, а той й ображення: «Ви гарно виконали цю роботу. Не чекав від Вас такого».

Ліберальний стиль: стиль потурання, всепрощення, при якому керівник фактично самоусувається від відповідальності, намагається не втручатися в діяльність підлеглих, легко піддається різним впливам. У цьому стилі не важко розпізнати позицію «дитини».

Демократичний стиль: виявляється у здібностях організувати взаємодію з колегами, донести до кожного значення і мету діяльності, оптимально розподіляти відповідальність між собою та іншими, заохочувати творчу ініціативу й активність. Це позиція «дорослого». Такий стиль спілкування формує «дорослого» і в іншій людині, особливо в дитині, стимулює розвиток особистості.

Спосіб спілкування керівника-демократа – прохання, натяк, порада, інформація. За таких умов зростає творчий тонус, розвивається почуття відповідальності. І хоча швидкість виробничого процесу, що керується демократичним стилем, може бути й нижчою, ніж при авторитарному стилі, та якісні результати діяльності значно вищі.

Розумові особливості та фізична спритність під час виконання певної діяльності складають комплекс властивостей кожної людини, які називаються здібностями і за наявності яких вона може досягти успішного результату виконання конкретного виду діяльності.

Музичні здібності є спеціальними здібностями і утворюють окрему групу індивідуально-психологічних властивостей. Музичні здібності не пов'язані напряму із розумовою діяльністю, адже розумово відсталі люди часто мають

неабиякі здібності до музики. При цьому чим більше ерудована людина, чим краще розвинений її асоціативно-поняттєвий апарат, чим ширший її кругозір, тим яскравіше та рельєфніше вона може передати відтінки почуттів через музичне виконавство.

Музичне виконавство є складовою музично-виконавського мистецтва і є цілісним утворення творчої духовної практики, що забезпечує звукообразну реалізацію музичного твору через музично-творчу діяльність виконавця, його виконавську майстерність та музично-комунікативну взаємодію всіх учасників музично-виконавського процесу.

Для досягнення результатів музичного виконавства, тобто залучення слухачів у світ музичного мистецтва, виконавець, у нашому випадку учитель музики, повинен створити на сцені образ. Якщо ж це сольний виступ перед учнями, презентація музичного матеріалу, то артистичні здібності мають бути добре розвинутими.

Артистизм – це не тільки зовнішні чинники (жести, міміка, інтонація), а здатність майже вмить перемикатися на нові ситуації, виявлятися в новому образі, вміння жити ідеями, причому щиро.

Наявність артистизму дає можливість миттєво переключитися на нове життя, при чому зробити це від душі. Артистична особистість проявляє себе з різних неочікуваних сторін за допомогою власної уяви, натхнення, внутрішньої свободи до творчості.

Артистизм це особлива образно-емоційна мова створення нового; проникливий стиль співтворчості виконавця із слухачами, що має на меті взаєморозуміння позицій один одного в діалозі, витончене створення живого почуття, знання та сенсу, що народжуються «тут і зараз». Артистизм проявляється через зовнішні чинники: жести, міміку, інтонацію. Артистизм – це здібність майже миттєво перемикатися на нові ситуації, опинятися в новому образі, вміння жити ідеями.

Вчені вважають артистизм проявом співтворчості в діалозі, артистична людина здатна красиво, приголомшливо, але переконливо передати глядачеві

емоційний меседж. Це є вроджена здібність до творчих емоційно-художніх перевтілень, яку потрібно розвивати протягом життя. Артистизму не можна навчитися, коли прочитав та взяв до уваги алгоритм дій із спеціальних книжок. Необхідно зрозуміти зміст роботи, представити ідеї крізь призму власних переконань, активно розвивати здібності та уміння. Адже вони сприяють збагаченню фантазії та розвитку інтуїції, навчанню мистецтва імпровізації, оволодінню виразною мовою і рухами, дозволяють бути щирим та прагнути, щоб добро було всюди .

Отже, артистизм – це феномен, який функціонує із різною інтенсивністю на всіх етапах процесу творчості. Протягом навчання дитячий артистизм розвивається, якщо дитина систематично накопичує знання про артистичні техніки, сценічні прийоми та використовує на практиці ці теоретичні відомості. Тобто здійснює виконавську діяльність на концертах, конкурсах та інших видах виконавської діяльності. Згодом артистичність може виявлятися як якість особистості, а по мірі накопичення досвіду інтегрувати у професійну діяльність.

Під час роботи над музичним твором саме вчитель має артистично виконувати презентацію пісні, інструментального твору аби передати учням цілісний та яскравий художній образ, в якому завдяки виконавсько-інтерпретаційним умінням проявляється авторська позиція, інтерпретаційний талант, художньо-емоційна презентація змісту твору та філософське навантаження музики, тобто розвиток цієї здібності в учнів напряду залежить від артистизму педагога, який першим демонструє вихованцям музичний матеріал.

Артистичне виконання музичних творів у сольному викладі або ансамблевій презентації призводить до створення сценічного образу.

Поняття «сценічний образ» в енциклопедії з театрального мистецтва має два визначення. У широкому тлумаченні цього поняття це естетична категорія, яка відображає явища та події навколишнього світу за допомогою художніх засобів театрального мистецтва. Вузьке тлумачення сценічного образу виражається через конкретний зміст певного явища дійсності, який відтворений діячем і має за результат виведений ним характер, персонаж»

У сценічному образі поєднано загальне та особисте. Психологічний стан зображуваної людини, думки та почуття, характери різних людей, події становлять об'єктивне, те, що існує автономно від виконавця, авторський задум самого композитора та автора тексту, їхнє особливе сприйняття певних подій, явищ навколишнього світу і їхнє ставлення до того, що іде за сюжетом становлять суб'єктивну частину образу.

У процесі визначення різниці між образами, що створені на сцені, та образом художнього задуму, Л. Масол зауважує, що сценічний образ має більш вузький зміст, а художній образ може бути застосований в усіх видах мистецтва (4, с. 76). Образи, створені на сцені, складаються із загальної ідеї, що представлена у вокальному творі. Дані образи, уявлення, є продуктом композиторського задуму і вони реалізовані за допомогою виконавських умінь, акторської майстерності виконавця, різних засобів музичної виразності, так само як те бачення твору, яке відтворює сам артист.

Відповідно вчитель музичного мистецтва повинен сам бути артистично здібним, володіти елементами акторської майстерності. Окрім того, він має володіти комунікативними вміннями, щоби ефективно виконати роль передавача смислового навантаження художньої ідеї через реалізацію сценічного образу.

Артистична обдарованість особистості, здатність проводити асоціації під час виконавської діяльності, наявність музичного сприйняття та здатність акторського відтворення ідейного навантаження творів відіграють особливу роль у процесі формування культури сценічного виконавства майбутнього фахівця.

Сутність поняття **«виконавська культура»** – здатність особистості музиканта свідомо засвоювати, формувати, зберігати, примножувати, актуалізувати, передавати професійну цінність для підвищення ефективності музично-виконавської діяльності. Виконавська культура визначає сукупність особистісних та професійних якостей, які передбачають здатність володіти вокальними прийомами у процесі практичної діяльності, усвідомлювати художньо-образний зміст та вміти оцінювати естетичне явище музичного твору. Перед артистом-вокалістом, виконавцем-інструменталістом або диригентом

постає завдання вміло володіти не тільки музичними здібностями, артистизмом, художнім смаком, а і знаннями музичних стилів та прийомів, уміти органічно їх поєднувати у процесі виконання вокальної композиції. Вокальний та інструментальний репертуар майбутніх фахівців має включати велику кількість творів різних епох, стилів і жанрів, що мають цільову виховну спрямованість

Науковці виділяють якості, які характеризують вокально-виконавську культуру майбутніх виконавців, серед яких:

- музичність, що включає художнє втілення, чисте інтонування, художній смак;

- сукупність вокальних та інструментально-виконавських знань, умінь та навичок, що сприяють досягненню єдності інтонаційно-образного сприйняття; відтворення твору відповідно до характеру, стилю і жанру;

- креативність – ставлення до виконавства як до творчого процесу, як особливе вміння виконувати, інтерпретувати, переживати музику, наповнювати твори особистісним змістом;

- артистизм, що включає образне мислення, вміння володіти своїм тілом, мовну виразність;

- рефлексія як професійне мислення і самосвідомість, вміння оцінити якість власного виконання музики на основі своїх уявлень про красу співочого звучання, вокальної інтерпретації твору, володінням інструментально-виконавською технікою;

- емпатійність – вміння своїм виконанням викликати співпереживання у слухача, володіння засобами вираження емоцій через тембр голосу, звуковидобування на музичному інструменті, застосування відповідних штрихів, динамічні відтінки;

- особистісна професійна позиція – яскраво виражене й обґрунтоване ставлення до музичної і педагогічної діяльності.

Формування виконавської культури насамперед пов'язано не тільки із професійними знаннями, вміннями та навичками, але й з індивідуальними музичними задатками особистості та специфікою розвитку кожного студента

окремо, що надалі становлять його пріоритетні професійні та загальнокультурні якості.

Література

1. Глушук Т. В. Музично-виконавське мистецтво як об'єкт дослідження українського мистецтвознавства. *Культура і сучасність*. 2016. № 1.
2. Єрмакова С.С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів: Дис..канд.пед. наук. Одеса, 2003.
3. Жигінас Т. В. Методичні засади підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності серед дітей та юнацтва: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика музичного виховання». НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007.
4. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика. (Монографія). Ін-т пробл. виховання АПН України. К.: Промінь. 2006.
5. Семенова А. В. Організація та управління творчою діяльністю старшокласників на уроках природничо-математичного циклу: Навчальний посібник для студентів педагогічних закладів освіти та вчителів природничо-математичного циклу загальноосвітніх шкіл. Одеса: «Друк», 2001.
6. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса: Пальміра, 2006.
7. Фрідман Л. І. Психопедагогіка загальної освіти. Київ: Інститут практичної психології, 1997.

Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття педагогічний професіоналізм та умови його формування.
2. Надайте класифікацію педагогічних стилів за рівнями значеннєвої сфери особистості).
3. Подайте визначення професійно-педагогічного іміджу.
4. Поясніть сутність педагогічної майстерності.
5. Перелічіть чинники формування педагогічної майстерності.
6. Охарактеризуйте поняття педагогічного артистизму та виконавської культури.

Тема 8. Музичне мистецтво як соціально-культурний феномен у нових форматах дистанційної комунікації

Пандемія коронавірусу COVID-19 та оголошення в багатьох країнах світу

жорстких карантинних заходів з метою захисту здоров'я і збереження життя громадян, введення в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану докорінним чином змінили режими міжособистісного спілкування, принципи взаємодії в соціумі та способи соціальної активності. Вимушена самоізоляція індивідів у їхніх домівках і несподівана поява значної кількості вільного часу спровокували в усьому світі відчутне зростання попиту на продукцію культурно-мистецького та освітнього характеру (фільми, книги, концерти, вистави, художні виставки, лекції, освітні ресурси тощо).

Водночас закриття театрів, концертно-філармонійних організацій, бібліотек, галерей, музеїв, навчальних закладів та інших установ культури на час карантину та воєнних дій унеможливили традиційні форми живого спілкування представників мистецьких професій зі слухачами/глядачами, взаємодії в реальному, фізичному світі або, висловлюючись сучасними термінами, офлайн-спілкування. Натомість кризова ситуація спричинила бурхливий розвиток нових способів і форм взаємодії виробників та споживачів культурних послуг через Інтернет, створення нових цифрових сервісів для задоволення різноманітних культурних потреб.

Звісно, різноманітні види дистанційної комунікації існували у глобальному мистецькому просторі і раніше, однак не мали домінуючого характеру. Вони були радше доповненням до звичних, усталених форм і спрямовувалися на розширення аудиторії. Завдяки їм отримали доступ до художніх вартостей люди з обмеженими фізичними можливостями, малозабезпечені категорії громадян, а також ті соціальні верстви, які з різних причин не можуть відвідувати концертні зали та оперні театри (молоді батьки, літні люди, діти тощо). Кризова ситуація ніби створила умови для розробки нових електронних ресурсів, загострила потребу у створенні нового контенту і виробленні нових форматів мистецької комунікації.

Першими відчули ці тенденції та відреагували на нові запити аудиторії провідні оперні театри світу, які виступили з ініціативою відкриття своїх архівів і викладення на власних веб-сайтах та інших Інтернет-ресурсах відеозаписів

найкращих вистав минулих років. Зокрема, Метрополітен-опера з 13 березня 2021 року оголосила про запуск проекту «Nightly Met Opera Streams» – безкоштовної серії HDпрезентацій опер із власної колекції за останні 14 років – і щодня о 19.30 відкривала на своєму веб-сайті 23-годинний доступ до однієї з вистав у виконанні світових зірок оперної сцени і провідних диригентів.

Можна було переглянути відеозаписи «Кармен» Ж. Бізе, «Богеми» Дж. Пуччіні, «Трубадура» і «Травіати» Дж. Верді, «Дочки полку» і «Лючії ді Ламмермур» Г. Доніцетті, а завершився перший тиждень відеострімів «Євгенієм Онєгіним» П. Чайковського із блискучими солістами Дмитром Хворостовським (Онєгін) та Рене Флемінг (Тетяна).

Другий тиждень було присвячено виключно операм Р. Вагнера, далі – знов оперні шедеври Дж. Верді, Дж. Пуччіні, Ш. Гуно, В.А. Моцарта та інших композиторів.

З-поміж вистав традиційного класичного і улюбленого серед глядачів оперного репертуару вирізнялася опера сучасного американського композитора Джона Адамса «Ніксон у Китаї» (постановка Метрополітен-опера 2012 року).

Подібну практику запровадив Віденський оперний театр, який, навпаки, перший тиждень відеострімів присвятив німецькій оперній класиці, зокрема, тетралогії «Кільце Нібелунгів» та іншим операм Р. Вагнера, а в наступні тижні урізноманітнив презентацію архівного репертуару показом рідкісних опер «Жінка без тіні» та «Електра» Р. Штрауса, «Аріодант» Г. Ф. Генделя, «Сон літньої ночі» Б. Бріттена, балету «Пер Гюнт» на музику творів Е. Гріга (лібрето Е. Клюга) тощо.

Берлінська філармонія надала можливість безкоштовно слухати живі стріми та відеозаписи концертів, а також фільми, інтерв'ю та багато іншого у своєму Цифровому Концертному Залі (Digital Concert Hall). У зв'язку з відміною Пасхального фестивалю в Баден-Бадені та з метою підтримки контактів зі своєю аудиторією арт-менеджери 5 Берлінської філармонії розробили і втілили в життя абсолютно нову форму концертної діяльності – цифровий музичний фестиваль Easter@Philharmonie Festival, який можна відвідати виключно в Цифровій

Концертній Залі.

Активізувалися організатори різноманітних дистанційних міжнародних музичних онлайн-конкурсів і фестивалів (як, наприклад, International Cochran Piano Competition) і навіть вчені ради окремих європейських університетів, які дозволили проходити захист дисертацій на здобуття наукового ступеня PhD в онлайн-форматі (зокрема, Університет Лейдена в Нідерландах).

У руслі світових цифрових трендів організували свою діяльність за допомогою дистанційних форм комунікації й українські театральні-концертні організації та окремі діячі культури і мистецтва.

Національна опера України знайшла власний шлях підтримки контактів зі своєю публікою: на YouTube-каналі театру викладено 6 найпопулярніших вистав репертуару без обмеження часу на перегляд, а саме: опери Дж. Верді «Набукко» і «Дон Карлос», «Норма» В. Белліні, «Казка про Царя Салтана» М. Римського-Корсакова, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Також до цього списку потрапив найпопулярніший балет «Лускунчик» П. Чайковського у постановці головного балетмейстера театру Валерія Ковтуна.

Національна філармонія України порадувала своїх шанувальників архівними відеозаписами повних версій концертів минулих сезонів. На YouTube-каналі НФУ доступні для перегляду 79 відео попереднього ювілейного 155-го сезону, 2 – 154-го, 8 – 153-го, а також одне відео нинішнього, 156-го концертного сезону («С. Рахманінов. Життя і доля»).

На YouTube-каналі Дніпропетровського академічного театру опери та балету відкрито доступ до найпопулярніших вистав останніх років: балету «Лускунчик» П. Чайковського, мюзиклу О. Злотника «Сорочинський ярмарок», комічного балету «12 стільців» за 6 мотивами однойменного роману І. Ільфа та Є. Петрова на музику популярних фокстротів ХХ століття, інших вистав.

Львівська національна опера надала своїм глядачам можливість переглядати улюблені вистави вдома онлайн на YouTube-каналі театру. Були показані найяскравіші постановки театру останніх років: феєрія «Коли цвіте папороть» Є. Станковича, опери «Украдене щастя» Ю. Мейтуса та «Наталка Полтавка» М.

Лисенка, «Лоенгрін» Р. Вагнера, вистава «Правда під маскою» за балетами І. Стравінського «Пульчинелла» та «Весна священна» тощо.

Одеський академічний театр музичної комедії імені Михайла Водяного ввів Інтернет-покази найкращих вистав, які вже не йдуть на сцені театру. Глядачі були залучені до інтерактивного спілкування: любителям музичного мистецтва пропонували самим обрати для перегляду одну з двох вистав шляхом голосування на сторінці театру в мережі Facebook.

В умовах карантину деякі митці запровадили домашні онлайн концерти. Зокрема, подружжя піаністів – народний артист України, професор Юрій Кот і заслужений діяч мистецтв України, доцент Ірина Алексійчук виступили з концертом на підтримку українських медиків, у якому були виконані фортепіанні твори Моцарта, Бетховена, Шопена, Дворжака. Подібні акції втілили в життя піаністи Ігор Рябов і Роман Коляда, бандуристи Роман Гриньків і Лариса Дедюх та інші виконавці-інструменталісти.

Стало очевидним, що у процесах дистанційної мистецької комунікації значно зросла роль зворотного зв'язку, взаємодія стала по-справжньому двосторонньою, відбулася індивідуалізація слухача/глядача, який раніше був знеособленим середньостатистичним споживачем культурних послуг і мистецької продукції. Якщо при традиційній взаємодії реакція публіки на те чи інше мистецьке явище є більш узагальненою, колективною і виявляється в загальних формах сприйняття/несприйняття (індивідуальну реакцію можна відстежити хіба що в працях музичних критиків або музикознавців), то дистанційні (у т.ч. онлайн) форми мистецької комунікації дають можливість більше дізнатися про слухачів/глядачів та їхні уподобання, уможливають відстеження реакції реципієнтів завдяки їхнім коментарям у соціальних мережах, участі в чатах, форумах тощо.

Відреагували на нові вимоги часу і музичні навчальні заклади України. В умовах карантину та воєнного стану викладачі як групових занять, так і індивідуальних класів змушені були терміново опанувати технології дистанційного навчання, налагоджувати зв'язок зі студентами/учнями за

допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (електронна пошта, служби Skype, Messenger, Вайбер, соціальні мережі Facebook, Twitter, Instagram тощо). Багатьом викладачам, студентам, а також батькам школярів довелося в прискореному режимі вивчати можливості сучасних електронних освітніх платформ, програм і ресурсів, зокрема Googleclassroom, сервісу для проведення відеоконференцій Zoom тощо.

Стало зрозуміло, що в умовах надзвичайної ситуації навчальні заклади з метою виконання освітніх програм також можуть надавати освітні послуги, хоча в інший, відмінний від традиційного аудиторного навчання спосіб, а саме за допомогою використання можливостей миттєвої комунікації, які надають соцмережі та служби передавання текстових повідомлень, зображень, аудіо- та відеозв'язку. Виявилось, що для підтримання контакту викладача з учнем придатними є чати і сеанси відеозв'язку за допомогою застосунків, встановлених на сучасних комп'ютерах, планшетах і смартфонах. І хоча вони не можуть замінити живого спілкування в класі, але все ж таки можуть допомогти молодим музикантам підтримувати професійну форму завдяки робочим контактам зі своїми викладачами і творчими керівниками.

Отже, переломні моменти історії, періоди криз – це не тільки руйнація, загострення протиріч і відмирання чогось старого, а й народження нового знання, вироблення нових парадигм людського розвитку. Кризова ситуація, пов'язана з карантинними заходами глобального масштабу та воєнними діями довела, що сьогодні прямо на наших очах відбувається колосальна переоцінка цінностей і що людство стоїть на порозі якісного стрибка, пов'язаного з оприявленням нових концептів і способів комунікації, у тому числі музичної.

Вже зараз можна спрогнозувати, що роль дистанційних форматів у музичній індустрії, театральньо-концертному менеджменті, фестивально-конкурсному русі, музичній освіті, науці та інших видах соціальної і мистецької активності значно зросте, буде урізноманітнюватися спектр онлайн послуг, удосконалюватиметься їхня якість.

Література

1. Абакумова О. О. Феномен дистанційної освіти: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2021.
2. Злотник О. Й. Комунікативний простір музичного мистецтва України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Диссер...на здобуття наук. ст. канд-та мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури». Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України. Київ, 2019.
3. Ривліна В.М. Медіатизація мистецтва: комунікаційні аспекти. Диссер... на здобуття наук. ст. кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України, Дніпро, 2021.
4. Сучасне музичне мистецтво як соціокультурне явище: Зб. матеріалів ІV Всеукр. наук.-практ. дист. конф. (з міжнар. участю) 6–7 квітня 2020 р. Дніпропетровська акад. муз. ім. М. Глінки. Дніпро: ГРАНІ, 2020.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте можливості мистецтва як засобу комунікації.
2. Визначте способи зворотнього зв'язку між мистецтвом та реципієнтом.
3. Назвіть види дистанційної мистецької комунікації зарубіжних мистецьких установ.
4. Перелічіть види дистанційної мистецької комунікації українських мистецьких установ.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія між учасниками педагогічного процесу

Гуманізм як світоглядна система, яка визнає людину як найвищу цінність, стверджує її права на свободу, щастя і розвиток, набуває нині дедалі вагомішого впливу на світ. Гуманізм висуває як критерій оцінки діяльності держави і всіх її соціальних інститутів благо людини, а принципи рівності, справедливості, співпраці, милосердя і любові проголошує бажаною нормою відносин між людьми.

Для сучасного гуманізму, який активно заявив про себе в другій половині ХХ ст., особливо характерне плюралістичне розуміння соціального устрою життя і людини як індивідуальності, що володіє правом на інтелектуальну і економічну свободу, моральну автономію, соціальну суверенність.

При цьому, однак, гуманістичний погляд на людину не заперечує, а передбачає наявність у неї соціальної, етичної та індивідуальної відповідальності за прийняті рішення. Зіставляючи дві парадигми освіти – традиційну і гуманістичну, науковці зауважують, що нова парадигма освіти за змістом та методами навчання і виховання орієнтується на гуманізм як світоглядний принцип, який утверджує ідею активної ролі студента у власному становленні, розвитку особистісних і професійних здібностей та якостей, актуалізує необхідність посилення його суб'єктних функцій [1].

При цьому, якщо традиційне навчання будується на єдності запропонованої ззовні учасникам освітнього процесу навчальної програми, фронтального спілкування, стандартних тестів академічних досягнень, зовнішніх оцінок успішності, то гуманістична практика орієнтується лише на учня (студента). Останній своєю чергою має бути готовий до самостійного навчання, спрямованого на засвоєння смислів як елементів особистісного досвіду. У педагогічній теорії є значуще для проблематики цього питання поняття «модель сучасного студента». Так дослідники, говорячи про кінцевий результат освіти,

вибудовує модель сучасного студента, яка, з одного боку, включає такі особистісні якості, як освіченість, загальнокультурна компетентність, фізичне, психічне і моральне здоров'я, а з іншого – має на увазі професійну підготовку, здатність до професійної творчості і ініціативи [2].

Вважаємо, що модель сучасного студента має включати більш широкий діапазон якостей, розподілених за основними функціями педагога:

- 1) творча функція – креативність, прагнення до саморозвитку;
- 2) соціальна – комунікабельність, толерантність, співпереживання, гуманізм, чуйність;
- 3) особистісна – щирість, доброта, вимогливість, інтелігентність;
- 4) професійна функція – відповідальність, ерудиція, адаптивність, компетентність.

Також особливого значення набуває гуманістична центрація педагога. Центрація розуміється в гуманістичній психології як «особливим чином побудована взаємодія вчителя і учнів, заснована на емпатії, безоцінному прийнятті іншої людини і конгруентності переживань і поведінки. Центрація трактується одночасно і як результат особистісного зростання вчителя і учнів, розвитку їхнього спілкування, творчості, суб'єктивного (особистісного) зростання загалом.

Зауважимо, що гуманістична центрація протистоїть іншим основним центраціям, які можуть домінувати в педагогічній діяльності: егоїстичній, бюрократичній, конфліктній, авторитарній.

Отже, реалізація моделі студента як наукової основи формування і розвитку особистісних і професійних характеристик суттєво визначає зміст і організацію освітнього процесу в контексті цілісної загальнолюдської культури. Тому особливо гострим є питання перегляду системи цінностей, які визначають сформованість гуманістичної спрямованості особистості майбутнього вчителя, готового до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в умовах сучасного освітнього процесу.

Дослідники обґрунтовують думку, що технологічна підготовка майбутніх

учителів у світлі гуманістичної парадигми визначає всі види і форми співпраці учасників педагогічного процесу, зміст роботи викладача. Безсумнівно, гуманістичну спрямованість зумовлюють моральні потреби, які є своєрідним стержнем людини. Вони проявляються у прагненні особистості допомагати іншим, співпереживати, турбуватися про психологічну атмосферу в колективі тощо. Гуманно орієнтована спрямованість професійної підготовки неминуче змінює ключові педагогічні позиції підготовки фахівців у ЗВО. Отримують розвиток такі її основи, як плюралізм і варіативність, демократизація відносин суб'єктів освітнього процесу, діалогічність [7].

Інші науковці наголошують, що суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія забезпечує співробітництво, взаєморозуміння і взаємоприйняття, робить можливим «зустрічний рух» особистісних смислів суб'єктів освітнього процесу, поєднання психологічних позицій, що породжує взаємність, довіру та відкритість, сприяє «визріванню» діалогу як форми та засобу організації такого «зустрічного руху» різних світів [6].

Разом із цим, відбувається і професійне самовдосконалення викладача шляхом розвитку гуманних якостей його особистості, формуванням стійких гуманних позицій у відносинах зі студентами, знанням і використанням у практичній педагогічній діяльності засобів забезпечення гуманної ціннісно-змістовної взаємодії. А провідним механізмом гуманізації освітнього процесу вищої школи є формування суб'єкт-суб'єктних відносин викладача і студента.

Ключ до взаєморозуміння у відносинах із викладачем студенти вбачають у двох моментах: умінні викладача зацікавити своїм предметом і виявленні у процесі взаємодії особистісних якостей. Ця модель передбачає активне бажання обох сторін до змістовних контактів, виявлення спільних інтересів, проблемних питань. Розраховуючи на розуміння, студент очікує різноманітних і глибоких результатів взаємодії – зацікавленості, радості, емоційного підйому у процесі спілкування з викладачем, відчуття власного зростання.

Однак у реальності вибудовування суб'єкт-суб'єктних відносин зі студентами ускладнене, на нашу думку, двома причинами. Суб'єкт-суб'єктні відносини

означають партнерство всупереч функціональній нерівності педагога і студента. Це партнерство має бути засноване на засадах рівноправності та обов'язковості особистісного зростання студента і професійного зростання і розвитку викладача. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія – це особливі відносини, за яких педагог і студент сприймають один одного як рівноправних партнерів спілкування. Причому таке рівноправне сприйняття зовсім не означає схожості і однаковості їхніх думок: воно дає змогу кожному мати свою точку зору, а також надає право її відстоювати і захищати в діалозі. Завдяки цьому учасники взаємодії отримують змогу розкрити і транслювати своє індивідуальне «Я» партнеру по спілкуванню [3].

Розгляд спілкування як взаємодії суб'єктів передбачає, що педагог завжди спілкується з особистістю – активним учасником спільного процесу навчання, партнером педагога в їхній спільній справі. Становлення суб'єктності обох учасників освітнього процесу має базуватися на адекватній педагогічній технології, яка враховує психологічні особливості особистості та її інтелектуальний розвиток, спирається на внутрішні ресурси особистості, а не на примус, побудована на гуманістичному розумінні природи людини та її ставлення до себе та інших, стимулює творчий розвиток особистості в її прагненні до актуалізації, вважають вродженим бажанням «проявити себе, свої можливості з метою зробити людину сильнішою, а її життя – більш різнобічним» [8].

Перехід до нової якості освіти головним чином залежить від усвідомлення педагогом своїх ціннісних орієнтацій, від потенціалу його суб'єктності, особистісної зрілості і професійного самовизначення. Становлення конкурентоспроможності сучасного фахівця забезпечується педагогічною компетентністю викладача, яка набуває нині першочергового значення. З точки зору практичної педагогіки це означає розвиток власної, активної діяльнійшої позиції викладача, готового допомогти студенту перебудувати своє споживацьке ставлення до навколишньої дійсності, самореалізуватися через засвоєння і відтворення наявних культурних норм.

Необхідно підкреслити, що засоби підготовки майбутніх викладачів до гуманізації педагогічної діяльності будуть ефективними тільки тоді, коли

системоутворюючим фактором змісту, форм і методів побудови освітнього процесу у вищій школі стане його гуманізація, яка передбачає розкриття творчого потенціалу і суб'єктних властивостей особистості у діаді «студент-викладач».

Література

1. Адоньєв Є.О. Традиційна та гуманістична парадигми освіти в антропологічному вимірі. Постметодика. 2002. № 7–8. С. 12–15.
2. Вишківська В.Б. Суб'єктивність студентів у навчальному процесі—необхідна умова формування професійної компетентності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2008. Вип. 8 (18). С. 2–4.
3. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в новій українській школі: теоретико-практичний аспект. Молодь і ринок. 2019. № 11(178). С. 115–119.
4. Вишківська В.Б. Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців шляхом педагогічного проектування культурно-освітнього середовища закладів вищої освіти. Естетика і етика педагогічної дії. 2018. № 17. С. 172–180.
5. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності: навч. посібник. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 608 с.
6. Кремень В.Г. Якісна освіта і нові вимоги часу. Педагогічна і психологічна науки в Україні. Т. 1: Теорія та історія педагогіки. Київ: Педагогічна думка. 2007. С. 11–24.
7. Хоменко А. Суб'єкт-суб'єктні відносини як основа реалізації сучасної парадигми вищої освіти в Україні. Педагогічні науки. 2015. № 64. С. 68–71.
8. Шикиринська О., Вишківська В., Н.Родюк. Проблемний підхід у формуванні математичної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Вип. 30. С. 212–216

Художньо-педагогічна комунікація у мистецько-освітньому середовищі

Комунікація через мистецтво як спосіб співбуття людини зі світом у різноманітних чуттєвих формах взаємодії дає можливість отримати знання і досвід через особистісне переживання та самопізнання. Мистецька освітня галузь у контексті формування нової української школи акцентує на важливості ідентифікації власного «Я» через співучасть із творчістю «Інших» у різноаспектних ракурсах комунікації з метою комфортного існування в мультикультурному середовищі. Комунікація через мистецтво, яка забезпечує передачу та усвідомлення найважливіших загальнокультурних цінностей, формування духовних основ особистості, тлумачиться як художня.

Аналіз досліджень щодо визначення поняття «художня комунікація» засвідчує схожість підходів до його потрактування, зокрема виокремлення факту взаємодії, без якого будь-яке спілкування втрачає сенс. Науковці вказують на взаємодію між художником-творцем і читачем (слухачем, глядачем) [2], актуалізують зв'язки: автор (митець) – дійсність, автор (митець) – реципієнт, автор (митець) – художній процес [6]; центральним компонентом художньої комунікації вважають мистецький твір і окреслює взаємодію з ним автора, виконавця та реципієнта [2], описують взаємодію переживань суб'єктів спілкування під час художньої комунікації [9].

Дослідники трактують художню комунікацію, як складну систему та виокремлює окремі цикли: суспільство – митець, митець – твір мистецтва, твір мистецтва – споживач (реципієнт), які побутують в історичному вимірі часо-просторових, оцінних і смислових координат (взаємодія твору мистецтва з тією чи іншою епохою). Зазначається, що «окремий твір мистецтва створюється, як правило, однією людиною або групою осіб, мистецтво як соціально-комунікативна система створюється суспільством у ході його історичного розвитку. Таким чином, соціально-комунікативний підхід дає можливість розглядати мистецтво як систему, не обмежену рамками конкретної епохи, а в межах всієї історії суспільства» [5].

Обґрунтовуючи ідею формування Людини Культури, вказують на особливий тип спілкування: учень (слухач, глядач, читач, співавтор) – мистецький твір (своєї чи іншої) культури, яку презентує автор. Учені констатують, що «у цьому плані відносини «автор – учитель, читач – учень» мають бути виключені цілком і повністю» [3].

Спілкування з твором мистецтва, «залучає нас до особливого, неповторного світу, який раніше ніде не існував, у якому ми починаємо жити і з яким – уже одивненим – починаємо спілкуватися» [3].

Погоджуємося з думкою науковців про те, що у такій комунікативній взаємодії інтимного характеру зовсім не важливо, чи твір буде мати повчальний характер, чи змусить учня (реципієнта) щось/когось наслідувати, важливим є особистісний вибір і право на власні судження кожного, хто долучився до такої взаємодії.

Необхідно звернути увагу на важливий компонент – образ автора мистецького твору, який визначає взаємозв'язок і увиразнює взаємодію всіх його елементів. У художній комунікативній моделі ця позатекстова даність як філософська субстанція виявляється не лише в усіх елементах тексту, що створює ефект присутності автора, а й глибоко проникає у внутрішній світ (свідомість і підсвідомість) того, хто сприймає, що за умови унісонних вібрацій їхніх свідомостей «замикає» контактне коло комунікаторів згідно з природою художньої творчості. У такому випадку художня комунікація забезпечує художнє пізнання, яке реалізує «своєрідний «вихід за межі мистецтва» в усі інші сфери знання і життя загалом» [7].

«Образ автора» як категорію комплексного дослідження мови художнього тексту обґрунтовують дослідники, здійснивши його лінгвістичний аналіз. У розробці зазначеної проблеми теоретичні засади лінгвістичної природи категорії «образу автора» слугують методологічною основою аналізу будь-якого мистецького твору як знакової системи зі специфічною художньою мовою. Мова художнього твору розглядається як цілісний естетичний об'єкт, а образ автора – це образ особливого типу, це письменник (митець) і його свідомість: світоглядна,

концептуальна, мовна [8,]. Поняття вищого порядку – цілісний образ митця засвідчує: у дослідженні таїнств художньої творчості мають кооперуватися суміжні науки, споріднені із вивченням художньої діяльності людини [8].

Науковці, які досліджують художню комунікацію (в мовному, соціокультурному, історичному, мистецтвознавчому, психолого-педагогічному аспектах) [2], [3], [4], [9], [10], сходяться до думки, що мистецький твір як специфічна форма інформації, до якого долучається реципієнт-споживач (за умови емоційного резонансу), є вказівкою на зв'язок між автором і реципієнтом (в освітньому середовищі це учень, вчитель, викладач, студент), опосередкований винятково художніми засобами комунікації.

Особливість художньої інформації полягає в тому, що вона «звертається не до однієї, якоїсь конкретно визначеної психічної функції, а до духовного життя людини в цілому», задовольняючи одну з найголовніших потреб самореалізації людини – естетичну [9]. Учені вказують на ще дві особливості художньої комунікації, які необхідно враховувати в навчальному процесі мистецької діяльності у формуванні художнього пізнання як пізнання-інтерпретації світу, втіленого в художніх образах. Це стосується зворотного зв'язку в комунікативному процесі, який неможливо спрогнозувати щодо місця, часу чи способу виявлення. Комунікативне коло замкнеться, коли автор (адресант) і реципієнт (адресат) «зустрінуться» в інформаційно-смісловому полі буття тексту для обміну власними думками, переживаннями, сумнівами, захопленнями, враженнями тощо.

Звідси впливає третя особливість художньої комунікації, яка полягає в інтерпретації змісту повідомлення. Як і в загальній моделі комунікації (що ніколи не може гарантувати рівноцінний обмін повідомленнями з багатьох суб'єктивних причин так і в художній не відбувається цілковитого узгодження змісту інформації. Але у спілкуванні через мистецтво «адресат повідомлення не тільки реконструює його зміст, але й допрацьовує його» [9], створюючи умови для появи та розгортання естетичного переживання, пов'язаного з особистим досвідом, розширюючи поле можливих інтерпретацій.

Варто зазначити, що природа мистецького твору передбачає не однозначність, а багатозначність розуміння, що надає йому множинності сенсів, які реципієнт не в змозі охопити в повній мірі, але «ймовірним є те, що до сприйнятого смислового спектру реципієнт додасть ще деякі свої власні значення, яких не мав на увазі автор» [4]. Ця особливість художнього тексту робить його специфічним для кожного, хто вступив із ним у взаємодію, бо щоразу він (текст) набуває нових сенсів і значень, створюючи «віртуальний модус культури».

Процес конструювання художньої реальності митцем, яку суб'єктивно інтерпретує слухач, читач, глядач, збагачуючи естетичний індивідуальний і колективний досвід, перетворює комунікацію на гру смислів і свідомостей, у якій учасники змагаються в інтелектуально-духовно-творчих інтерпретаціях. «Смисл і призначення естетичної свідомості полягає в тому, щоб забезпечити кожній людині досягнення внутрішньої гармонії між різнорідними сторонами життя, зводити воєдино чуттєві та раціонально-інтелектуальні аспекти сутності людини» [8]. Лише такий підхід до мистецької діяльності здатний гармонізувати усі особистісні сфери для реалізації важливої освітньої мети – усвідомлення цілісності картини світу через художнє сприйняття й необхідної потреби – самопізнання через мистецтво.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і глобальний науково-технічний прогрес спричинили економічні, політичні, культурні трансформації, які, безумовно, відобразилися на сутнісній стороні суспільства – комунікації. Змінилися способи взаємодії, швидкість і канали передачі інформації, мова суб'єктів комунікації, підпорядковані соціальній вимозі – безперервному інформаційному потоку подій.

Інтегративні процеси інформаційного суспільства об'єднали в медіальному полі масову комунікацію, класичні мистецькі форми, інтерактивні засоби інформаційних і комунікативних технологій, актуалізували новий тип комунікації – віртуальний. «Віртуальна комунікація є якісно новим видом взаємодії і помітно відрізняється від міжособистісної та масової комунікації. Вона виникла й відбувається в рамках віртуального середовища, тому в першу чергу

характеризується можливістю діадичного (двоспрямованого) спілкування з великим числом індивідів одночасно» [4].

Глобальний характер віртуальної комунікації створив умови для формування універсальних способів взаємодії учасників, які мають змогу спілкуватися в режимі on-line, інтерактивно, діалогічно, будучи одночасно адресантом, адресатом і текстом (джерелом інформації), долаючи географічні, часові, вікові, гендерні, соціальні кордони. В унікальному віртуальному середовищі через комп'ютерні мережі можна стати учасником інтерактивних виставок, зустрічей, форумів, конференцій, майстер-класів, веб-трансляцій тощо з можливістю зворотного зв'язку та долученням користувача до активних дій і реальних переживань.

Проте розширення комунікативних можливостей людини засобами новітніх інформаційних технологій не завжди сприяє розширенню її світогляду та усвідомленню знань. Зокрема це стосується учнівської молоді, яка, захоплюючись можливостями мережевої культури, не справляється з тиском інформаційних потоків, надаючи перевагу «кліповому», а не критичному чи художньому мисленню.

Завдання сучасної освіти, зокрема мистецької, полягає в тому, щоб, використовуючи новий тип аудіовізуальної реальності, корегувати навчальну діяльність у русло співавторства, співтворчості, надаючи ініціативу учневі співпрацювати з текстом (цифровим і нецифровим) – змінювати, переформатовувати, доповнювати, замінювати, спрощувати, ускладнювати його згідно з власними бажаннями, міркуваннями, інтересами, захопленнями, вміннями.

Науковці розглядають мережеве мистецтво як складову системи художньої комунікації у віртуальному просторі, умовно розділяє його на три групи:

1) традиційне мистецтво в Інтернеті (віртуальні музеї, картинні галереї, Інтернет-бібліотеки, онлайн-трансляції концертів, мистецьких фестивалів, конкурсів тощо);

2) комп'ютеризоване мистецтво в Інтернеті (анімаційні фільми, відеоролики,

віртуальні листівки, картини, написані в графічному редакторі, електронна музика, створена за допомогою електронних, комп'ютерних технологій, мистецькі презентації тощо);

3) Інтернет-мистецтво, створене за допомогою сучасних технологій для представлення в мережі, електронна форма існування яких є єдино можливою або помітно кращою за інші (наприклад, мережева література).

Користувачі можуть долучатися до таких текстів шляхом колективної творчості, змінюючи або доповнюючи його [9]. Нові грані мистецтва, які збагачують художню комунікацію, повинні активно входити у практику мистецької діяльності закладів освіти (загально-освітніх, середніх, вищих), враховуючи інтереси й можливості суб'єктів навчання.

Сьогодні учні/студенти можуть ознайомитися з інноваційними формами художньої комунікації індивідуально, не виходячи з дому, або в колективній формі в освітньому закладі у процесі навчальних занять. Педагог лише радить переглянути матеріал за відповідним посиланням, а після його перегляду пропонує поділитися власними враженнями та міркуваннями.

Досвід такої практики (факультет мистецтв ТНПУ ім. В. Гнатюка) засвідчує високий рівень зацікавленості студентів (98%) художньою інформацією, сприйнятою в цифровому форматі з використанням комп'ютерних технологій, що уможлиблює виконання навчальних завдань з урахуванням індивідуальних особливостей творчої активності. Наприклад, одне із завдань передбачало перегляд виставки американського художника Андроїда Джонса – митця цифрового мистецтва, представлено у м. Києві наприкінці 2018 р [10].

Мультимедійна імерсивна виставка під назвою «Samskara» («Безсвідомі враження») є спільним проектом А. Джонса та команди 360ART – фахівців із різних куточків планети (США, Великобританії, Таїланду, України та ін.), на якій представлені понад 70 картин художника, голограми, доповнені проєкціями, 18-метрова панорама з творами А. Джонса та повнокупольний кінотеатр-шоу 360. Під час виставки одночасно відбуваються колаборації, майстер-класи, театральні шоу, спільні міні-проекти з митцями різних мистецьких напрямів, інтерактивні

лекції, інсталяції, динамічні вистави.

Американський митець (знаний як художник-візіонер, «цифровий алхімік», натхненник фільму «Аватар», майстер унікальної техніки *fulldom*) проектом «Samskara» відтворив художніми засобами досвід «занурення» у віртуальну реальність (за допомогою комп'ютерних технологій і відповідних програм), у якій увиразнено внутрішнє суб'єктивне бачення довколишнього світу.

Головна ідея проекту – показати взаємодію матеріального та духовного первнів, які перебувають у вічному коловороті протистоянь, мотивуючи людину до конкретних життєвих вчинків. Це розповідь про Людину, яка живе у двох вимірах: біологічному та духовному, перемагає себе шляхом очищення за допомогою природніх ресурсів: води, світла, землі, повітря, тепла, любові, усвідомлення краси. Це розповідь про Мистецтво, в якому є всі коди: наука, історія, культура, освіта, інтелект, враження, емоції, думки, сила Духу тощо, які переплітаються у взаємодії кольору, світла, звуку, ритму, руху, лінії, створюючи бездоганну ДНК – основу гармонійного Всесвіту.

Текст «Samskara» зрозумілий кожному, адже художня комунікація не потребує спеціального перекладу, особливо тоді, коли вона містить інформацію універсального змісту.

Висновки, зроблені студентами після різноаспектного обговорення віртуального «перебування» на віртуальній виставці стосуються не лише нового формату художніх форм, а й самої суті комунікативного процесу, які сформульовані таким чином: комунікативність – це не лише вміння реалізувати мову в конкретній мовленнєвій ситуації, це мистецтво бачити стан, думки, почуття, враження (свої та Інших).

Неоднозначні враження справила інтерактивна лекція на тему «Автор мистецького твору як суб'єкт комунікативної взаємодії», проведена в картинній галереї «Бункермузи» м. Тернополя зі студентами факультетів мистецтв і початкової освіти педагогічного університету в рамках вивчення курсів «Основи сценічного та екранного мистецтва» й «Освітні технології» [10].

Студентів, педагогів, науковців об'єднала оригінальна експозиція Д. Дідори

(випускника фізико-математичного факультету Чернівецького університету), створена високопродуктивною аркушевою офсетною друкарською машиною KVA Rapida 105 (Німеччина), яка складається з чотирьох секцій з відповідним кольоровим наповненням. Після друку кожного відбитка гумовий вал, який наносить зображення на папір, частково змивається і очищається за допомогою спеціального полотна, залишаючи щоразу дивні, неочікувані візерунки у вигляді плям, смуг, ліній тощо.

Це зацікавило юнака, який і поділився своїм захопленням знаходити серед кольорових плям дивовижні образи, представивши своєрідні «полотна» як матеріал для творчих роздумів.

Побачене викликало у студентів різні враження, що активізувало процес обговорення та пошуки відповідей на питання: «У чому ж виявляється мистецтво: у можливості німецької техніки чи людській можливості неординарного бачення простих речей і бажанні здивувати себе неочікуваними відкриттями?». «Як працювати з такою інформацією? У чому її смисл?».

Ці та багато інших запитань розвивали дискусію щодо проблем творчості, художнього пізнання та суті мистецтва. Проте неочікуваним для педагогів була реакція студентів мистецьких спеціальностей на експозицію, що засвідчило колективне опитування та індивідуальне анкетування. Лише 26 % виявили інтерес, 13 % активізувалися щодо можливостей «домалювання образів», решта 61 % не побачило жодних творчих перспектив інтерпретувати візуальні об'єкти [10].

Натомість студенти немистецьких спеціальностей виявили стовідсоткову зацікавленість неординарним предметом навчання, продемонстрували високий рівень креативності, про що свідчать їхні творчі роботи (есе, вірші, роздуми-рефлексії, графічні малюнки тощо).

Збірний діапазон образів, витворений їхньою уявою, багатогранний – у чорно-сіро-синіх плямах, розмитих на блакитному полотні, вони побачили: скупчення грізних хмар, натовп людей, африканський пейзаж, нічне місто під час дощу, світанок над озером, людей у човнах, оборонні фортеці, недобудовані

багатоповерхівки, потяги, які мчать у різних напрямках, «Тайну вечерю», фонтан, передову лінію фронту, багатолюдний ярмарок, народні гуляння, шлях митця тощо. У кожного виникали власні асоціації, враження, почуття, фантазії, які згодом набували окреслених художніх форм.

Виконання практичних завдань групами двох категорій (мистецьких і немистецьких напрямків) показало різні результати щодо готовності майбутніх учителів до творчості з нетрадиційними об'єктами мистецької навчальної діяльності [10].

Низький рівень креативності студентів мистецьких спеціальностей і їхня комунікативна неспроможність (натомість високий рівень комунікативної й творчої активності майбутніх викладачів мистецької освіти) викликало багато запитань теоретичного та методологічного характеру, розв'язання яких потребує часу та подальших експериментальних досліджень, а також фахових оцінок і висновків.

Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти, що безпосередньо пов'язане з розвитком їхніх творчих здібностей і можливостей, має бути предметом сучасних наукових досліджень у галузі художньої комунікації, які впливатимуть на ефективне реформування всієї системи освіти, зокрема мистецької.

Література

1. Берегова О. Комунікація в соціокультурному просторі України: технологія чи творчість? Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2006. 388 с.
2. Біблер В. С. Культура. Діалог культур. Київ: Дух і літера, 2018. 368 с.
3. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Віртуальні комунікації: до проблеми філософського осмислення сутності. Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». № 3 (26). 2015. С. 7–19.
4. Козакова В. С. Проблема художньої комунікації в культурно-естетичній дійсності: вибрані матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції V

культурологічні читання пам'яті Володимира Підкопаєва [Електронний ресурс].

Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/sekcija_s_s2_2.php

5. Комаровська О. Мистецтво в новій українській школі: що змінилося? Початкова освіта: методичні рекомендації. К.: УОВЦ «Оріон», 2018. С. 122–125.

6. Крупа М. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.

7. Кулка И. Психологія мистецтва. пер. з чеськ. Олива И. В. Харків: Вид-во «Гуманітарний Центр», 2014. 560 с.

8. Лазарева Л. М. Художня комунікація та її особливості в сучасному Інтернет-просторі. Образотворче мистецтво. 2011. № 1. С. 96–99.

9. Лановик М. Б. Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції. Тернопіль: Ред.- видав. відділ ТНПУ, 2006. 470 с.

10. Лупак Н.М. Художня комунікація в площині мистецької освіти: теорія, практика, інновації. Мистецтво і освіта. № 1.2019. С. 6-11.

11. Шевельов Ю. Олександр Потебня. Спроба реконструкції цілісного образу. Українська мова: історія і стилі. Харків: Основа, 1992. С. 5–44.

Інноваційні технології у вітчизняних ЗВО

В умовах сьогодення вища освіта вимагає від науково-педагогічних працівників опанування і впровадження інноваційних методів навчання й викладання, заснованих на мультимедійних, інформаційних програмах, системах передання знань. В аналітичній доповіді ЮНЕСКО «Сталий розвиток після 2015 р.» зазначено, що у нову інформаційну епоху саме вища освіта має стати основоположним елементом прогресу, а інновації у різних сферах суспільної діяльності повинні містити в собі високий динамізм, швидку зміну знань, інформації, технологій. Отже, підвищується соціальне значення держави у забезпеченні доступу до якісної освіти, високого рівня знань, можливості набуття відповідних вмінь, компетенцій через надання ЗВО академічної мобільності й свободи.

В умовах трансформаційних змін у вищій школі потребують постійного ретельного вивчення та науково-практичного обґрунтування питання кращого досвіду інноваційної освітньої діяльності; характеристики змісту інтерактивних форм навчання, специфіки їх використання у вищих навчальних закладах; індивідуалізовані, командні, проектні технології отримання знань, інформаційно-комунікаційні засоби навчання, он-лайн освіта та інші нововведення.

Світовим трендом у сфері освіти стають відкриті он-лайн курси MOOCs та медіаосвіта. Автори наголошують на тому, що впровадження нових технологій навчання та досконале оволодіння ними вимагають певної внутрішньої готовності як викладачів, так і здобувачів вищої освіти до серйозних перетворень, що відповідають умовам швидкозмінного інформаційного суспільства [5]. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що суттєво покращують структуру та якість виробництва і соціальної сфери. Проблеми інноваційних технологій і методів навчання в сучасній вищій освіті актуальні, оскільки посилилася тенденція до гуманізації і гуманітаризації змісту технічної освіти, ліцензовано нові навчальні дисципліни і, як наслідок, зросла потреба в науково-педагогічних працівниках, які змогли б забезпечити інноваційний підхід до реалізації цих тенденцій під час навчально-виховного процесу. Показово, що викладачі отримали можливість створювати і втілювати власні інноваційні методики.

Поняття «освітні інновації» використовується в різних педагогічних процесах для визначення адекватних механізмів впливу, поєднаних в одну програму, яка охоплює всі напрями трансформації вищої школи. Так, категоріальне наповнення інновації у сфері освіти можна, на наш погляд, спроектувати на дуальний контекст, зокрема, розглядати його як процес, який полягає в масштабній або частковій зміні системи освіти і відповідної діяльності, та готовий продукт, тобто очікувані результати. У діяльнісному аспекті інноваційними слід вважати оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засобів.

Отже, інноваційне навчання – це постійне прагнення до переоцінки цінностей, збереження тих із них, які мають незаперечне значення, і відкидання тих, що вже застаріли [6].

Інновації в навчанні пов'язані з активним процесом створення, поширення нових методів і засобів (нововведень) для вирішення дидактичних завдань підготовки фахівців у гармонічному поєднанні класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, застосування нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу [2]. Отже, освітні інновації характеризуються цілеспрямованим процесом часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання, способів і стилю діяльності, адаптації освітнього процесу до сучасних вимог часу і соціальних запитів ринку праці.

У той же час впровадження й утвердження нового в освітній практиці зумовлене позитивними трансформаціями, тобто повинні стати засобом вирішення актуальних завдань для конкретного навчального закладу і витримати експериментальну перевірку для остаточного застосування інновацій. Передусім це має полягати: у сучасному моделюванні, організації нестандартних лекційних, практичних, семінарських занять; індивідуалізації засобів навчання; використанні кабінетного, групового і додаткового навчання; факультативного, за вибором студентів, поглиблення знань; проблемно-орієнтованого навчання; науково-експериментального навчання при вивченні нового матеріалу; розробці нової системи контролю оцінки знань; застосуванні комп'ютерних, мультимедійних технологій і навчально-методичної продукції нового покоління.

Серед сучасних технологій навчання, своєчасність і корисність яких підтверджена досвідом роботи ЗВО, слід виділити: особистісно-орієнтовані, інтеграційні, колективної дії, інформаційні, дистанційні, творчо-креативні, модульно-розвивальні тощо. Вони мають стати основою для ефективної дидактико-методичної, психологічної, комунікативної взаємодії студента і викладача та прояву компетентнісних навичок. У цих технологіях особистість,

тобто здобувач вищої освіти, – головний суб'єкт, а не засіб досягнення поставленої мети [4].

Нині в освітній практиці відомі педагогічні технології, які найбільш часто використовуються. Спробуємо класифікувати їх наступним чином:

– структурно-логічні технології: поетапна організація системи навчання, що сприяє логічній послідовності постановки і вирішення дидактичних завдань на основі відбору їх змісту, форм, методів і засобів навчання на кожному етапі процесу з урахуванням поетапної діагностики результатів;

– інтеграційні технології: дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів (у т. ч. електронних);

– професійно-ділові ігрові технології: дидактичні системи використання різноманітних «ігор», під час проведення яких формуються уміння вирішувати завдання на основі компромісного вибору (ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг, комп'ютерні програми тощо);

– тренінгові технології: система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів вирішення типових практичних завдань за допомогою комп'ютера (психологічні тренінги інтелектуального розвитку, спілкування, вирішення управлінських завдань);

– інформаційно-комп'ютерні технології, що реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі діалогу «людина-машина» за допомогою різноманітних навчальних програм (тренінгових, контролюючих, інформаційних тощо);

– діалогові технології: сукупність форм і методів навчання, заснованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня.

У практиці вищої освіти диверсифікація навчальних технологій дозволяє активно і результативно їх поєднувати через модернізацію традиційного навчання та переорієнтацію його на ефективне, цілеспрямоване. За такого підходу акцентується на особистісному розвитку майбутніх фахівців, здатності

оволодівати новим досвідом творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку вирішення навчальних завдань та ін. У цьому контексті інноваційну навчальну технологію, на нашу думку, слід розглядати як загальнодидактичний процес, що полягає у використанні сукупності методів і прийомів спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу, спрямованої на досягнення мети навчання, розвиток особистості та креативно-фахового здобуття знань і компетенцій відповідно до завдань підготовки професіоналів нового часу. Отже, інноваційні методи навчання, що використовуються в системі сучасного освітнього процесу, включають інтерактивні засоби, форми і методи освітньої діяльності в інтерактивному інформаційному середовищі ЗВО.

Нині, і це підтверджує практика, що представлена, зокрема, і в роботах науковців, у освітньому середовищі інноваційно-комунікаційних технологій в основу навчання покладені цілісні моделі освітнього процесу, засновані на діалектичній єдності методології та засобів їх здійснення. Розглянемо окремі методики викладання з позиції їх новизни, ефективності, дієвості, доцільності застосування в сучасних умовах інформатизації вищої школи. На сьогоднішньому ринку освітніх послуг такими є інноваційні активні та інтерактивні методики навчання. Оскільки суттєво зростає творча компонента освіти, активізується роль усіх учасників навчального процесу, зміцнюється творчо-пошукова самостійність студентів, особливої актуальності набули концепції проблемного та інтерактивного навчання, пов'язаного з використанням комп'ютерних систем. Під час такого навчання студент може комунікувати з викладачем он-лайн, вирішувати творчі, проблемні завдання, моделювати ситуації, включаючи аналітичне і критичне мислення, знання, пошукові здібності. Наприклад, сучасна методика викладання правничих наук має певний арсенал різноманітних способів, прийомів і засобів як загальнодидактичних (застосовуються у викладанні будь-яких навчальних предметів), так і галузево-дидактичних (віддзеркалюють специфіку конкретної дисципліни або низки споріднених дисциплін) [6].

Як бачимо, йдеться про інноваційну методику навчання. Отже, слід розібратися з поняттям «інноваційна методика навчання». Воно, на нашу думку, є

полікомпонентним, оскільки об'єднує усі ті нові й ефективні способи навчання (здобуття, передачі й продукування знань), які, власне, сприяють інтенсифікації та модернізації навчального процесу, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал здобувачів вищої освіти. Серед інтерактивних методів, форм і прийомів, що найчастіше використовуються в навчальній роботі ЗВО, можна назвати наступні: аналіз помилок, колізій, казусів; аудіовізуальний метод навчання; брейнстормінг («мозковий штурм»); діалог Сократа (Сократів діалог); «дерево рішень»; дискусія із запрошенням фахівців; ділова (рольова) гра; «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; метод інтерв'ю (інтерв'ювання); метод проєктів; моделювання; навчальний «полігон»; PRES-формула (від англ. Position – Reason – Explanation or Example – Summary); проблемний (проблемно-пошуковий) метод; публічний виступ; робота в малих групах; тренінги індивідуальні та групові (як окремих, так і комплексних навичок) та інші. Із інноваційних механізмів активізації педагогічного і наукового процесів усе частіше згадується необхідність відродження ідеї змагальності у всіх сферах життя, зокрема, йдеться про метод «гонка за лідером». Автори цієї методики висвітлюють ретроспективу, значення, зміст поняття «змагання», розкривають методологічні аспекти застосування нетрадиційної (штучної) конкуренції, надають слушні пропозиції щодо нарахування балів за основні види освітньої діяльності, пропонують конкретні формули для розрахунку загальної кількості балів, акцентують увагу на розробці так званого безмашинного програмного методу контролю знань студентів, застосування якого дозволить перевіряти знання необмеженої кількості студентів з окремих питань навчальної дисципліни за короткий проміжок часу [3].

Ще одним креативним засобом всебічного розвитку творчої активності тих, хто навчається, є інтелектуально-конкурентні ігри. Зокрема, проведення «Науково-технічного суду над ідеєю» включає імітаційні навчальні заняття, які допомагають розкрити суть методики викладання права, при цьому на ньому розглядаються питання формування правового мислення. Інші ігрові технології,

наприклад, розроблення кейсів із проблем правознавства, дають можливість здобувачам вищої освіти виконувати різні ролі та представляти інтереси всіх сторін, зокрема, у цивільно-правових відносинах, які часто конфліктують між собою. У розглянутих прикладах активних методів навчання провідну роль відведено інформаційним технологіям, а доміную – педагогам-фасалітаторам (комунікаційним посередникам), які покликані ефективно сприяти становленню кваліфікаційних характеристик особистості як спеціаліста певної галузі, здатного до інноваційних дій.

Із впровадженням дистанційного навчання багато вузів вже сьогодні застосовує технологію он-лайн семінару під назвою **«вебінар»**, на якому демонструються порівняльні таблиці, презентації, відеоролики тощо. За допомогою інтернет-технологій вебінар зберіг головну ознаку семінару – інтерактивність, яка забезпечує моделювання функцій доповідача, слухача, що працюватимуть інтерактивно, комунікуючи разом за сценарієм проведення такого семінару [4].

Ученими-практиками також розроблена й експериментально перевірена модель організації самостійної роботи студентів-юристів заочної форми навчання, яка передбачає три етапи: орієнтовний (підготовчий), діяльнісний (виконавчий), контрольньо-корекційний (заключний). Дана модель має сприяти передусім забезпеченню підвищення рівня індивідуально-психологічної готовності студентів до самостійного навчання, оволодінню майбутніми юристами відповідними кваліфікаціями, набуттю вмій і навичок правової роботи, розвитку професійно значущих якостей особистості. У процесі організації самостійної роботи студентів визначено та обґрунтовано зміст і значення таких дидактичних принципів, як самостійність, інтенсифікація та активізація, індивідуалізація та диференціація, професійно-практична спрямованість, наступність, залучення до навчального процесу життєвого і практичного досвіду студентів, зворотного зв'язку, розвиваючого і виховного характеру освітнього процесу з метою формування навичок самовиховання і самовдосконалення студентів та застосування андрагогічних підходів до навчання [1].

Крім того, розкриваючи активні методи навчання здобувачів вищої освіти, необхідно також приділити увагу питанням соціально-психологічного тренінгу, в якому основним принципом виступає активна позиція кожного його учасника. Сутність і класифікація тренінга, основні види вправ і процедур, етапи тренінгової роботи та ін. зводяться до «зворотного зв'язку», який полягає у висловленні кожним учасником власної думки по окремих питаннях навчального заняття.

Включення в освітній процес активних форм навчання, у тому числі психологічних тренінгів, суттєво впливає на розвиток професійних та особистісних якостей майбутнього спеціаліста.

Сучасні системи інтерактивного навчання доцільно розглядати як комплекси певним чином впорядкованих технологій (у т. ч. і технологій дистанційного навчання), що мають відповідну специфіку та логіку [2]. Наприклад, інтерактивна система з викладання теорії музики може включати такі блоки, як: компетентнісний підхід до вивчення і викладання теоретичного матеріалу (метод сократівського діалогу); «технологія продуктивної діяльності інтелекту», курс підвищення креативної компетентності; збірник статей і методичних матеріалів; інтерактивні методи навчання як частина суспільної освіти; малі групи, правила ефективної роботи групи, як організувати ефективну роботу в малих групах; навчання професійним навичкам (інтерактивні методики навчання); зворотний зв'язок, практичні поради; розробка та використання рольових ігор тощо.

Кейс-технології (case study) – технології, які базуються на створенні **наборів (кейсів)** текстових навчально-методичних матеріалів з якоїсь вибраної теми і завдань з конкретної проблемної ситуації в ній, та передачі їх для тих, хто навчається, для індивідуального вивчення (з можливістю консультації у викладача) та рішення завдання з подальшим колективним обговоренням теми і варіантів для вироблення найбільш раціональних і творчих пропозицій [6].

На сьогодні кейс-метод стає затребуваним у системі освіти. Характеристика роботи викладача, який впроваджує кейс-метод, ґрунтується на тому, що він не тільки використовує максимально свої сили, але й розвиває їх. Головний зміст

роботи викладача включає в себе дотримання наступних функцій – навчальної, що виховує, організовує, і дослідницької. Вони ототожнюються в цілісності, хоча у багатьох одні тяжіють над іншими. Якщо в реальній педагогічній діяльності ці функції досить часто реалізуються окремо, то під час викладання кейсів формується їх синкретична, органічна єдність.

Місце кейс-методу в освітній системі далеко не стабільне. Він допомагає організувати такі якості, які повинні домінувати далеко не у всіх представників усіх професій. Через це можна виділити стратегічні принципи розвитку кейс-методу та його впровадження в навчання.

По-перше, кейс-метод необхідно як можна швидко впровадити в навчання сьогоднішніх ринкових професій, таких як менеджер, економіст, соціолог, маркетинголог, іміджмейкер, брокер та ін. У них переважає ситуаційне знання і ситуативна діяльність. По суті справи, *кейс-метод* приносить носіям цих спеціальностей деяку динамічність, спосіб працювати результативно в нестандартних ситуаціях.

По-друге, він особливо ефективний в освіті дорослих, їх професійної перепідготовки, які через ситуативність легко підключають нову систему знань до наявної. Справа в тому, що цей метод у найбільшій мірі відповідає рівню та типу підготовки дорослого, його мотивації, прагнення швидко розвинути або модернізувати знання [4].

У дорослого завжди є не просто певний рівень знань з предмета, він володіє певною методологічною парадигмою, що склалася прийомами і методами мислення. У нього є деяка система усталених цінностей, стандартів поведінки тощо.

З одного боку, навчальна робота із дорослими людьми дещо легша, ніж навчання підростаючого покоління, оскільки це навчання не на порожньому місці. Але, з іншого боку, тут може негативно проявити себе консерватизм мислення і небажання змінюватися. Тому перше завдання, яке повинен поставити перед собою викладач-кейсолог, повинно бути спрямоване на руйнування догматів і амбіцій, вироблення спочатку бажання, а потім і прагнення до прогресивної зміни

свої особистості. Те, що легко досягається в молодіжній аудиторії, у дорослій аудиторії приходиться з додатковими і нерідко значними зусиллями [6].

Таким чином, сутність й структура інноваційного освітнього процесу у вищій школі повинні відповідати характеру і швидкості соціальних змін у суспільстві, високим європейським стандартам підготовки конкурентоспроможних фахівців інноваційного типу.

Література

1. Алексюк, А. М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія [Текст]: підручник. Міжнар. фонд «Відродження». К.: Либідь, 1998. 558 с.

2. Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні»; Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи [Текст]: монографія / П. Ю. Саух [та ін.] ; ред. П. Ю. Саух. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 443 с

3. Клімова, Г. П. Парадигмальні концепти інноваційного розвитку вищої освіти України. Право та інновації. 2015. № 1. С. 11–18;

4. Лисенко, М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства [Текст]: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10. К., 2013. 16 с.

5. Про вищу освіту [Текст]: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіц. вісн. України. 2014. № 63. Ст. 1728.

6. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура [Текст]: монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролеєв [та ін.] ; Ін-т обдар. дитини АПН України. К.: Пед. думка, 2008. 471 с.

Арт-терапія

Арт- (від англ. *art* - мистецтво). У практиці викладання музичного мистецтва у школі арт-терапевтичні методи та технології поки використовуються рідко. Водночас арт-терапевтичні методики широко застосовуються психотерапевтами та вже адаптовані в окремих педагогічних дослідженнях до роботи зі звичайними

дітьми з метою профілактики та корекції їхніх негативних емоційних станів, нормалізації емоційно-вольової сфери, що сприяє як духовно-моральному, так і фізичному оздоровленню [5].

Звичайно, на уроках музики можуть бути використані тільки науково обґрунтовані й експериментально перевірені елементи арт-терапії у формі різних вправ, цілеспрямовано відпрацьованого музичного матеріалу для слухання і виконання, а також музично-творчих завдань, які сприяють самопізнанню, творчому самовираженню, саморозвитку і самокорекції особистості.

Використання різних елементів арт-терапії у школі покликане насамперед сприяти духовно-моральному вихованню дітей, відкриваючи перед ними нові простори для самопізнання і вільного творчого самовираження. Вільне самовираження необхідне або бажане, щоб допомогти дитині усунути прояви її негативного психоемоційного стану, вирішити наявні психологічні проблеми тощо. Можливості арт-терапії дозволяють стримувати прояви негативної агресивної енергії [6].

Емоційно-образна природа мистецтва дозволяє активно впливати на роботу правої півкулі головного мозку, а через нього – на всю структуру особистості, формуючи і трансформуючи систему її духовно-моральних цінностей та ідеалів. Ці образи можуть транслюватися і закріплюватися у структурі особистості дитини за допомогою арт-терапевтичних методів. У цьому полягає особлива педагогічна значущість таких методів, їхня роль у вирішенні гострих соціальних проблем і виховних завдань, що стоять перед сучасною школою. Ці методи можуть бути застосовані для розвитку навичок спілкування та є ідеальним інструментом для підвищення самооцінки та зміцнення впевненості в собі (і те, й інше лежить в основі бажання учнів «ризикувати» у процесі навчання, робити помилки та пробувати нове) [8].

Метод арт-терапії можна використовувати для розвитку командної поведінки та групової згуртованості, він може допомогти дитині висловити те, для чого у неї не знаходиться слів, або те, що вона не може озвучити. І це приносить задоволення.

Музична терапія може використовуватися у процесі як слухання музики, так і її відтворення і насамперед заснована на здатності музики регулювати та розвивати емоційну сферу особи.

Музика впливає на багато сфер життєдіяльності людини такими чинниками, як: вібраційний, фізіологічний і психічний. Звукові вібрації є стимулятором обмінних процесів в організмі на рівні клітини. Ці вібрації здатні змінювати різні функції організму (дихальну, рухову, серцево-судинну). Завдяки асоціативним зв'язкам, що виникають у процесі сприйняття і виконання музики, змінюється і психічний стан дитини [3].

Модель у нашому розумінні – спрощена схема, яка дає уявлення про цілісну картину процесу чи явища. При створенні моделі становлення арт-терапевтичної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва нами враховувалися виділені вченими вимоги до якості її розробки: наукова обґрунтованість, чіткість структури, технологічність, наявність педагогічно доцільної діяльності та забезпечення функціонування [1]. Мета створення моделі формування арт-терапевтичної компетентності майбутнього вчителя музики – оптимізувати процес становлення професійної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва, використовуючи поєднання форм навчання, виявити педагогічно доцільні умови та принципи організації правильного поєднання форм навчання, що забезпечують становлення професійно компетентного фахівця. Розглядаючи модель із позиції структурно-функціонального складу, ми виділяємо організаційно-педагогічний, змістово-процесуальний і оцінно-результативний блок.

Опишемо докладніше кожен із названих блоків експериментальної моделі.

В організаційно-педагогічному блоці як стратегічну мету, яка задає напрям педагогічним зусиллям, ми бачимо становлення арт-терапевтичної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва. До організаційно-методичних принципів, під котрими в педагогіці розуміється певна система вихідних вимог, норм до процесу навчання, виконання яких забезпечує його ефективність, ми віднесли:

– принцип універсализації особистості, завдяки якому стає можливим розвиток різноманітних якостей у особи, що не є універсальними, а дають можливість успішного виконання людиною будь-якої діяльності, необхідної їй у житті;

– принцип інтерактивності навчання, на основі якого освітній процес здійснюється з використанням форм і методів інтерактивного навчання, що дає можливість значно прискорити професійне становлення людини [2];

– принцип професіоналізації організації навчання, який дозволяє обрати форми та методи навчання, що наближають до професійного середовища [7].

Всі принципи тісно взаємопов'язані один з одним і тому тільки в комплексі забезпечують можливість вирішення поставленої мети – організації поєднання форм навчання для оптимізації становлення арт-терапевтичної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Другим основним компонентом експериментальної моделі є змістово-процесуальний блок, де представлено поєднання форм навчання, що впливає на становлення арт-терапевтичної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва. Пропонується об'єднати форми навчальної, науково-дослідної та позанавчальної діяльності. Вибір конкретних форм і методів навчальної діяльності залежить від реалізації вищезазначених принципів.

Тобто на кожному із чотирьох етапів має використовуватися своя форма навчання, яка мотивуватиме здобувачів вищої освіти до підвищення рівня самостійності та рівня професійної детермінованості, розвитку якостей успішності у майбутніх учнів. Можливість реалізації останнього твердження полягає у використанні форм позанавчальної діяльності, що не є частиною організації навчання і мають випадковий характер впливу на здобувачів вищої освіти.

У зв'язку з підвищенням значущості майбутнього випускника у процесі компетентнісно-орієнтованого навчання цілеспрямоване використання цих форм дозволить розвинути якості, необхідні для успішного виконання будь-якої діяльності.

Перший етап – «Теоретико-адаптаційний» – це навчальний рік, який характеризується знайомством з особливостями вищої освіти в навчальній, позанавчальній і науково-дослідницькій діяльності.

Другий етап – «Практичний». На попередньому етапі здобувачі вищої освіти мають добре ознайомитися не тільки з атмосферою на факультеті, а й із усіма видами діяльності навчального закладу. Після отримання теоретико-інформаційних навичок основне завдання студентів – почати закріплювати отримані знання на практиці. Майбутні вчителі мають оволодіти вміннями гнучко і критично мислити, формулювати та відстоювати свою думку, красномовно висловлюватися, адаптувати теоретичний матеріал для різновікових груп, планувати уроки та писати сценарії заходів тощо.

Третій етап – «Дослідницький». Продовжуючи об'єднувати теорію із практикою, на цьому етапі майбутні випускники мають детально ознайомитися, вивчити та закріпити на практиці навички навчання учнів музичного мистецтва. З цією метою вивчається не тільки загальнопедагогічна література, а й фахова із напрямку «музичне мистецтво».

Заключний четвертий етап – «Компетентнісний». Впродовж етапу майбутні вчителі музичного мистецтва виявляють власне бачення та вміння планувати уроки музики із впровадженням прогресивних технологій навчання. У цьому разі найважливішим є момент вироблення арт-терапевтичної компетентності. Саме за рахунок розуміння функцій арт-терапії під час навчання майбутній вчитель зможе ґрунтовно структурувати план уроку та підібрати ефективні засоби, методи та прийоми роботи, виробити цікавість у школярів до музичного мистецтва.

Визначивши основні блоки проекрованої моделі та їхній зміст, вважаємо за необхідне виділити умови, що забезпечують ефективність становлення професійної компетентності:

1. У процесі освоєння фаху, в ході навчання і професійної діяльності триває розвиток мотиваційної структури суб'єкта діяльності та формується система професійних мотивів [4]. Поведінка особистості зсередини мотивує потреби, цілі, а ззовні – ситуації, зовнішні обставини, в які вона в той чи інший момент

потрапляє.

Таким чином, організація процесу розвитку професійних мотивів тотожна організації процесу становлення професійної компетентності, а формування мотивів впливає на процес досягнення необхідних професійних результатів і на процес становлення загалом, тому вважаємо, що сформованість професійних мотивів сприятиме успішному професійному становленню майбутнього вчителя музичного мистецтва.

2. Професійна детермінованість навчання впливає не тільки на його зміст, а й на вибір форм, методів і засобів навчання.

3. Створення сприятливої освітньої атмосфери у навчальному закладі. Об'єднання позанавчальної, навчальної та науково-дослідницької діяльності створить сприятливе середовище для розвитку якостей успішної особистості, які входять у структуру професійної компетентності.

4. Спеціально організований спосіб багатосторонньої комунікації в освітньому процесі передбачає активність всіх суб'єктів освітнього процесу.

Отже, реалізація арт-терапевтичної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва дає можливість використання навчання через певні психокорекційні, корекційно-розвиваючі методики, що використовуються в рамках артпедагогіки й арт-терапії. Одним із найважливіших напрямів роботи сучасного вчителя музичного мистецтва є використання здоров'язберігаючих технологій для збереження і зміцнення здоров'я учнів – слід співвідносити навчальне навантаження і методи викладання з віковими й індивідуальними особливостями дітей, сприяючи охороні та зміцненню їхнього здоров'я. Ця робота вимагає від вчителя завжди бути в пошуку, використовувати нові технології.

Література

1. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность. Стандартный мониторинг. Донецк, 2002. № 4. С. 22–26.

2. Кабриль К. Формування ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки : дис. ... канд. пед. наук :

13.00.04. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2013. 221 с.

4. Казакова С.В. Проблема формування аудіальної культури школярів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики. Людина в світі культури. Луганськ, 2013. № 3. С. 59–64.

5. Кнейман П. Психологія 101. Харків, 2017. 240 с.

6. Лебедєва Л.Д. Педагогічні основи арт-терапії в освіті вчителя. Київ: Либідь, 2012. 426 с.

7. Федій О.А. Естетотерапія: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2012. 304 с.

Розвиток критичного мислення студентів

Критичне мислення студента, на думку вчених, допомагає йому розставляти власні пріоритети в особистому, професійному та громадському житті, а також співвідносити їх з актуальними нормами. Так, за принципом відкритості Болонської системи освіти студент музикант педагогічної спеціальності повинен навчитися нести індивідуальну відповідальність за зроблений вибір, розвивати культуру діалогу в спільній музично-педагогічній діяльності, підвищувати рівень культури індивідуальної роботи з інформацією, вміти аналізувати і робити самостійні висновки в ході професійної діяльності, прогнозувати наслідки своїх рішень і відповідати за них [3]. У працях цих науковців з'ясовано сутність основних категорій проблеми, визначено специфіку аспекту критичного мислення та шляхи його реалізації на уроках мистецтва.

Критичність розуму – це вміння людини об'єктивно оцінювати свої і чужі думки, ретельно і всебічно перевіряти всі висунуті стану та висновки.

Критичне мислення – це процес самостійного і відповідального ухвалення рішень на підставі критеріїв та контексту, що супроводжується самокорекцією. Критичне мислення допомагає людині визначити пріоритети в особистому та професійному житті [4]. Воно передбачає прийняття індивідуальної

відповідальності за зроблений вибір, підвищує рівень культури роботи з інформацією, формує вміння аналізувати і робити самостійні висновки, прогнозувати наслідки своїх рішень і відповідати за них, дозволяє розвивати культуру діалогу в спільній діяльності. Тільки за умови розвитку критичного мислення студентів відбувається зростання якості їх навчально-професійної діяльності, що вимагає від майбутнього вчителя музики прояви самостійності, креативності, володіння навичками педагогічної взаємодії і співпраці, а також вирішення складних педагогічних завдань, в тому числі достатньою готовності до подальшого саморозвитку, самоосвіти, мотиваційному різноманітності способів досягнення цілей, професійної мобільності, є неодмінним атрибутом сучасної системи професійної освіти. Критичне мислення в своїй основі розуміється як саморегулятивне судження, яке завершується інтерпретацією, аналізом, оцінкою і інтерактивністю, як і поясненням очевидних, концептуальних, методологічних або контекстних міркувань, на яких засновано судження.

Таким чином, ідеальне критичне мислення майбутнього вчителя музики пов'язано з його допитливістю, хорошою обізнаністю про музично-педагогічної діяльності, неупередженістю, гнучкістю, справедливістю в оцінці власної діяльності і діяльності школярів, чесністю при зіткненні з особистими упередженням, розсудливістю в судженнях, бажанням переглядати, прояснювати складні питання, ретельністю в пошуку результатів, які є настільки ж точними, як використані першоджерела [6]. Відповідно до цього видозмінюється процес підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в напрямку самого змісту та інноваційного наповнення основної освітньої програми бакалаврату зі спеціальності «Музичне мистецтво».

Критичне мислення передовсім повинно бути спрямоване на себе та свою діяльність з метою її удосконалення відповідно до динаміки світу, що швидко змінюється. Самостійність мислення є необхідною умовою самостійних та відповідальних дій, саме тому особливе місце у навчанні повинна посісти рефлексія (самопізнання з метою самовдосконалення або критичне переосмислення власної діяльності) [1].

Рефлексія породжує дві цілі й, відповідно, дві сторони відношення «людина – світ»: 1) виразити, відтворити світ у собі; 2) виразити, відтворити себе у світі. Перша сторона дає начало теоретичному відношенню, друга – духовно-практичному. Провідним в теоретичному відношенні до світу є відношення «суб'єкт – об'єкт», в той час як в духовно-практичному – це відношення «суб'єкт – суб'єкт». Отже, науково-теоретичне мислення у прикладенні до гуманітарних дисциплін виявляє свою обмеженість в якості провідного та такого, що визначає педагогічний процес [1].

Розглянемо систему рекомендацій, сформульованих американськими дослідниками [7, 8]:

1. Мозок як «паралельний процесор». Людський мозок здатний виконувати кілька функцій одночасно. Мислення, емоції, уява та інші складні процеси здійснюються в ньому поряд з дією механізмів обробки інформації та соціально-культурної взаємодії (спілкування) з іншими людьми. Це означає, що учнів слід залучати до різноманітної за змістом та формами навчально-пізнавальної діяльності, застосовуючи різні методи та прийоми навчання.

2. Навчання та пізнання як природні процеси розвитку мозку. Навчання так само природне для організму в цілому й для мозку зокрема, як процес дихання. Методиці слід забезпечити середовище для задоволення цих потреб.

3. Спирання на минулий досвід і пошук сенсу як вроджені якості мозку. Людський мозок завжди функціонує в режимі зв'язку минулого досвіду з новою ситуацією.

4. Мозок шукає сенс через встановлення закономірностей. В будь-якій ситуації або інформації мозок намагається відшукати якийсь сенс через встановлення закономірностей. Навчання, спрямоване на просте запам'ятовування, шкідливе для мозку; в той же час пошук закономірностей вельми корисний для нього. Навчання є ефективним тоді, коли потенціал мозку людини розвивається через подолання інтелектуальних труднощів в умовах пошуку сенсу через встановлення закономірностей.

5. Емоції як необхідний фактор продуктивної діяльності мозку. Подив,

обурення, натхнення, почуття прекрасного і навіть почуття гумору – постійні супутники повноцінної інтелектуальної діяльності людини. Необхідно створювати і підтримувати сприятливий емоційний фон через постановку проблем, протиріч, парадоксальних ситуацій, включення в навчальний процес елементів літератури, поезії, музики, гумору тощо.

6. Мозок здатен одночасно аналізувати та синтезувати інформацію, оперувати цілим та частиною. Мозок має унікальну властивість «бачити» об'єкт одночасно в цілому й по частинах, в один і той же час розчленовувати та збирати його. Отже, навчальний матеріал повинен представлятися в режимі постійної взаємодії цілого та окремого, аналізу й синтезу, індукції та дедукції, прямого та зворотного методів розв'язування задач та доказу, конкретизації та узагальнення. Неприпустимою є абсолютизація чогось одного та ігнорування іншого.

7. Мозок здатен сприймати інформацію одночасно в умовах сфокусованої уваги та периферійного сприйняття. Периферійне сприйняття може бути як конструктивним чинником (музика в кіно підсилює вплив), так і деструктивним (зайвий шум відволікає).

8. Процеси свідомості та підсвідомості протікають одночасно в мозку учня. В процесі навчання ми отримуємо значно більше інформації, ніж нам видається. На учня в процесі навчання здійснює вплив не лише і не стільки те, що сказав учитель, а увесь комплекс внутрішніх (минулий досвід, емоційний стан, рівень мотивації, індивідуальні характеристики тощо) і зовнішніх (загальна атмосфера в класі, звук, світло та ін.) факторів навчального середовища.

9. Мозок оперує двома системами пам'яті: системою візуально-просторової пам'яті та системою «зубріння». Перша більш природна для функціонування мозку, друга — більш штучна та трудомістка. Чим більше відірвані елементи інформації від наявних знань та досвіду, від конкретного контексту, тим більше зусиль потребує мозок для їх запам'ятовування. Знання, що потрапили до пам'яті через систему «зубріння» несталі, непродуктивні, безсистемні. Чим більше такої інформації складається в мозку, тим складніше йому її відшукати.

Навпаки, візуально-просторова система пам'яті систематизована таким

чином, що вся інформація зберігається «за каталогом і контекстом», як в бібліотеці. В такому випадку зручно не лише «складати» її, але й швидко знаходити та відтворювати.

10. Людина розуміє й запам'ятовує краще тоді, коли знання і уміння «закарбовуються» в системі візуально-просторової пам'яті.

11. Розвиток мозку стимулюється в умовах свободи творчості й блокується в ситуації тиску, примусу та погрози. Творча особистість не терпить насилля ані над собою, ані над іншими. Творча особистість може розвиватися лише під керівництвом іншої творчої особистості або особистості, яка здатна створити умови для свободи творчості. В протилежному випадку йде звичайний процес відтворення сірої маси посередностей. Це не означає, що в класі не потрібна дисципліна, навпаки, розв'язання проблеми творчості природнім чином знімає проблему дисципліни.

12. Мозок кожної людини унікальний. Мозок має свої індивідуальні характеристики: об'єм та швидкість обробки інформації, домінування тієї чи іншої системи пам'яті, гнучкості мисленнєвих процесів тощо. Саме тому кожний має свій індивідуальний стиль мислення, власне розуміння оточуючого світу, оригінальний спосіб мислення. У процесі навчання важливо підтримувати унікальність навчально-пізнавальної діяльності кожного учня, його розгортання розмірковувань та формулювання думок, його способу бачення проблеми тощо [7].

Одним з методів розвитку креативного мислення у студентів є метод вільних асоціацій. Саме вільні асоціації дозволяють студентам вчитися мислити розкуто, залучають емоційно-чуттєвий аспект сприйняття, що робить навчання більш ефективним і насиченим. Вони вибудовують асоціативний ряд. Таким чином, студенти вчаться аналізувати взаємозв'язок між словами, знаходити закономірності, розвивати творче і логічне мислення, покращити пам'ять.

Метод вільної асоціації є незамінним на заняттях з теорії міжнародних відносин, міжнародних відносин та світової політики, конфліктології та теорії переговорів, права міжнародних організацій, міжнародного права, історії

дипломатії та дипломатичного протоколу та етикету [3].

Методика розвитку критичного мислення повинна спиратися на положення теорії, а саме:

- створювати проблемні ситуації у процесі навчання; пропонувати проблемні задачі; знайомити учнів із принципами, стратегіями та процедурами критичного мислення;

- регулярно створювати ситуації вибору;

- організовувати діалог у процесі розв’язування проблемних задач (інтерактивні форми навчання);

- передбачати письмове викладення розмірковувань учнів з подальшою рефлексією;

- й нарешті, надавати право на помилку та моделювати ситуації виправлення помилок.

За таких умов навчання мислення учнів набуватиме усвідомленості, самостійності, рефлексивності, обґрунтованості, контрольованості та самоорганізованості, тобто розвиватиметься мислення другого порядку (або високого порядку), яке називають критичним мисленням.

Література

1. Белкіна О.В. Проблема формування критичного мислення в учнів початкових класів// Проблеми педагогічних технологій: Збірник наукових праць. Луцьк: Волинський Академічний Дім, 2000. Вип.1. С.50-57.

2. Гайдамака О.В., Комаровська О.А. та ін. Мистецька освіта // Нова Українська школа: Основи стандарту освіти [За заг.ред. М.Товкач]. Версія 1.0. Львів, 2016. С.58–62

3. Гей М.І., Белкіна О.В. Здатність критично мислити це гідність вільної людини//Педагогічний пошук. 1997. №4. С.69-71.

4. Ruminski H. J.; Hanks W. E. Critical Thinking Lacks Definition and Uniform Evaluation Criteria [Electronic resource] <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/107769589505000302>.

5. Journalism and Mass Communication Educator. 1995. Aut. P. 4–11. URL:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.2307/3587906>

6. Стріхар О.І. Застосування принципів інтеграції в освітньому процесі навчання музичному мистецтву. Україна наукова: матеріали дев'ятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. К., 2012. Ч. III. С. 57-59.

7. Bruer J. T. Schools for Thought: A Science of Learning in the Classroom . T. Cambridge, 1993. 336 p.

8. Caine R. 12 Brain/Mind Learning Principles in Action — One Author's Personal Journey/ Режим доступу до праці: <http://www.newhorizons.org/neuro/caine%202.htm>

Event–технологія у освітньому процесі

Event–технологія означає перетворення заходу шляхом допоміжних ефектів в щось абсолютно виняткове з точки зору відвідувачів. В основу успіху івент-технології покладено ретельне планування та бездоганна організація кожного заходу. Винятковість події приносить і додаткову вигоду, яка проявляється після часу, коли стає ясно, що можливі збої та невдачі вдалося попередити, і підтверджується виправданість заходу.

Поняттю event властиві такі **стійкі характеристики**:

- цей захід сприймається як виняткова подія;
- він є винятковою подією з точки зору відвідувачів;
- позитивне сприйняття спонукає відвідувачів до активності;
- запорукою успіху є ретельна організація та сплановане інсценування.

Event-Art технології в музичній освіті передбачають набуття **фахових компетентностей**:

- здатність володіти виконавськими (інструментальними, вокально-хоровими, диригентськими), інтерпретаційними, артистичними, а також режисерськими вміннями, виконавською надійністю та сценічним перевтіленням;
- здатність демонструвати емоційну чутливість, рефлексію, ціннісне ставлення до творів мистецтва, здійснювати активне сприймання, запам'ятовування, збереження, відтворення й художньо-педагогічне трактування

змісту та смислу творів різних видів мистецтва;

– здатність застосовувати музично-інформаційні та арт-технології, засновані на інтегративному застосуванні різних видів мистецтва з метою ефективного виховного впливу на особистість дитини та забезпечення якості навчально-виховного процесу в закладі загальної середньої освіти;

– здатність до перекладання, обробки та гармонізації музичного твору до виконання в іншому складі (голосів, інструментів); класифікації творів за формою та жанром, володіння методикою аналізу музичних творів;

– здатність до прояву моральної та естетичної спрямованості з метою утвердження ідеалів Добра й Краси в музично-педагогічній діяльності .

Теми практичних занять

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
1. <i>Круглий стіл</i> «Традиції та інновації у ситемі організації сучасної системи вищої освіти»	<i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Вихідні положення побудови системи освіти України, їх значущість для гармонійного розвитку особистості та її професійної самореалізації. 2. Рівні вищої освіти і закономірності організації освітнього процесу в закладах вищої освіти (ЗВО). Регламентуюча функція нормативних документів. 3. Зміст педагогічних інновацій; в ЗВО України; сутність кредитно-модульної системи Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) організації освітнього процесу. 4. Зміст і структура освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки майбутніх учителів	<i>Завдання.</i> Ознайомтесь з навчальним матеріалом, нормативними документами, запропонованою літературою. Визначте Євроінтеграційний контекст пріоритетних напрямів та вихідних положень розвитку вищої освіти України, аргументуйте їх важливість. Розкрийте рівні вищої освіти, доведіть доцільність змісту, мети і завдань вищої освіти та ефективність педагогічних інновацій. Проаналізуйте зміст, мету, особливості та структуру освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті освітніх вимог	На практичному занятті

	музичного мистецтва; мета, фокус і особливості ОПП підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в Університеті Ушинського	сьогодення.	
2. Дискусія «Неперервна освіта як процес становлення гармонійно розвиненої особистості та професіонала»	<p><i>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i></p> <p>1. Сутність і структуру неперервної освіти, доведіть логічність послідовності їх осягнення.</p> <p>2. Принципи та функції неперервної освіти, аргументуйте їх соціальну значущість для професійного розвитку фахівців.</p> <p>3. Освітні рівні вищої освіти, доведіть їх відмінність.</p> <p>4. Відмінності між неперервною освітою та дистанційним навчанням.</p>	<p><i>Завдання</i></p> <p>Підготуйте коротку доповідь-міркування з аргументацією власної позиції, присвячену одному з запропонованих аспектів становлення гармонійно розвиненої особистості та професіонала в системі неперервної освіти.</p> <p>Надайте характеристику індивідуальних та групових форм дистанційної роботи, запропонуйте шляхи їх удосконалення.</p> <p>Презентуйте доповідь-міркування на практичному занятті.</p>	На практичному занятті
3. Кейс-стаді (Case study) «Сучасний професійний вектор діяльності вчителя музичного мистецтва у контексті реформування освітньої галузі, зокрема, реалізації концепції Нової Української Школи»	<p>1. Сутність освітньої реформи, основні положення і компоненти Нової Української Школи (НУШ).</p> <p>2. 10 ключових компетентностей концепції НУШ.</p> <p>3. Сутність гуманістичної моделі НУШ; соціальна роль учителя як основного суб'єктивного фактора процесу гуманізації навчання дітей та молоді.</p> <p>4. Шляхи розвитку творчого потенціалу, емоційного інтелекту, комунікативних здібностей, як підґрунтя для особистісної самореалізації здобувачів, досягнення професійної успішності майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти.</p>	<p>Проаналізуйте концепцію Нової Української Школи (НУШ).</p> <p>Доведіть її новизну та значущість для розвитку/становлення особистості в контексті гуманістичної концепції освіти.</p> <p>Аргументуйте значущість ролі учителя у процесі гуманізації навчання дітей та молоді.</p> <p>Запропонуйте ефективні шляхи розвитку творчого потенціалу, емоційного інтелекту, комунікативних здібностей здобувачів як підґрунтя для їхньої особистісної самореалізації у галузі мистецької освіти.</p>	На практичному занятті

	<p>5.Характеристика існуючих Типових навчальних програм з мистецтва; концепція інтегрованої форми уроку.</p> <p>6. Основні положення міжпредметної інтеграції, зокрема інтегрованого шкільного курсу «Мистецтво» за окремими видами мистецтва (музичного та образотворчого),</p>	<p>Зробіть порівняльний аналіз існуючих навчальних програм з мистецтва і доведіть доцільність концепції інтегрованої форми уроку.</p> <p>Схарактеризуйте основні положення міжпредметної інтеграції шкільного курсу «Мистецтво»; аргументуйте актуальність його впровадження для духовного розвитку учнів НУШ</p>	
<p>4.Дискусія «Відкритий мікрофон» - «Інтегративний характер змісту і композиційної структури діяльності вчителя музичного мистецтва»</p>	<p>1.Форми і види навчання здобувачів у закладах вищої освіти; мета і завдання організації освітнього процесу у закладах вищої освіти</p> <p>2.Види науково-дослідницької роботи здобувачів; форми і шляхи розвитку інтелектуально-емоційної сфери здобувачів, критичного і творчого мислення в умовах навчально-дослідницького мистецько-освітнього середовища у ЗВО.</p> <p>3.Художньо-педагогічна вербально-виконавської інтерпретації музичних творів як провідний виду мистецько-освітньої комунікації у професійній діяльності вчителя музичного мистецтва.</p> <p>4. Принципи і алгоритм роботи з науковими джерелами; зміст поняття «академічна доброчесність».</p>	<p>Доведіть інтегративний характер професійної діяльності вчителя музичного мистецтва. Порівняйте мету і завдання різних форм і видів навчання здобувачів у закладах вищої освіти. Аргументуйте, що науково-дослідницька робота є необхідною складовою професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, умовою розвитку критичного і творчого мислення</p> <p>Доведіть, що створення сценарію уроку музичного мистецтва є результатом мистецько-дослідницької діяльності вчителя;</p> <p>Проаналізуйте зміст поняття «академічна доброчесність», наведіть приклади проявів академічної недоброчесності та засоби її уникнення. Доведіть актуальність Аргументуйте власні позиції і міркування.</p>	<p>На практичному занятті</p>

<p>5. <i>Семінар</i> «Форми, види і зміст самостійної роботи здобувачів в умовах музично-освітнього мистецько-дослідницького художньо-комунікативного середовища ЗВО»</p>	<p>1. Зміст і види самостійної роботи здобувачів ЗВО, їх мета і завдання. 2. Якості особистості, які сприяють розвитку її самостійності. 3. Методи розвитку самостійності майбутніх фахівців у галузі музичного мистецтва. 4. Фасилітаторна і тьюторська функції вчителя музичного мистецтва, як засобу допомоги і підтримки учнів у навчанні.</p>	<p>Проаналізуйте зміст і форми різних видів самостійної роботи здобувачів ЗВО. Доведіть їхню доцільність у для професійного становлення майбутніх фахівців у галузі музичного мистецтва. Сформулюйте актуальність фасилітаторної та тьюторської педагогічних функцій учителя музичного мистецтва в соціокультурних умовах сьогодення</p>	<p>На практичному занятті</p>
<p>6. <i>Круглий стіл</i> «Акваріум» «Соціокультурний контекст ролі музичного навчання і виховання у духовному становленні особистості»</p>	<p>1. Місце і роль музичного виховання в античних школах. 2. Аналіз розвитку педагогічної думки, поглядів на музичне навчання і виховання в епохи Середньовіччя, Ренесансу та Просвітництва. 3. Характерні риси епохи постмодерну. 4. Стан сучасної української освіти. Наукові дослідження педагогічних діячів ХХ-ХХІ ст.</p>	<p>Робота в парах. Здійсніть порівняльну характеристику музичного навчання і виховання в античних школах. Поясніть різницю між ними. Зробіть порівняльний аналіз поглядів на роль і місце музичного мистецтва у вихованні особистості в епохи Середньовіччя, Ренесансу та Просвітництва Художні напрями епохи постмодерну. Схарактеризуйте найбільш продуктивні наукові дослідження педагогічних діячів ХХ-ХХІ ст. Підготувати конспектування головних, ключових положень навчального матеріалу (за наданою формою)</p>	<p>На практичному занятті та до наступного практичного заняття</p>
<p>7. <i>Дискусія</i> «Професійний портрет сучасного вчителя музичного</p>	<p>1. Класифікація педагогічних стилів за рівнями значенєвої сфери вчителя.</p>	<p>Аргументуйте класифікацію педагогічних стилів відповідно до рівнів</p>	<p>На практичному занятті та до наступного</p>

<p>мистецтва в галузі Освіта/Педагогіка»</p>	<p>2. Поняття професійно-педагогічного іміджу.</p> <p>3. Сутність педагогічної майстерності та чинники його формування.</p> <p>4. Поняття педагогічного артистизму та виконавської культури.</p>	<p>значенневої сфери вчителя музичного мистецтва.</p> <p>Сформулюйте власні міркування щодо професійно-педагогічного іміджу сучасного вчителя в галузі музичної освіти.</p> <p>Розкрийте сутність педагогічної майстерності та запропонуйте критерії її прояву.</p> <p>Доведіть значущість педагогічного артистизму та виконавської культури для вчителя музичного мистецтва.</p> <p>Приміть участь в обговоренні та оцінці доповідей-міркувань інших здобувачів.</p> <p>Висловіть свою позицію на проблему та підготуйте есе на тему: «Мій ідеал учителя музичного мистецтва XXI століття»</p>	<p>практичного заняття</p>
<p>8. Педагогічний ярмарок: «Двосторонній характер дистанційної мистецької комунікації сьогодення: форми, методи, технології»</p>	<p>1. Можливості мистецтва як засобу комунікації.</p> <p>2. Визначте способи зворотнього зв'язку між мистецтвом та реципієнтом.</p> <p>3. Назвіть види дистанційної мистецької комунікації зарубіжних і вітчизняних мистецьких установ.</p>	<p>1. Розкрийте комунікативну природу мистецтва; сформулюйте можливості музичного мистецтва як засобу комунікації.</p> <p>2. Наведіть приклади способів зворотнього зв'язку між мистецтвом та реципієнтом - форм, методів, технологій.</p> <p>3. Визначте види і ефективні форми дистанційної мистецької комунікації. Надайте рекомендації щодо їх удосконалення.</p>	<p>На практичному занятті</p>

Практичне завдання з конспектування:

Здійснити конспектування головних положень, думок з теми:

Сутність та функції музичного мистецтва

<p align="center">Навчальна інформація</p>	<p align="center">Завдання: своїми словами записати стислий конспект головних думок, основний положень (писати власноруч)</p>
<p>Мистецтво - на противагу науці - це чуттєвий спосіб пізнання світу. Нічим незамінна мета мистецтва: стверджувати самоцінність особистості, доставляти їй естетичну насолоду, пробуджувати в ній творчий дух. Об'єкт мистецтва, як і будь-якого свідомості, - світ, дійсність в її естетичному багатстві</p> <p>Етимологія цього слова походить від англійського art або від латинського ars, що означає майстерність. У слові «мистецтво» виділяють три значення: 1) майстерність особливо високої проби; 2) відображення дійсності в художніх образах; 3) область творчої діяльності.</p>	
<p>Мистецтво - (від церк.-слав. Искусство (лат. Experimentum - досвід, проба);</p> <ul style="list-style-type: none"> - образне відображення, осмислення і освоєння дійсності перероблене у свідомості художника і виражений їм у звуках, фарбах, формах. - вираження внутрішнього або зовнішнього (по відношенню до творця) світу в художньому образі- це "образ" - образ світу і людини, - результат творчої діяльності всіх поколінь. <p>Мистецтвом називають як власне творчу художню діяльність, так і її результат - художній твір</p> <p>Мистецтво - засіб і пізнання світу, і самопізнання особистості. Особливе місце в системі мистецтв займає музика, як слуховий і часовий вид мистецтва, яка відрізняється серед інших мистецтв своїми специфічними особливостями і має інтонаційну природу.</p>	

<p>Існує членування музики-процесу. Б.В.Асаф'єв запропонував тріаду «композитор-виконавець-слухач».</p>	
<p>Музика як об'єкт пізнання (осягнення) знаходиться у русі-сотворенні, вона є мистецтво часу. Ми її ніби-то “вбираємо в себе” сприймаємо. Процес пізнання двобічен. До пізнання-творіння виявляється причетним не лише композитор, але і со-творець його виконавець і слухач-тлумач.</p> <p>Для «пізнання» і «осягнення» музики недостатньо тільки одне емоційне «сприйняття». Найважливішим методом пізнання музики є усвідомлення, розуміння смислу, семантики музичного твору через дослідження його звукової структури, в символічних значеннях. Музика - один з найбільш емоційних видів мистецтва, значущий для здійснення комплексного впливу на особистість, на всю сукупність її відносин до дійсності і до самої себе. Вона має унікальні пізнавальними можливості.</p>	
<p>Музика зіставляється з мовою як основним і загальним засобом передачі людиною людині змісту його внутрішнього життя. Думка про музику як про «другу мову» сформульовано Жан-Жаком Руссо; «Мовою звуків» її називав І. Маттесон, а Д'Аламбер «видом мовлення, за допомогою якого виражаються різні почуття душі». Музику розглядають як мову людського спілкування.</p> <p>Будучи мистецтвом інтонуємого смислу, музика через інтонацію несе в собі смисл, думку: «Інтонація в музиці - виразно-смілова єдність, що існує в невербально-звуковий формі, яке функціонує за участю музичного досвіду і позамузичних асоціацій» «Музичне інтонування, або образно-музична мова, «створює контакт між композитором - виконавцем - слухачем, встановлює духовне спілкування, до того ж ця мова надзвичайно багата за своїми виразним можливостям» (Б. Асаф'єв, Л.Яворський)</p>	

<p>Здатність музики вельми тонко і заразливо виражати емоції відбивається в визначеннях, даних їй музикантами: «мова душі» (А.Н.Серов); «Мова почуттів» (В.Н.Холопова); «Серце людини» (Р. Вагнер). У музиці відображаються складні відносини людей, характерні для певної епохи, соціального шару, типу людини, вона «владно веде слухача до осмислення цих відносин, їх перебігу, їх змін, їх досвіду, викликаючи роздуми про людину, про суспільство, про час, про долі світу ... ».</p> <p>Цінується можливість музики бути мовою художнього спілкування, а значить можливість «виражати в ній почуття і «заражати» ними слухачів»</p> <p>Маючи в своєму розпорядженні великий резерв емоцій, музика хвилює, веселить і співчуває. Вона висловлює людські емоції, володіючи цінною комунікативною якістю – заразливістю, будь то страх, хвилювання, гордість, радість: «болісні і неприємні афекти піддаються деякому розряду, знищення, перетворення в протилежні» Л. Стоковський визначає музику як рух «від серця композитора до серця слухача », як спосіб вираження « настроїв », « душі », « поезії ».</p> <p>Л.С. Виготський, виявляючи специфічну художню емоцію, доповнює теорію «катарсису» Аристотеля: «...музика спонукає нас до чогось, діє на нас дратівливим чином, але самим невизначеним, тобто таким, який безпосередньо не пов'язаний ні з якою конкретною реакцією, рухом, вчинком. В цьому бачимо доказ того, що вона діє просто катарсического, тобто, прояснюючи, очищаючи психіку, розкриваючи і викликаючи до життя величезні і до того пригнічені і обмежені сили ».</p> <p>Найвища сфера музичних емоцій - це сфера емоційного впливу на людське життя, на людське світовідчуття. Через музичний твір людина «програє» хід свого життя, розвиток</p>	
---	--

своєї долі, відчуваючи емоції-хвилювання, емоції-ідеї, емоції-образи і емоції-концепції.	
«Музичний твір - це вид музичного висловлювання композитора, а також виконавця і слухача, закріплений у нотному запису і передбачає нескінченну різноманітність інтонаційно-виконавських інтерпретацій. Найвища функція музики - висловлювати переживання музиканта, внутрішній стан людини (М.С. Каган), а специфічною здатністю музики є моделювання людських відносин, оголення їх сутності	
Функції мистецтва	
<p>Функції мистецтва виникають і складаються впродовж усього розвитку цивілізації у зв'язку з формуванням нових потреб і особливостей поведінки людини.</p> <p>Пізнавальна. Мистецтво пізнає світ через систему художніх образів, використовуючи специфічні засоби і прийоми. Однак, на відміну від науки, специфіку пізнання у мистецтві визначають суб'єктивний характер відображення, метафоричне ставлення до дійсності, активне використання емоційно-чуттєвого початку, що сприяє створенню художньої картини світу.</p> <p>Мистецтво освоює конкретно-чуттєве багатство світу, розкриває його естетичне розмаїття, показує нове у звичному. Мистецтво повертає світу його первозданну красу, відточує наші почуття, вчить полюдьски сприймати життя. Мистецтво – це не ілюстрація ні до філософських, ні до релігійних ідей. Художник переробляє власні враження буття, створюючи художню концепцію.</p>	
<p>Комунікативна. Мистецтво - засіб художнього спілкування, і його спорідненість з мовою неодноразово підкреслювалося в історії естетики (Лессінг, Гердер, Потєбня, Кроче). Як будь-яка знакова система, мистецтво має свій історично і національно обумовлений код,</p>	

свої умовності. Сприйняття твору відбувається за законами спілкування, іншими словами, це комунікація зі зворотним зв'язком. Назустріч досвіду художника, зафіксованому в творі, слухач «кидає» свій досвід, і навіть збагачує зміст твору.

Художнє спілкування дозволяє людям обмінюватися думками, дає можливість людині долучатися до досвіду, далеко відстоїть від нього історично і географічно. Тим самим мистецтво підвищує духовний потенціал і спільність людства.

Мистецтво об'єднує людей. Коли в давнину два різномовних племені уклали перемир'є, вони влаштували танець, своїм ритмом згуртовують їх. Аналізуючи феномен мистецтва, науковці різних історичних періодів підкреслювали його комунікативну перевагу над іншими формами суспільної свідомості. При цьому, якщо комунікативні функції таких мистецтв, як театр, кіно, література обмежені мовним бар'єром, то музика, балет, скульптура, живопис вільні від цього обмеження.

Мистецтво є одним з універсальних засобів зв'язку, спілкування між людьми, збагачення духовного світу окремої людини досвідом всього людства. «Мистецтво, - писав Л. Н. Толстой, - саме по собі має властивість з'єднувати людей. Будь-яке мистецтво робить так, що люди сприймають почуття, передане художником як своє, власне і, по-друге, об'єднує з усіма людьми, які отримали такі ж враження»

Виховна. Мистецтво формує відповідність почуттів і думок людей. Здатність мистецтва до виховання пов'язують з активізацією емоційно-чуттєвого начала, емоційним впливом мистецтва на людину. У свою чергу, емоційні процеси знаходяться в тісному зв'язку з мисленням і інтелектом, а на думку психолога С. Рубінштейна мислення, як психічний процес, вже само по собі

<p>представляє єдність емоційного та інтелектуального (емоційний інтелект), впливає комплексно на розум і серце, і немає такого куточка людського духу, який воно не могло б торкнутися своїм впливом.</p> <p>На роль мистецтв у вихованні людини звертали увагу вже давньогрецькі мислителі, розуміючи виховання, як вдосконалення душі людини. Показуючи героїв, які пройшли через тяжкі випробування, мистецтво змушує людей співпереживати їм і цим як би очищає внутрішній світ глядачів і читачів. Ці положення Саме ж поняття естетичного виховання було введено Шиллером в роботі «Листи про естетичне виховання людини», який стверджував, що мистецтво повинно сформувати всебічно розвинену гармонійну особистість</p>	
<p>Суггестивна. Мистецтво - навіювання певного ладу думок і почуттів, майже гіпнотичний вплив на підсвідомість і на всю людську психіку. Часто твір буквально заворожує.</p> <p>Суггестивна роль мистецтва чітко проявляється в маршах, покликаних вселяти бадьорість в крокуючі колони бійців. У «годину мужності» (Ахматова) в життя народу названа функція мистецтва набуває особливо важливу роль, як це було в період Другої світової війни. Один з перших зарубіжних виконавців Сьомої симфонії Дмитра Шостаковича, Кусевицький, зауважив: «З часів Бетховена ще не було композитора, який міг би з такою силою навіювання розмовляти з масами»</p>	
<p>Естетична – є специфічною функцією - (мистецтво як формування творчого духу і ціннісних орієнтацій). Індійський учений В. Бахадур вважає: мета мистецтва - надихати, очищати і облагороджувати людину, для цього воно повинно бути прекрасним.</p> <p>Естетична функція - нічим не замінна специфічна здатність мистецтва:</p> <p>1) формувати художні смаки,</p>	

<p>здібності і потреби людини</p> <p>2) ціннісно орієнтувати людини в світі (будувати ціннісну свідомість, вчити бачити життя крізь призму образності).</p> <p>3) пробуджувати творчий дух особистості, бажання і вміння творити за законами краси.</p> <p>Мистецтво пробуджує в людині художника, допомагає людині освоювати світ за законами краси.</p>	
---	--

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАУКОВО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

Мета: дослідження процесу осягнення художнього тексту музичного твору в контексті підготовки студентів до самостійної роботи в умовах ЗВО

Завдання: підготувати аналіз-інтерпретацію музичного твору (за вибором студента) на основі алгоритму самостійного «прочитування» - декодування музичного тексту як «музичного послання» композитора, розкрити (письмово) зміст етапів художнього аналізу обраного музичного твору:

Рекомендація: для вербально-виконавської презентації музичного твору за запропонованим планом бажано обрати п'єсу (невелику за обсягом) ту, яку Ви вже виконували, щоб зосередити увагу саме на художньо-вербальному аналізі-інтерпретації твору.

- початкове ознайомлення і цілісний «охват» нотного тексту (художньо-історична епоха, портрет композитора в контексті культурно-історичної епохи, особливості стилю композитора; назва твору, тлумачення авторських ремарок ;

- художній задум, ідея (про що «розповідає» музика, про що «повідомляє» Автор);

- характеристика художнього образу через характер і «малюнок» мелодії, виявлення особливостей її побудови, характеристика фактури викладення акомпанементу, всього твору;

- усвідомлення виразного значення засобів музичної мови у даному творі, їх

виражальних можливостей і смислу;

- виявлення засобів музично-тематичного розвитку, знаходження смислових акцентів, кульмінацій, кульмінації всього твору, засобів розгортання музично-емоційної драматургії;

- власне судження щодо відчуття, уявлень, «бачення», тлумачення художнього задуму твору, художньо-образного змісту твору, особистісних вражень від спілкування з даним музичним твором.

СЛОВНИК ХУДОЖНО-ЕМОЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

Радісно Весело Святково Піднесено Дзвінко Звучно Блискуче Виблискуючи Бадьоро Грайливо Легко Проворно Живо Променисто	Урочисто Величаво Триумфально Переможно Заклично Велично Пишно Помпезно Бравурно Грандіозно Розкішно Ефектно Життєстверджуюче Оптимістично	Енергійно Мужньо Рішуче Сміливо Міцно Твердо Пружно Гордо Впевнено З гідністю Невідступно Наполегливо Невгамовно Невблаганно	Масштабно Широко Розмашисто Наповнено Об'ємно Змістовно Просторово Вагомо Значно Космічно Безкінечно Безмежно Набатно
Владно Авторитарно Войовниче Суворо Твердо Наказово З волею Деспотично Магічно Месіанські Могутньо Непорушно Ораторські Царствено	Важко Тяжко Громіздко Масивно Монументально Потужно Могутньо Сильно Міцно Напружено Напористо Незалежно Тягуче Густо Насичено	Поетично Піднесено Мрійливо Натхненно Сердечно Задушевно Інтимно Трепетно Чутливо Душевно Співучо Окрилено Зворушливо Чарівливо Чарівно	Ніжно Ласкаво Любовно Делікатно М'яко Благородно Зворушливо Привітно Люб'язно Шанобливо Приємно Цнотливо Чисто Незлобливо Довірливо
Зосереджено Стримано Статечно Ґрунтовно	Сонливо Дрімотно Знемагаючи Мляво	Аскетично Абстрактно Раціонально Розсудливо	Байдужно Безпристрасно Індиферентно Відсторонено

Поважно Солідно Серйозно Строго Чинно	Обезсилено Ліниво Виснажливо Розслаблено Безвільно Мляво Заніміло	Рефлексивно Байдуже Придуманно Надумано Механічно	Спустошено Закам'яніло Відчужено
Спокійно Мирно Безтурботно Доброзичливо Просто Невигадливо Нехитро Наївно Невимушено Ясно Простодушно Прозоро Розкуто Безтурботно Прихильно Покірно	Похмуро Завуальовано Хмарно Насуплено Понуро Приглушено Притишено Приховано Глухо Тоскно Нудно Блякло Розпливчато Маскуючись	Таємниче Дивно Химерно Вигадливо Фантастично Загадково Відсторонено Інтригуючи Ілюзорно Нераціонально Примарно Приховано Екзотично Хитромудро Містично Чаклюючи	Елегійно Задумливо Меланхолійно Песимістично Понуро Жалібно Тоскно Скорботно Плачучи Тяжко Болісно Страдаючи Зажурено Засмучено Невтішно Безвихідно
Пристрасно Палко Поривчасто Рвучко Гаряче Запально Бурхливо Кипуче Полум'яно Захоплено Ревно Стрімко Нетерпляче Екзальтовано Азартно Буйно Шалено Патетично Фанатично	Роздратовано Розгнівано Обурено Різко Гостро Нестримно Грубо Гнівно Грізно Люто Несамовито Шалено Жорстко Сердито Нестямно Оскаженіло Розлючено Агресивно Невпинно Безжально Жорстко Злісно Істерично Нещадно Моторошно	Еlegantно Витончено Струнко Вишукано Галантно Граціозно Чарівно Манірно Ажурно Делікатно Капризно Ефемерно Екстравагантто Примхливо Пластично Чарівно Рафіновано Філігранно Тендітно Примхливо Химерно	Жартівливо Вигадливо Кумедно Балуючись Насмішкувато Глумливо Скерцоно Пікантно Іронічно Саркастично Блазнуючи Гордовито Уїдливо Гротескно Парадоксально Сардонічно Забавно Знуцально Глумливо Дошкульно Єхидно Пустотливо Гумористично

Набожно	Боязко	Зухвало	З бравадою
Благоговійно	Несміливо	Нахабно	Безшабашно
Релігійно	Сором'язливо	Безцеремонно	Зверхньо
Сповідуючи	Зніяковіло	Безпардонно	Пихато
Милостиво	Покірно	Безсоромно	Спесиво
Медитативно	Лагідно	Не скромно	Ексцентрично
Езотерично	Обережно	Настирливо	Манірно
Милосердно	Боязливо	Нав'язливо	Церемонно
Молитовно	Ляжливо	Розв'язно	Амбіційно
Праведно	Розгублено	Набридливо	Бундючно
Надмірно	Болюче	Фривольно	Відчайдушно
Освячено	Наївно	Віроломно	
Покаянно	Інфантильно	Зрадливо	
Смиренно	По-дитячому	Безглуздо	
		Неприятно	